EUROPSKA
KOMISIJA

Bruxelles, 27.2.2019.
SWD(2019) 1010 final

RADNI DOKUMENT SLUŽBI KOMISIJE

Izvješće za Hrvatsku 2019.
s detaljnim preispitivanjem o sprječavanju i uklanjanju makroekonomskih neravnoteža

priložen dokumentu

KOMUNIKACIJA KOMISIJE EUROPSKOM PARLAMENTU, EUROPSKOM VIJEĆU, VIJEĆU, EUROPSKOJ SREDIŠNJOJ BANCI I EUROSKUPINI

Europski semestar 2019.: ocjena napretka u provedbi strukturnih reformi te sprječavanju i uklanjanju makroekonomskih neravnoteža i rezultati detaljnih preispitivanja u skladu s Uredbom (EU) br. 1176/2011

{COM(2019) 150 final}

SADRŽAJ

Sažetak 4

1. Stanje i izgledi gospodarstva 8

2. Napredak ostvaren u provedbi preporuka za Hrvatsku 14

3. Opći zaključci o neravnotežama, rizicima i prilagodbama 18

4. Prioriteti reformi 23

4.1. Javne financije i oporezivanje* 23
4.2. Dug privatnog sektora i financijski sektor* 31
4.3. Tržište rada, obrazovanje i socijalne politike* 38
4.4. Reforme u cilju jačanja konkurentnosti i ulaganja* 49

Prilog A: Tablica 62

Prilog B: Komisijina analiza održivosti duga i fiskalni rizici 67

Prilog C: Standardne tablice 68

Prilog D: Smjernice za ulaganja financirana sredstvima iz kohezijske politike za razdoblje 2021.–2027. za Hrvatsku 74

Literatura 79

POPIS TABLICA

Tablica 1.1.: **Glavni gospodarski i financijski pokazatelji – Hrvatska** 13
Tablica 2.1.: **Ocjena provedbe preporuka za Hrvatsku iz 2018.** 15
Tablica 3.1.: **Matrica ocjene postupka zbog makroekonomskih neravnoteža** 21
Tablica 4.2.1.: **Pokazatelji financijske stabilnosti svih domaćih i stranih banaka** 34
Tablica A.1.: **Ocjena provedbe preporuka (i potpodručja) za Hrvatsku iz 2018.** 62
Tablica C.1.: **Pokazatelji financijskog tržišta** 68
Tablica C.2.: **Glavni socijalni pokazatelji** 69
Tablica C.3.: **Pokazatelji tržišta rada i obrazovanja** 70
Tablica C.4.: **Pokazatelji socijalne uključenosti i zdravlja** 71
Tablica C.5.: **Pokazatelji uspješnosti tržišta proizvoda i politika** 72
Tablica C.6.: **Zeleni rast** 73

POPIS GRAFIKONA

Grafikon 1,1.: Rast realnog BDP-a prema komponentama potražnje 8
Grafikon 1.2.: Privatna i javna ulaganja 9
Grafikon 1.3.: Sastav tekućeg računa, bruto vanjski dug i neto stanje međunarodnih ulaganja 9
Grafikon 1.4.: Kretanja na tržištu rada 10
Grafikon 1.5.: Rast nominalne plaće: stvarni i predviđeni rast u skladu s temeljnim ekonomskim pokazateljima 11
Grafikon 1.6.: Potencijalni output i njegove komponente, 2017. 12
Grafikon 1.7.: Regionalna konvergencija 12
Grafikon 2.1.: Opća ocjena provedbe preporuka upućenih Hrvatskoj u razdoblju 2014. – 2018. do danas 14
Grafikon 4.1.1.: Pokretači promjena omjera duga 23
Grafikon 4.1.2.: Struktura javnog duga 23
Grafikon 4.1.3.: Pokretači promjena salda proračuna države 24
Grafikon 4.1.4.: Aktivna državna jamstva po društvima, 2017. 25
Grafikon 4.1.5.: Osnovni scenarij i ostali scenariji za analizu omjera javnog duga 25
Grafikon 4.1.6.: Distribucijski učinci izmjena poreza na dohodak i doprinosa po kvintilama dohotka 26
Grafikon 1.: Stope poreza na dohodak po izvorima (lijevo) i turističkim krevetima po stanovniku po općinama (desno), 2017. 28
Grafikon 4.2.1.: Volumeni trgovanja na Zagrebačkoj burzi 33
Grafikon 4.2.2.: Rast novih kredita poduzećima (u godišnjim volumenima) 35
Grafikon 4.2.3.: Kretanje kvalitete imovine 35
Grafikon 4.2.4.: Kretanje tokova loših kredita 36
Grafikon 4.3.1.: Stopa aktivnosti prema dobi i stupnju obrazovanja, 2017. 38
Grafikon 4.3.2.: Razlozi neaktivnosti prema dobi i spolu, 2016. 38
Grafikon 4.3.3.: Relativna disperzija stopa zaposlenosti po različitim skupinama vještina u EU-u 39
Grafikon 4.3.4.: Udio poslodavaca koji nedostatak radne snage navode kao glavni ograničavajući čimbenik aktivnosti, prema sektorima 39
Grafikon 4.3.5.: Razvoj (postotna promjena) stanovništva po općinama, 2012. – 2017. 40
Grafikon 4.3.6.: Migracija stanovništva 41
Grafikon 4.3.7.: Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti i njezine sastavnice (rizik od siromaštva, teška materijalna deprivacija, niski intenzitet rada) 42
Grafikon 4.4.1.: Produktivnost rada (bruto dodana vrijednost po radniku) po sektorima u 2017. 49
Grafikon 4.4.2.: Realna produktivnost rada u prerađivačkoj industriji i građevinarstvu prema veličini poduzeća 49
Grafikon 4.4.3.: Intenzitet istraživanja i razvoja u poslovnom i javnom sektoru 51
Grafikon 4.4.4.: Krajnja potrošnja energije u 2015. 56
Grafikon 4.4.5.: Stopa registrirane nezaposlenosti (%) po županijama, 2017. 57

Grafikon 4.4.6.: Stope zaposlenosti, nezaposlenosti i visokog obrazovanja, po stupnju urbanizacije, 2015.–2017. 58

POPIS OKVIRA

Okvir 2.1.: Fondovi i programi EU-a pridonose rješavanju strukturnih problema i poticanju hrvatskog rasta i konkurentnosti. 16
Okvir 4.1.1.: Oporezivanje rada, kapitala i dohotka od imovine kućanstava 28
Okvir 4.3.1.: Praćenje rezultata u odnosu na europski stup socijalnih prava 43
Okvir 4.3.2.: Reforma mirovinskog sustava 2018. 45
Okvir 4.4.1.: Izazovi za ulaganja i reforme u Hrvatskoj 53

SAŽETAK

Trajan gospodarski rast postaje glavni izazov za Hrvatsku. Iako iznad prosjeka EU-a, gospodarski je rast umjeren i postupno se približava stopi potencijalnog rasta koja se vrlo sporo povećava. Smanjuju se makroekonomske neravnoteže, uglavnom zahvaljujući pozitivnom gospodarskom okruženju i razboritom upravljanju javnim financijama. Povoljni gospodarski izgledi mogli bi se iskoristiti za ubrzanje strukturnih reformi, što bi potaknulo potencijalni rast. Reforme bi trebale biti usmjerene na očuvanje pozitivnih kretanja na tržištu rada i stvaranje poslovnog okruženja koje pogoduje ulaganjima i većem rastu produktivnosti ([1]).

Nastavljen je gospodarski oporavak, uglavnom zahvaljujući snažnoj domaćoj potražnji. Procjenjuje se da je u 2018. ostvaren umjeren rast BDP-a od 2,8 %, u odnosu na 2,9 % u 2017. Osobna potrošnja i dalje je visoka jer kućanstva zbog stalnog rasta zaposlenosti i plaća ostvaruju veći raspoloživi dohodak. Javna su ulaganja i dalje niska, što usporava ukupnu investicijsku aktivnost. Nastavljen je rast izvoza dobara i usluga s već rekordnih razina, ali uz znakove usporavanja i izraženiji rast uvoza.

Gospodarstvo bi nakon punih deset godina od financijske krize moglo ponovno ostvariti output koji je u recesiji bio izgubljen. Očekuje se daljnji stabilan rast zaposlenosti. Zbog niske inflacije, dijelom i zbog smanjenja poreza na potrošnju u 2019. i 2020., očekuje se da će potrošnja kućanstava i dalje biti glavni pokretač rasta BDP-a. Međutim, i doprinos ulaganja će se s vremenom povećavati. Konkretno, očekuje se da će visoka likvidnost i smanjenje kamatnih stopa i dalje pogodovati privatnom sektoru. U javnom se sektoru s približavanjem kraja programskog razdoblja očekuje povećano povlačenje financijskih sredstava EU-a. Zbog kontinuiranog pogoršanja salda robne razmjene očekuje se sve veći negativan učinak sektora inozemstva na rast. Općenito se procjenjuje umjereniji rast realnog BDP-a koji bi trebao iznositi 2,7 % u 2019. odnosno 2,6 % u 2020.

Za jačanje potencijala rasta gospodarstva nužna su ulaganja u prometnu, energetsku i okolišnu infrastrukturu te u stjecanje vještina, istraživanje i inovacije. Na potencijal rasta u Hrvatskoj utječe niska razina kapitalnih ulaganja u opremu i infrastrukturu. Niska je razina kvalitete usluga i povezanosti prometne infrastrukture, osobito u željezničkom sektoru. Ulaganja u infrastrukturu nužna su i radi poboljšanja energetske učinkovitosti, vodoopskrbe i lakšeg prijelaza na kružno gospodarstvo. Ulaganja u istraživanje i razvoj u javnom i privatnom sektoru te u digitalizaciju pridonijela bi povećanju inovacijskog kapaciteta gospodarstva kada bi se povezala s ulaganjima u sustav obrazovanja radi uspješnijeg stjecanja potrebnih vještina. I na kraju, potrebno je osigurati resurse za zapošljavanje i promicanje socijalne uključenosti. U Prilogu D utvrđeni su ključni prioriteti za Hrvatsku za koje bi se potpora osigurala iz sredstava Europskog fonda za regionalni razvoj, Europskog socijalnog fonda plus i Kohezijskog fonda za razdoblje od 2021. do 2027. na temelju analize potreba za ulaganjima i poteškoća navedenih u ovom izvješću.

Hrvatska je ostvarila određeni napredak u provedbi preporuka iz 2018.

Značajan napredak ostvaren je u sljedećim područjima:

- Razboritim državnim izdacima i zaduživanjem postignuto je brzo smanjenje omjera duga i BDP-a. Nakon dugotrajnog odgađanja, napreduje donošenje mjera za jačanje institucionalnog okvira za upravljanje javnim financijama.

- U siječnju 2019. počela je provedba važne reforme mirovinskog sustava kojom se promiče dulji radni vijek i uklanjaju strukturni nedostaci sustava.

([1]) U ovom izvješću hrvatsko gospodarstvo ocjenjuje se u kontekstu Godišnjeg pregleda rasta koji je Europska komisija objavila 21. studenoga 2018. (Europska komisija, 2018d). Komisija u tom pregledu poziva države članice EU-a na provedbu reformi za produktivnije, otpornije i uključivije europsko gospodarstvo. Pritom bi države članice svoje napore trebale usmjeriti na tri elementa trokuta uspješnosti ekonomske politike, a to su visokokvalitetna ulaganja, strukturne reforme usmjerene na rast produktivnosti, uključivost i kvaliteta institucija te makroekonomska stabilnost i zdrave javne financije. Komisija je u isto vrijeme objavila Izvješće o mehanizmu upozoravanja (Europska komisija, 2018b), kojim je započeo osmi ciklus postupka zbog makroekonomskih neravnoteža. U tom je izvješću navedeno da je za Hrvatsku potrebno provesti detaljno preispitivanje, predstavljeno u ovom izvješću.

Određeni napredak ostvaren je u sljedećim područjima:

- Započele su dugo planirane reforme obrazovanja i strukovnog obrazovanja, iako je sudjelovanje ranjivih skupina u mjerama politike kojima im se olakšava pronalaženje ili zadržavanje posla još na niskoj razini.

- Pokrenute su neke mjere za poboljšanje učinkovitosti javne uprave, no čeka se početak njihove provedbe. Napreduje smanjenje administrativnog opterećenja, što se ne može reći za smanjenje parafiskalnih (neporeznih) nameta.

- Smanjen je broj neriješenih sudskih predmeta i postupno se provode mjere za poboljšanje kvalitete pravosudnog sustava.

Ograničeni napredak ostvaren je u sljedećim područjima:

- Više se ne planira uvođenje periodičnog poreza na nekretnine i zadržava se postojeći sustav općinskih komunalnih naknada.

- Još je u pripremi konsolidacija socijalnih naknada, dok je uvođenje novog propisa o plaćama državnih službenika odgođeno do 2019.

- Uvedene su mjere za poboljšanje korporativnog upravljanja u državnim poduzećima, no mali je napredak ostvaren u prodaji manjinskih udjela i druge imovine. Uklonjene su neke neopravdane regulatorne prepreke obavljanju profesionalnih usluga, ali mnoge su još prisutne.

Kad je riječ o napretku u ostvarenju ciljeva u okviru strategije Europa 2020., Hrvatska je ostvarila svoje nacionalne ciljeve koji se odnose na obnovljive izvore energije (osim u prometu), energetsku učinkovitost, stopu zaposlenosti, rano napuštanje školovanja te siromaštvo i socijalnu isključenost. Hrvatska je na dobrom putu da ostvari svoj cilj smanjenja emisija stakleničkih plinova, no čini se da vjerojatno neće ostvariti cilj povećanja stjecanja visokog obrazovanja, a najmanji su izgledi da će ostvariti cilj za ulaganja u istraživanja i razvoj.

Hrvatska se suočava s nekoliko izazova u pogledu određenih pokazatelja sadržanih u Pregledu socijalnih pokazatelja iz europskog stupa socijalnih prava. I dalje je mali udio radno sposobnog stanovništva koje je u radnom odnosu. Osim toga, još su prisutni problemi dostupnosti kvalitetnog obrazovanja mladih i odraslih. U padu je postotak građana izloženih riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, ali je još iznad prosjeka EU-a i ograničen je utjecaj socijalnih naknada na smanjenje siromaštva.

U nastavku slijede glavni zaključci detaljnog preispitivanja iz ovog izvješća i povezani izazovi politika:

- **Procjenjuje se da se omjer javnog duga i BDP-a dodatno smanjio u 2018.**
  Tijekom dugotrajne recesije dug opće države više se nego udvostručio zbog deficita i troškova poduzeća u državnom vlasništvu. Omjer duga i BDP-a u padu je od 2015. i otad je smanjen za više od 12 postotnih bodova te je u 2018. iznosio procijenjenih 73,5 %. Njegovo je smanjenje potaknuto gospodarskim rastom, ali i kontrolom rashoda. Ipak nema naznaka da je Hrvatska, unatoč postojećoj osjetljivosti na promjene tečaja, u kratkoročnom razdoblju izložena rizicima „fiskalnog stresa" i smanjenje rizika države rezultira smanjenim troškovima servisiranja duga. No, rizici održivosti veći su u dugoročnoj perspektivi i to zbog učinka starenja stanovništva.

- **Smanjuju se razina duga korporativnog sektora u odnosu na BDP i s time povezani rizici.**

  Dug privatnog sektora i dalje je u padu unatoč snažnom oporavku kreditiranja. Gospodarski rast bio je glavni pokretač smanjenja omjera duga privatnog sektora i BDP-a, no tome je značajno pridonijela i aprecijacija nacionalne valute. Veliki udio duga denominiran u stranoj valuti upućuje na zaključak da su još prisutni značajni tečajni rizici. Smanjenje duga privatnog sektora usporeno je u 2018. zbog povećanja neto kreditnih tokova. I dug sektora kućanstava i dug korporativnog sektora u skladu je s bonitetnim pragom, iako još iznad praga koji je zasnovan na temeljnim ekonomskim značajkama. Dug korporativnog

sektora iznimno je koncentriran i opterećen velikim udjelom loših kredita. Osim toga, visok je u odnosu na financijsku imovinu i kapital poduzeća, što upućuje na potencijalne rizike solventnosti za poduzeća.

- **Gospodarski rast i održivi suficiti tekućeg računa pridonijeli su dodatnom smanjenju obveza prema inozemnim vjerovnicima i ulagačima.**

  Neto obveze Hrvatske prema inozemnim vjerovnicima i ulagačima znatno su se smanjile nakon što su u 2011. bile dosegnule vrhunac, no i dalje su iznad bonitetnog praga i praga zasnovanog na temeljnim ekonomskim značajkama. Očekuje se da će se do 2020. približiti održivim razinama, zahvaljujući očekivanim suficitima tekućeg računa. Osim toga, zbog njihova sastava, osobito zbog velikog udjela izravnih stranih ulaganja, znatno je smanjen rizik refinanciranja.

- **Zabilježen je brzi pad stope nezaposlenosti, ali još premalo građana radi ili traži posao.**

  Zahvaljujući dinamičnoj gospodarskoj aktivnosti, stopa nezaposlenosti i dalje je u padu i dosegnula je razine prije krize, no još je iznad prosjeka EU-a. Dugoročna nezaposlenost i nezaposlenost mladih također je smanjena, ali je i dalje znatna. Štoviše, i dalje se zbog iseljavanja i starenja stanovništva smanjuje broj radno sposobnog stanovništva pa je unatoč određenim poboljšanjima još uvijek premalo građana te dobi aktivnih na tržištu rada, što je uglavnom posljedica prijevremenog umirovljenja i odgovornosti za skrb o drugima. Mnogi rade „na crno" (odnosno njihov rad nije prijavljen). Unatoč relativno visokoj nezaposlenosti, u nekim sektorima gospodarstva nedostaje radne snage, među ostalim i zbog nedostatka odgovarajućih vještina. Još je ograničeno sudjelovanje socijalnih partnera u izradi i provedbi politika.

- **Složeno poslovno okruženje i snažna prisutnost države u gospodarstvu prepreka su konkurentnosti i ulaganjima.**

  Iako sve više poduzeća u državnom vlasništvu ispunjava uvjete za prodaju i uvedene su određene su mjere za korištenje neproduktivne imovine, još nedostaje jasna strategija privatizacije. Nedovoljno dobri rezultati u području istraživanja, razvoja i inovacija dodatna su prepreka povećanju konkurentnosti hrvatskih poduzeća. Iako skroman, ostvaren je napredak u liberalizaciji reguliranih profesija i smanjenju administrativnog opterećenja. Međutim, parafiskalni nameti i dalje predstavljaju opterećenje, osobito za manja poduzeća. Veliki broj neriješenih sudskih predmeta umanjuje pravnu sigurnost, a nedostaci u kaznenopravnom sustavu prepreka su učinkovitom suzbijanju gospodarskih i financijskih kaznenih djela. Snažna je percepcija o raširenosti korupcije i nedostaje učinkovitih instrumenata za njezino sprečavanje i sankcioniranje, osobito na lokalnoj razini.

Druga ključna strukturna pitanja analizirana u ovom izvješću koja upućuju na posebne izazove s kojima se suočava gospodarstvo Hrvatske, navedena su u nastavku.

- **Dobro kapitaliziran i profitabilan financijski sektor unatoč znatnom udjelu loših kredita pridonosi oporavku kreditiranja privatnog sektora.**
  Profitabilnost bankarskog sektora u Hrvatskoj poboljšana je u 2018. jer su smanjeni iznosi rezervacija za kredite. Razine kapitala banaka i dalje su znatno iznad propisanih. Visoka likvidnost ostvarena zahvaljujući ekspanzivnoj monetarnoj politici omogućila je dodatno smanjenje kamatnih stopa. Osim toga, izraženo tržišno natjecanje u bankarskom sektoru pridonijelo je općem ublažavanju uvjeta kreditiranja, što je potaknulo rast novih kredita kućanstvima i poduzećima. Znatno je smanjen udio loših kredita. Iako je udio loših kredita još visok i njegovo smanjenje kao da usporava, čini se da su ukupni rizici za financijski sektor neznatni.

- **Teritorijalna rascjepkanost javne uprave utječe na njezinu učinkovitost i naglašava regionalne razlike.**

  Ovlasti dodijeljene tijelima lokalne uprave i samouprave često nisu usklađene s njihovim

administrativnim i financijskim kapacitetima. Zbog toga pružanje javnih usluga, uključujući i socijalne, u financijski snažnim i financijski slabim jedinicama lokalne uprave i samouprave nije ujednačeno. Potrebno je ojačati kapacitet tijela središnje vlasti za izradu i provedbu politike i za povlačenje financijskih sredstava EU-a. Okvir za određivanje plaća u javnoj upravi i javnim službama i dalje je neusklađen.

- **Smanjuju se siromaštvo i socijalna isključenost, ali su još iznad prosjeka EU-a, dok je pravi izazov osigurati adekvatne mirovine.**
  Činjenica da su neki članovi kućanstva zaposleni i da primaju plaću snažna je zaštita od rizika od siromaštva i socijalne isključenosti, ali je utjecaj socijalnih naknada na smanjenje siromaštva ograničen. Starosna dob, spol i invaliditet također su čimbenici koji utječu na razine siromaštva. Pravi je izazov osigurati adekvatan mirovinski sustav, djelomično i zbog činjenice da je radni vijek među najkraćima u EU-u, što je donekle riješeno nedavnom reformom mirovinskom sustava.

- **Strukturne slabosti, koje se djelomično uklanjaju reformama u tijeku, utječu na vještine i zdravlje stanovnika.**

  Regija u kojoj ljudi žive i njihovo socioekonomsko okruženje utječu na to u kojoj će mjeri te osobe ostvariti pristup ranom i predškolskom odgoju i obrazovanju i postići određenu razinu obrazovanja. Strukovno obrazovanje i osposobljavanje i visoko obrazovanje nisu u dovoljnoj mjeri usklađeni s potrebama tržišta rada. Eksperimentalna kurikularna reforma provodi se kako bi se poboljšala ukupna kvaliteta obrazovanja i poučavanja. Sporo napreduju mjere racionalizacije poslovanja bolnica. Što je zaposlenost veća, to više korisnika uplaćuje doprinose za zdravstveno osiguranje, ali zbog neodgovarajućeg financiranja bolnica u sustavu se i dalje stvaraju dospjele nepodmirene obveze, ali nešto sporije nego proteklih godina.

- **Izazovi s kojima se suočavaju mrežne djelatnosti utječu na okoliš i povećavaju troškove za potrošače.**

  Prevelike količine otpada završavaju na odlagalištima i premalo se otpada reciklira. Postoje potencijali za povećanje udjela energije iz obnovljivih izvora. Gubici u vodoopskrbi povećavaju iscrpljivanje resursa i troškove za potrošače. Nedovoljna je konkurencija na tržištima električne energije i plina za male potrošače i ta su tržišta još uvelike regulirana. Neodgovarajući sustavi gradskog prijevoza u većini gradova i nedovoljno razvijena željeznička mreža ograničavaju mobilnost radnika i negativno utječu na konkurentnost poduzeća i na okoliš.

- **Pouzdanost statističkih podataka i dalje je upitna.**

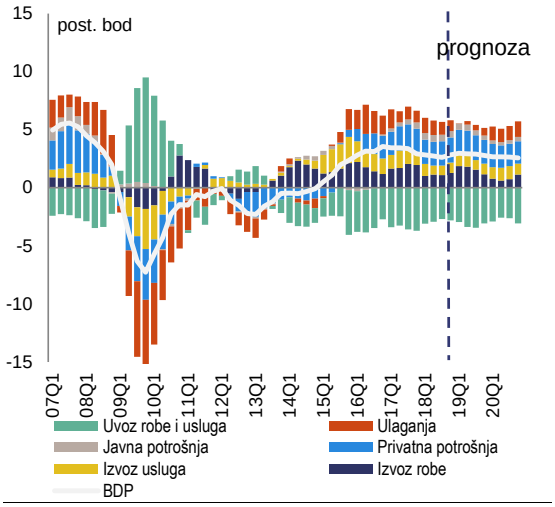
  Hrvatska je poduzela neke korake radi unapređenja izrade makroekonomskih statistika i statistika javnih financija, ali još nisu riješeni problemi njihove potpunosti, točnosti i pravovremenosti.

1. STANJE I IZGLEDI GOSPODARSTVA

Rast BDP-a

Bilježi se umjereniji rast dok razina outputa napokon doseže razinu zabilježenu prije krize. Nakon što je u 2016. dosegnula najvišu razinu od 3,5 %, stopa rasta realnog BDP-a usporila se i u 2017. iznosila je 2,9 % te se procjenjuje da se u 2018. smanjila na 2,8 %. Domaća potražnja bila je potaknuta visokom osobnom potrošnjom i snažnim privatnim ulaganjima zbog i dalje povoljnih uvjeta financiranja i činjenice da je u znatnoj mjeri otklonjena neizvjesnost restrukturiranja Agrokora (Europska komisija, 2018e) ([2]). Dostupni podaci iz 2018. upućuju pak na usporavanje trenda rasta izvoza robe i usluga, dok se istovremeno bilježi snažan rast uvoza robe i usluga, iako nešto sporiji, čime se dodatno smanjuje učinak neto izvoza na rast (vidjeti grafikom 1.1).

Grafikon 1.1.: **Rast realnog BDP-a prema komponentama potražnje**

Godišnji učinci računaju se kao pomični prosjeci komponenata BDP-a za četiri tromjesečja u usporedbi s pomičnim prosjecima tih komponenata u istim tromjesečjima prethodne godine.
Izvor: Europska komisija.

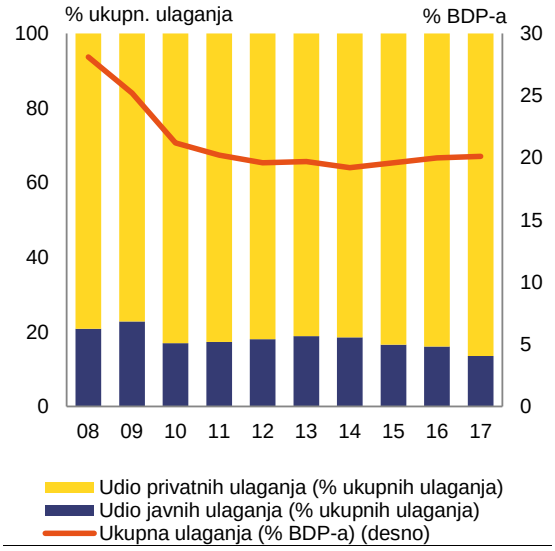
Očekuje se daljnji stabilan rast, iako će tijekom razdoblja prognoze postupno usporavati. Očekuje se da će snažan rast potrošnje kućanstava tek blago usporiti, čemu će pridonijeti stabilan rast raspoloživog dohotka jer će na dohodak kućanstava i dalje pozitivno utjecati veća zaposlenost, rast plaća i niska inflacija, kao i smanjenja poreza na potrošnju u 2019. i 2020. Predviđaju se intenzivnije ulagačke aktivnosti, koje će uglavnom biti potaknute rastom javnih ulaganja jer će se s približavanjem kraja programskog razdoblja u većoj mjeri povlačiti financijska sredstva EU-a. Kad je riječ o inozemnom sektoru, očekuje se umjeren rast izvoza, što se podudara sa sporijim povećanjem tržišnih udjela, dok će velika domaća potražnja nastaviti poticati rast uvoza. Općenito, prema Komisijinoj zimskoj prognozi 2019. (Europska komisija, 2019c) stopa rasta realnog BDP-a trebala bi se neznatno smanjiti na 2,7 % u 2019. i 2,6 % u 2020.

Ulaganja

Udio bruto investicija u fiksni kapital u BDP-u i dalje je manji od udjela zabilježenog prije krize. Ulaganja su sve do početka krize bila glavni pokretač rasta te su u 2008. bila dosegnula vrhunac kada su iznosila 28,1 % BDP-a (vidjeti grafikon 1.2). Udio javnih ulaganja, potaknutih velikim infrastrukturnim projektima (prije svega izgradnjom autocesta), u ukupnim ulaganjima bio je te godine veći od 20 %. Javna ulaganja financirana su relativno skupim zaduživanjem te su tako pridonijela znatnom rastu vanjskih obveza. Uslijedile su dvije godine nagle prilagodbe tijekom kojih je ulagačka aktivnost smanjena za gotovo trećinu te je u 2010. iznosila samo 21 % BDP-a. Smanjenje se nastavilo čak i s oporavkom gospodarstva krajem 2014. Blagi oporavak ulaganja, za što je zaslužan privatni sektor, započeo je u 2015. te se u 2016. intenzivirao. Udio bruto investicija u fiksni kapital u BDP-u iznosio je oko 20 % u 2017., dok je u tome udio javnih ulaganja iznosio oko 13,5 % bez naznaka poboljšanja. Nakon pristupanja EU-u Hrvatska je za javna ulaganja u velikoj mjeri koristila financijska sredstva EU-a, čime se spriječio daljnji rast vanjskih obveza. Međutim, povlačenje sredstava iz fondova EU-a i dalje je ograničeno (vidjeti odjeljak 4.4.).

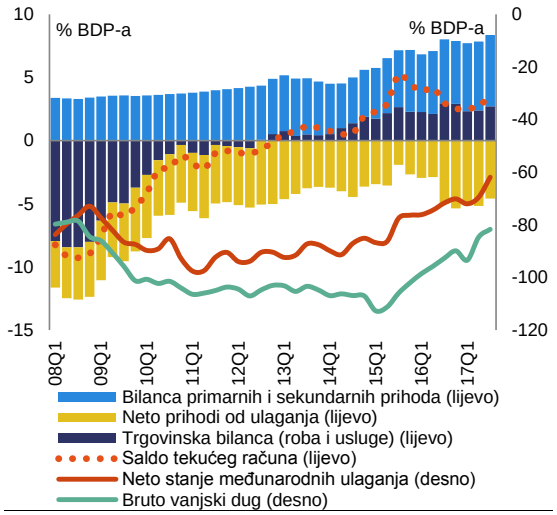
([2]) Visoki trgovački sud u Zagrebu potvrdio je 26. listopada nagodbu koju su Agrokorovi vjerovnici prihvatili na ročištu u srpnju 2018., što je omogućilo početak procesa financijskog i operativnog restrukturiranja Agrokora.

Grafikon 1.2.: **Privatna i javna ulaganja**

Izvor: Eurostat, vlastiti izračuni.

Grafikon 1.3.: **Sastav tekućeg računa, bruto vanjski dug i neto stanje međunarodnih ulaganja**

Bruto vanjski dug izražen je u apsolutnim vrijednostima.
Izvor: Eurostat, Hrvatska narodna banka.

Vanjski položaj

Zbog nepovoljne trgovinske bilance očekuje se smanjenje suficita tekućeg računa. Budući da u 2018. nije bilo privremenih učinaka na saldo na računu primarnog dohotka, kao što je smanjenje dobiti bankarskog sektora koji je uglavnom u stranom vlasništvu ostvarene prethodnih godina, pogoršanje trgovinske bilance bilo je i predviđa se da će i dalje biti glavni razlog smanjenja suficita tekućeg računa. Međutim, procjenjuje se da će saldo tekućeg računa ostati pozitivan, odnosno da će se predviđeni suficit od 2,5 % BDP-a zabilježen u 2018. smanjiti na nešto malo manje od 2 % u 2020. Suficit ciklički prilagođenog tekućeg računa znatno je veći, tj. iznosio je 4 % BDP-a u 2018.

Vanjske neravnoteže dodatno se smanjuju, čemu pridonosi saldo tekućeg računa koji je unatoč smanjenju i dalje pozitivan. U 2018. nastavljeno je razduživanje javnog i privatnog sektora. Do lipnja 2018. bruto vanjski dug smanjen je za 1,8 postotnih bodova i iznosio je 80 % BDP-a, dok se neto stanje međunarodnih ulaganja povećalo za 1,6 postotnih bodova te je iznosilo −60,3 % BDP-a (vidjeti grafikon 1.3). Predviđa se daljnje smanjenje omjera neto vanjskog duga zahvaljujući solidnom rastu BDP-a i suficitima tekućeg računa.

Inflacija i kamatne stope

Rast cijena energenata doveo je do rasta inflacije u 2018. Unatoč kontinuirano snažnom rastu zaposlenosti i plaća temeljna inflacija i dalje je niska. Međutim, s obzirom na stabilno smanjenje nezaposlenosti i sve veću potražnju za radnom snagom u nekim sektorima, očekuje se veći pritisak na plaće u 2019. i 2020. Istovremeno se očekuje pad cijena zbog smanjenja stope poreza na dodanu vrijednost (PDV) na određene proizvode (uglavnom svježe prehrambene proizvode) u 2019. i smanjenja opće stope PDV-a od jednog postotnog boda u 2020. Sredinom 2019. trebale bi se stabilizirati i cijene energenata, nakon čega se očekuje blagi porast inflacije, koja je u 2018. u prosjeku iznosila 1,6 %, dok se rast temeljne inflacije očekuje krajem razdoblja prognoze.

Kamatne stope i dalje se smanjuju zahvaljujući visokoj likvidnosti financijskog sustava i sve boljem profilu rizičnosti zemlje. Smanjuju se kamatne stope na sve nove kredite kućanstvima i nefinancijskim društvima, prvenstveno na kredite indeksirane u eurima. Taj bi se trend smanjenja trebao nastaviti zbog daljnjeg smanjenja premije rizika za Hrvatsku u kontekstu pozitivnih izgleda za gospodarstvo i proračunsko stanje. Premija rizika znatno je smanjena posljednjih godina, što je vidljivo iz činjenice da se razlika prinosa na hrvatski državni dug i prinosa na njemačke

obveznice smanjila s 390 postotnih bodova, koliko je iznosila sredinom 2016., na manje od 200 postotnih bodova tijekom 2018., iako je i dalje veća od razlike prinosa za većinu država članica EU-a.

Privatna zaduženost

Zaduženost privatnog sektora dodatno se smanjila unatoč rastu bankovnog kreditiranja, osobito kreditiranja kućanstava. Tijekom prva tri tromjesečja 2018. nastavljeno je smanjenje konsolidiranog duga korporativnog sektora i sektora kućanstava. U rujnu 2018. dug korporativnog sektora iznosio je 63,2 % BDP-a, dok je dug sektora kućanstava iznosio 34,1 % BDP-a, što je oko 20 odnosno 8 postotnih bodova manje od najviših razina zabilježenih 2010. Omjer privatnog duga smanjio se zbog rasta BDP-a i u manjoj mjeri zbog vrijednosnih učinaka jer je nastavljena aprecijacija kune, što je dovelo do smanjenja vrijednosti nepodmirenih obveza indeksiranih ili denominiranih u stranoj valuti. Stopa novih kredita koje su domaće kreditne institucije odobrile nebankarskom privatnom sektoru (korigirana za prodaju kredita i sekuritizaciju) bila je pozitivna u 2018., no smanjila se za 3,2 % u usporedbi s 2017., unatoč naglom povećanju novih kredita odobrenih kućanstvima. Međutim, nastavljeno je znatno smanjenje izloženosti kućanstava valutnom riziku i riziku promjenjive kamatne stope. Predviđa se daljnje smanjenje omjera privatnog duga.

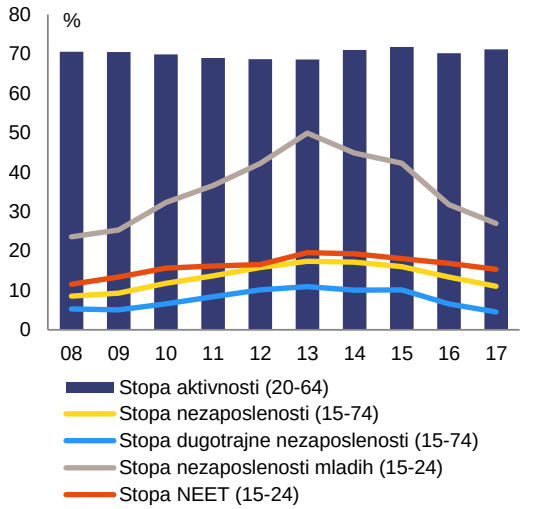
Javne financije

Zahvaljujući dinamičnom rastu prihoda i kontroli rashoda dodatno je poboljšan i saldo proračuna opće države, koji je u 2017. zabilježio suficit od 0,9 % BDP-a, što je znatno povećanje u odnosu na deficit od 0,9 % u 2016. Za znatan rast prihoda zaslužna je dinamična potrošnja kućanstava i bolji uvjeti na tržištu rada. Nominalni rast rashoda bio je neutralan, uglavnom zbog smanjenja ulaganja i rashoda za kamate, čemu je pogodovalo okruženje niskih kamatnih stopa. U 2018. predviđeno je smanjenje ukupnog salda zbog učinka realizacije nepredviđenih obveza, ali je i dalje u suficitu te bi se u 2019. trebao neznatno povećati, unatoč učinku najavljenih smanjenja poreza i doprinosa za socijalno osiguranje, te ponovno smanjiti u 2020. zbog ulaganja i smanjenja opće stope PDV-a. S druge strane, daljnjem smanjenju duga opće države trebali bi pridonijeti kontinuirani umjereni suficiti i gospodarski rast. Procjenjuje se da je omjer duga u 2018. bio manji od 73,5 % i da će se do 2020. smanjiti ispod 68,2 %.

Tržište rada

Nastavlja se oporavak hrvatskog tržišta rada zahvaljujući ekonomskom oporavku. Osim snažnog i sveobuhvatnog gospodarskog rasta, od 2015. bilježi se i kontinuirani rast zaposlenosti. U istom se razdoblju brzo smanjivala i stopa nezaposlenosti zbog otvaranja novih radnih mjesta, iseljavanja i starenja stanovništva. Nakon što je u 2017. iznosila 11,0 %, stopa nezaposlenosti smanjila se na 8,5 % u prva tri tromjesečja 2018. te se predviđa da će se u 2019. smanjiti na 7,6 %. Međutim, stopa aktivnosti (osoba u dobi od 20 do 64 godine) i dalje je niska (71,2 % u 2017. u usporedbi sa 78,0 % za EU) (vidjeti grafikon 1.4). Udio osoba zaposlenih na određeno vrijeme u ukupnoj zaposlenosti veći je od prosjeka EU-a (17,5 % u usporedbi s 11,3 % za EU) unatoč rastu udjela ugovora na neodređeno vrijeme u broju novih ugovora o radu.

Grafikon 1.4.: **Kretanja na tržištu rada**

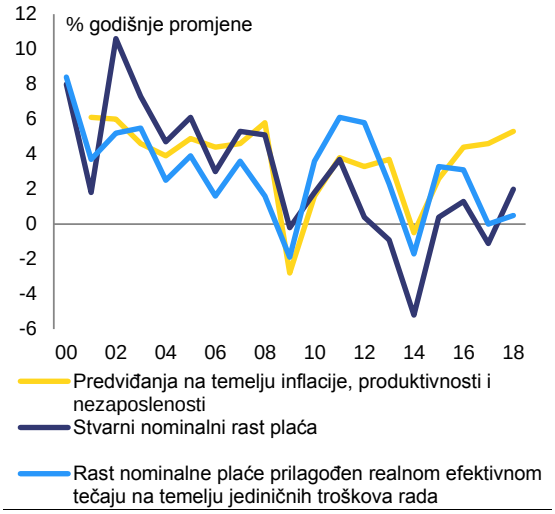
Izvor: Eurostat.

Nakon dugotrajnog razdoblja ograničenja, plaće su ponovno počele rasti. Podaci o dinamici rasta plaća razlikuju se ovisno o izvoru([3]). Prema

([3]) Razlika između podataka iz administrativnih izvora (o nominalnoj bruto plaći) i podataka iz nacionalnih računa (nominalna plaća po zaposleniku) objašnjava se

podacima iz nacionalnih računa nominalna plaća po zaposleniku smanjila se u 2017. za 1,1 %, dok je, s druge strane, prema podacima iz administrativnih izvora prosječna nominalna bruto plaća porasla. Prema Komisijinoj jesenskoj prognozi 2018. plaća po zaposleniku povećala se za 2 % u 2018. te bi se u 2019. trebala povećati za dodatnih 1,7 %, čemu će pridonijeti dogovoreno povećanje plaća u javnom sektoru i smanjenje nezaposlenosti. Predviđa se da će rast nominalne plaće i dalje biti ispod razine koja odgovara uvjetima na tržištu rada i nešto iznad razine koja odgovara troškovnoj konkurentnosti (vidjeti grafikon 1.5). Predviđa se daljnje smanjenje realne plaće (deflacionirano BDP-om) po zaposleniku za 0,3 % u 2018. te njezina stabilizacija u 2019.

Grafikon 1.5.: **Rast nominalne plaće: stvarni i predviđeni rast u skladu s temeljnim ekonomskim pokazateljima**

Izvor: Eurostat, vlastiti izračuni.

Socijalna kretanja

Udio osoba izloženih riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti i dalje je visok. Iako se od 2013. smanjivao, taj je udio u 2017. iznosio visokih 26,4 % u ukupnom broju stanovnika s prebivalištem ili uobičajenim boravištem (udio u EU-u iznosi 22,5 %). Tom su problemu osobito izložene osobe starije dobi, niskokvalificirane osobe i osobe s invaliditetom. Siromaštvo u Hrvatskoj povezano je i s činjenicom da kućanstva ne raspolažu dovoljnim dohotkom od rada jer je siromaštvo unatoč zaposlenju znatno ispod prosjeka EU-a (vidjeti odjeljak 4.3.). Dohodovna nejednakost, izmjerena kvintilnim omjerom dohotka S80/S20, bila je u 2017. tek nešto niža od prosjeka EU-a za osobe mlađe od 65 godina, ali viša za osobe starije od 65 godina.

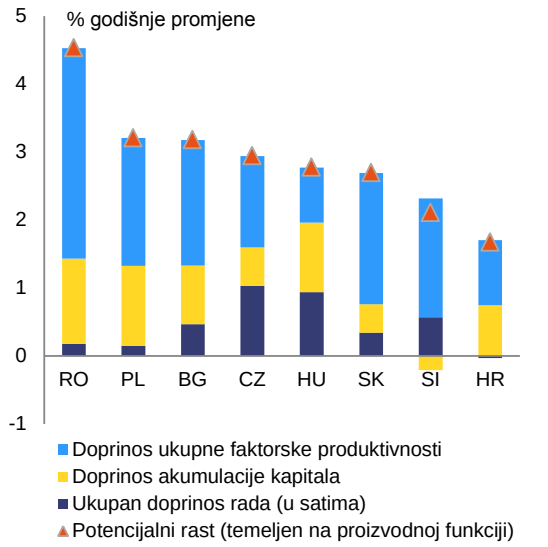
Potencijalni rast

Stopa rasta hrvatskog realnog BDP-a postupno se približava stopi potencijalnog rasta. Nakon pet godina negativne stope rasta, stopa potencijalnog rasta bila je pozitivna u 2014. te otad postupno raste i predviđa se da će do 2020. iznositi 2,4 %. Iskorištenost radne snage i dalje je kronično niska unatoč pozitivnim kretanjima na tržištu rada. Nadalje, broj radno sposobnog stanovništva (u dobi od 15 do 64 godine) smanjio se za 4,8 postotna boda u razdoblju od 2010. do 2017. zbog starenja stanovništva i iseljavanja. Procjenjuje se da se u 2018. učinak radne snage na potencijalni rast preokrenuo iz negativne vrijednosti u neznatno pozitivnu vrijednost zahvaljujući većim stopama sudjelovanja. Ukupna faktorska produktivnost i dalje je relativno niska, što je posljedica i činjenice da su rezultati mjera za učinkovitost tržišta robe i usluga i učinkovitosti javne uprave lošiji od očekivanih. Općenito, iako se postupno povećava, hrvatski potencijalni rast i dalje je skroman za jedno sustižuće gospodarstvo te je najniži među usporedivim državama članicama (vidjeti grafikon 1.6).

neusklađenošću podataka o anketnoj zaposlenosti i podataka iz administrativnih izvora.

([4]) Vidjeti odjeljak 4. za više informacija o ocjeni provedbe drugih reformi u prošlosti.

Grafikon 1.6.: **Potencijalni output i njegove komponente, 2017.**

Potencijalni output: pristup temeljen na proizvodnoj funkciji.
Izvor: Izračuni Europske komisije.

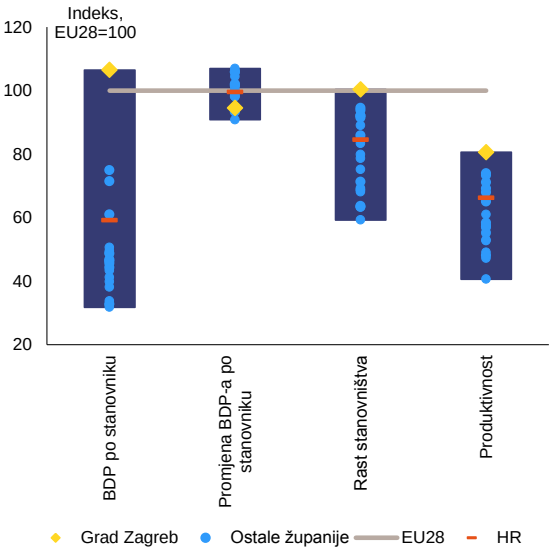
Statistika

I dalje postoje problemi potpunosti, točnosti i pravovremenosti izrade makroekonomskih statistika i statistika javnih financija. Pouzdane statistike preduvjet su za provedbu ekonomskog i proračunskog nadzora i informirano donošenje odluka o ekonomskoj politici. Unatoč bliskoj suradnji Državnog zavoda za statistiku i Eurostata, zahvaljujući kojoj je postignut određeni napredak u izradi nacionalnih računa i zajamčena usklađenost statistike državnih financija i nacionalnih računa, sektorski računi još nisu objavljeni.

Regionalne razlike

U Hrvatskoj su prisutne značajne regionalne razlike. BDP po stanovniku (u paritetu kupovne moći) i dalje je znatno niži od prosjeka EU-a u svim županijama, osim za Grad Zagreb (vidjeti grafikon 1.7.). Razlike u BDP-u po stanovniku povećale su se u razdoblju od 2000. do 2015. U 2015. raspon BDP-a po stanovniku kretao se od 107 % u Gradu Zagrebu, što je prosjek EU-a, do 32 % u Virovitičko-podravskoj županiji u istočnoj Hrvatskoj. Broj stanovnika smanjuje se od 2010. u cijeloj zemlji, osim u Gradu Zagrebu, no to je smanjenje izraženije u istočnim dijelovima Hrvatske. Regionalna demografska kretanja u korelaciji su s rezultatima tržišta rada, koje također odlikuju izražene teritorijalne razlike (vidjeti odjeljak 4.4.).

Grafikon 1.7.: **Regionalna konvergencija**

Referentna godina: BDP po stanovniku, 2015.; promjena BDP-a po stanovniku, 2010. – 2015.; rast stanovništva, 2010. – 2016.; produktivnost, 2015.
Izvor: Eurostat, vlastiti izračuni.

Tablica 1.1.: **Glavni gospodarski i financijski pokazatelji – Hrvatska**

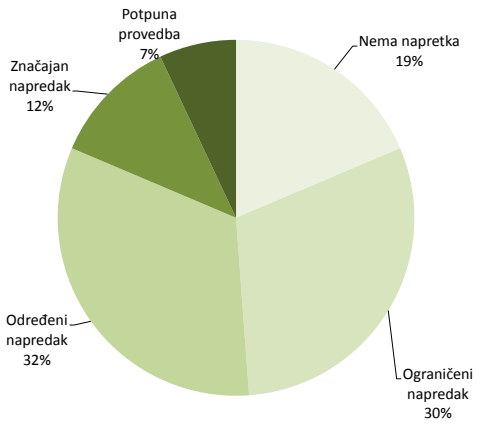
	2004.–2007.	2008.–2012.	2013.–2015.	2016.	2017.	prognoza 2018.	prognoza 2019.	prognoza 2020.
Realni BDP (godišnja promjena)	4,5	-1,9	0,6	3,5	2,9	2,8	2,7	2,6
Potencijalni rast (godišnja promjena)	3,0	0,0	0,2	1,6	1,7	1,8	2,1	2,4
Privatna potrošnja (godišnja promjena)	4,4	-2,1	-0,8	3,5	3,6	.	.	.
Javna potrošnja (godišnja promjena)	4,5	-0,1	0,4	0,7	2,7	.	.	.
Bruto investicije u fiksni kapital (godišnja promjena)	6,6	-5,7	0,8	6,5	3,8	.	.	.
Izvoz robe i usluga (godišnja promjena)	4,9	-1,3	6,2	5,6	6,4	.	.	.
Uvoz robe i usluga (godišnja promjena)	6,2	-4,3	5,1	6,2	8,1	.	.	.
Doprinos rastu BDP-a:								
Domaća potražnja (godišnja promjena)	5,2	-2,6	-0,2	3,4	3,3	.	.	.
Zalihe (godišnja promjena)	0,3	-0,7	0,3	0,3	0,2	.	.	.
Neto izvoz (godišnja promjena)	-0,9	1,3	0,5	-0,1	-0,6	.	.	.
Doprinos rastu potencijalnog BDP-a:								
Ukupni rad (u satima) (godišnja promjena)	0,5	-0,6	-0,9	-0,1	0,0	0,1	0,3	0,5
Akumulacija kapitala (godišnja promjena)	2,0	1,2	0,6	0,7	0,7	0,8	0,9	1,0
Ukupna faktorska produktivnost (godišnja promjena)	0,5	-0,6	0,5	1,0	1,0	0,9	0,9	0,8
Jaz outputa	3,1	-0,8	-3,5	-0,7	0,6	1,6	2,3	2,5
Stopa nezaposlenosti	12,1	11,8	16,9	13,4	11,0	9,0	7,5	6,5
Deflator BDP-a (godišnja osnova)	3,8	2,5	0,3	-0,1	1,1	2,3	1,7	1,6
Harmonizirani indeks potrošačkih cijena (HIPC, godišnja osnova)	2,8	2,9	0,8	-0,6	1,3	1,6	1,4	1,4
Nominalna plaća po zaposleniku (godišnja osnova)	4,8	2,1	-2,0	1,3	-1,1	2,0	1,7	1,5
Produktivnost rada (realna, broj zaposlenih, godišnja osnova)	2,5	0,1	0,2	3,2	0,7	.	.	.
Jedinični troškovi rada (JTR, cijelo gospodarstvo, godišnja osnova)	2,3	2,0	-2,2	-1,8	-1,8	1,5	0,9	0,2
Realni jedinični troškovi rada (godišnja osnova)	-1,5	-0,4	-2,4	-1,8	-2,8	-0,8	-0,8	-1,3
Realni efektivni devizni tečaj (JTR, godišnja osnova)	1,9	-1,0	-3,2	-1,8	-1,1	1,2	-1,5	-1,9
Realni efektivni devizni tečaj (HIPC, godišnja osnova)	0,8	-0,7	0,1	1,2	0,4	2,6	-1,3	-1,0
Stopa štednje kućanstava (neto štednja kao postotak neto raspoloživog dohotka)	.	6,0	.	.	.	.	.	.
Kreditni tok privatnog sektora, konsolidiran (% BDP-a)	14,8	3,6	-0,6	-0,1	1,2	.	.	.
Dug privatnog sektora, konsolidiran (% BDP-a)	86,5	119,5	116,2	105,3	98,4	.	.	.
od čega dug kućanstava, konsolidiran (% BDP-a)	32,6	40,7	39,6	35,1	34,1	.	.	.
od čega dug nefinancijskih poduzeća, konsolidiran (% BDP-a)	53,9	78,9	76,7	70,1	64,3	.	.	.
Bruto neprihodujući dug (% ukupnih dužničkih instrumenata i ukupnih kredita i predujmova) (2)	.	.	12,4	10,1	8,4	.	.	.
Poduzeća, neto pozajmljivanje (+) ili neto zaduživanje (-) (% BDP-a)	.	-1,0	.	.	.	.	.	.
Poduzeća, suficit bruto poslovanja (% BDP-a)	.	19,3	.	.	.	.	.	.
Kućanstva, neto pozajmljivanje (+) ili neto zaduživanje (-) (% BDP-a)	.	3,5	.	.	.	.	.	.
Deflacionirani indeks cijena nekretnina (godišnja promjena)	9,8	-5,1	-3,1	2,1	2,8	.	.	.
Rezidentna ulaganja (% BDP-a)	0,0*	0,0*	0,0*	,0*	,0*	.	.	.
Saldo tekućeg računa (% BDP-a), platna bilanca	-5,9	-3,3	2,4	2,5	3,9	2,5	2,0	1,8
Trgovinska bilanca (% BDP-a), platna bilanca	-6,6	-2,4	1,5	2,8	2,1	.	.	.
Uvjeti za razmjenu robe i usluge (godišnja promjena)	1,3	0,5	0,3	1,4	0,2	1,1	0,3	0,5
Saldo kapitalnog računa (% BDP-a)	0,0	0,1	0,4	1,4	0,6	.	.	.
Neto stanje međunarodnih ulaganja (% BDP-a)	-66,5	-87,3	-83,3	-69,9	-62,4	.	.	.
Neto stanje međunarodnih ulaganja isključujući instrumente bez rizika	-29,3	-47,5	-42,8	-25,5	-17,3	.	.	.
Stanje međunarodnih ulaganja isključujući instrumente bez rizika	68,7	88,8	92,2	77,5	69,2	.	.	.
Izvozni rezultati u usporedbi s naprednim gospodarstvima	37,3	-4,3	-12,6	5,0	14,6	.	.	.
Udjel na izvoznom tržištu, roba i usluge (godišnja promjena)	.	.	2,7	7,9	2,5	.	.	.
Neto priljevi izravnih stranih ulaganja (% BDP-a)	-4,7	-3,1	-1,4	-4,1	-2,4	.	.	.
Saldo opće države (% BDP-a)	-3,7	-5,6	-4,6	-0,9	0,9	0,2	0,4	0,1
Strukturni proračunski saldo (% BDP-a)	.	.	-3,1	-0,8	0,7	-0,5	-0,7	-1,1
Bruto dug opće države (% BDP-a)	39,3	55,6	82,7	80,2	77,5	73,5	70,1	68,2
Udio poreza u BDP-u (%) (3)	36,7	36,0	36,8	37,8	37,8	37,9	37,4	36,9
Porezna stopa za samca koji zarađuje prosječnu plaću (%)	.	.	29,9	.	.	.	.	.
Porezna stopa za samca koji zarađuje 50 % prosječne plaće (%)	.	.	22,7	.	.	.	.	.

(1) Neto stanje međunarodnih ulaganja (NIIP), osim izravnih ulaganja i ulaganja u portfelje vlasničkog kapitala.
(2) Domaće bankarske grupacije i samostalne banke, društva kćeri i podružnice u stranom vlasništvu u EU-u i izvan EU-a.
(3) Udio poreza u BDP-u uključuje imputirane socijalne doprinose i stoga se razlikuje od udjela poreza u BDP-u koji se koristi u odjeljku o oporezivanju.
Izvor: Podaci Eurostata i ESB-a od 31. siječnja 2019., ako su dostupni; Podaci Europske komisije o prognozama(Zimska prognoza 2019. za realni BDP i HIPC, za ostalo Jesenska prognoza 2018.)

2. NAPREDAK OSTVAREN U PROVEDBI PREPORUKA ZA HRVATSKU

Od uvođenja postupka europskog semestra 2014. Hrvatska je za 51 % svih preporuka koje su joj upućene ostvarila barem „određeni napredak"([4]). Kad je riječ o preostalih 49 % preporuka, ostvaren je „ograničeni" napredak ili „nema napretka" (vidjeti grafikon 2.1). Posljednjih su se godina odgađale reforme u važnim strukturnim politikama, što je rezultat i dužeg razdoblja političke nestabilnosti. Najveći napredak ostvaren je u područjima fiskalne politike, tržišta rada i mirovinskog sustava.

Grafikon 2.1.: **Opća ocjena provedbe preporuka upućenih Hrvatskoj u razdoblju 2014. – 2018. do danas**

(1) Ukupna ocjena preporuka koje se odnose na fiskalnu politiku ne uključuje usklađenost s Paktom o stabilnosti i rastu.
(2) U višegodišnjoj ocjeni provedbe preporuka upućenih Hrvatskoj uzima se u obzir provedba u razdoblju od donošenja prvih preporuka upućenih Hrvatskoj do izrade Izvješća za Hrvatsku za 2019.
Izvor: Europska komisija.

Nakon što je u potpunosti smanjila prekomjerni deficit opće države, Hrvatska je nastavila provoditi razboritu fiskalnu politiku. Postupak u slučaju prekomjernog deficita zaključen je u lipnju 2017. nakon što je u 2016. trajno smanjen prekomjerni deficit, uzmu li se u obzir deficit opće države i pravilo o dugu. Provedba razborite fiskalne politike kojom se smanjuje omjer javnog duga nastavljena je i u 2017.

Hrvatska je poduzela mjere za poboljšanje fleksibilnosti tržišta rada, iako još postoje nedostaci u promicanju zapošljivosti i socijalnoj zaštiti. Provedba dviju uzastopnih reformi omogućila je primjenu ugovora na određeno vrijeme i fleksibilnih vrsta rada (rad na daljinu, rad u nepunom radnom vremenu, sezonski rad i rad preko agencije) i jednostavniji postupak otkaza ugovora o radu. Obuhvat i djelotvornost mjera aktivne politike tržišta rada i dalje su nedovoljni. U 2015. usklađena je procjena invaliditeta i njezina je provedba povjerena novoosnovanom Jedinstvenom tijelu vještačenja. Ostvaren je ograničeni napredak u konsolidaciji socijalnih naknada i poboljšanju njihova kapaciteta za smanjenje siromaštva.

Poduzete su određene mjere za poboljšanje pravosudnog sustava, poslovnog okruženja i otpornosti financijskog sektora. Stečajni su postupci temeljito revidirani, a reformom karte pravosudnih područja poboljšana je učinkovitost sustava. Iako je i dalje visok, smanjuje se broj neriješenih sudskih predmeta, osobito najstarijih. Sporo napreduje provedba mjera za smanjenje parafiskalnih nameta, dok je administrativno opterećenje poduzeća uzrokovano drugim preprekama znatno smanjeno. U 2014. sveobuhvatnom provjerom portfelja bankarskog sektora potvrđena je njegova stabilnost i otklonjeni su određeni utvrđeni nedostatci. Provedena je revizija kvalitete imovine Hrvatske banke za obnovu i razvitak, koja je ukazala na nekoliko područja koja je potrebno poboljšati, što je u nekim aspektima već i učinjeno.

Sporo napreduje provedba reforme zdravstvenog sustava i reforme poduzeća u državnom vlasništvu kao i provedba projekata financiranih sredstvima EU-a. Započela je dugo najavljivana funkcionalna integracija bolnica kojom se namjerava racionalizirati bolničko poslovanje i poboljšati pristup zdravstvenoj skrbi, dok tek treba pristupiti rješavanju problema neadekvatnog financiranja. Provedene su određene mjere za poboljšanje korporativnog upravljanja u državnim poduzećima, no sporo napreduju aktiviranje i prodaja državne imovine jer još nema jasne strategije privatizacije. Zbog ograničenih administrativnih kapaciteta i nedovoljnog strateškog planiranja otežana je učinkovita provedba projekata sufinanciranih sredstvima iz fondova EU-a unatoč poboljšanju situacije posljednjih godina, osobito kad je riječ o povećanju broja osoblja.

([4]) Vidjeti odjeljak 4. za više informacija o ocjeni provedbe drugih reformi u prošlosti.

Hrvatska je ostvarila određeni ([5]) napredak u provedbi preporuka iz 2018. (vidjeti tablicu 2.1). Nakon što se duže razdoblje nisu provodile, provedba mjera politike značajno se intenzivirala u 2018. Sabor je donio važan paket mjera mirovinske reforme, koje su se počele provoditi 2019. Krajem 2018. ojačan je i fiskalni okvir. Uvedene su i druge mjere politika u području upravljanja javnim sektorom i poslovnog okruženja, no napredak je različit jer su neke mjere još u saborskoj proceduri dok nekim mjerama predstoji stvarna provedba.

([5]) Tablica iz Priloga sadržava podatke o razini napretka i provedenim mjerama u skladu s mišljenjem o politici za svako potpodručje obuhvaćeno preporukom.

Tablica 2.1.: **Ocjena provedbe preporuka za Hrvatsku iz 2018.**

Obveze	Sažeti prikaz ocjene
Preporuka 1.: *Jačati fiskalni okvir, među ostalim jačanjem mandata i neovisnosti Povjerenstva za fiskalnu politiku. Uvesti periodični porez na nekretnine. (relevantno za postupak makroekonomskih neravnoteža)*	Hrvatska je ostvarila **određeni napredak** u provedbi preporuke 1.: • Značajan napredak u jačanju fiskalnog okvira • Nije bilo napretka u uvođenju periodičnog poreza na nekretnine
Preporuka 2.: *Odvraćati od prijevremenog umirovljenja, ubrzati prelazak na višu dobnu granicu za zakonsko umirovljenje i uskladiti odredbe o mirovinama za posebne kategorije s općim pravilima za umirovljenje. Provesti reformu sustava obrazovanja i osposobljavanja u cilju poboljšanja njegove kvalitete i relevantnosti za tržište rada za mlade i odrasle. Konsolidirati socijalne naknade i povećati njihov kapacitet za smanjenje siromaštva. (relevantno za postupak makroekonomskih neravnoteža)*	Hrvatska je ostvarila **određeni napredak** u provedbi preporuke 2.: • Značajan napredak kad je riječ o mjerama reforme mirovinskog sustava • Određeni napredak u provedbi reforme sustava obrazovanja i osposobljavanja • Ograničeni napredak u konsolidaciji socijalnih naknada
Preporuka 3.: *Smanjiti teritorijalnu rascjepkanost javne uprave, pojednostavniti funkcionalnu raspodjelu nadležnosti i povećati kapacitete za izradu i provedbu javnih politika. Na temelju savjetovanja sa socijalnim partnerima uvesti usklađene okvire za određivanje plaća u javnoj upravi i javnim službama. (relevantno za postupak makroekonomskih neravnoteža)*	Hrvatska je ostvarila **ograničeni napredak** u provedbi preporuke 3.: • Određeni napredak u reformi javne uprave • Ograničeni napredak u usklađivanju okvira za određivanje plaća u javnom sektoru
Preporuka 4.: *Poboljšati korporativno upravljanje poduzećima u državnom vlasništvu i intenzivirati prodaju poduzeća u državnom vlasništvu i neproduktivne imovine. Znatno smanjiti opterećenje poduzeća koje proizlazi iz parafiskalnih nameta te složenih administrativnih i zakonodavnih zahtjeva. Poboljšati tržišno natjecanje u području poslovnih usluga i reguliranih profesija. Smanjiti trajanje sudskih postupaka i unaprijediti elektroničku komunikaciju na sudovima. (relevantno za postupak makroekonomskih neravnoteža)*	Hrvatska je ostvarila **određeni napredak** u provedbi preporuke 4.: • Ograničeni napredak u poboljšanju korporativnog upravljanja i prodaji imovine poduzeća u državnom vlasništvu • Određeni napredak u smanjenju opterećenja poduzeća • Ograničeni napredak u poboljšanju tržišnog natjecanja u području poslovnih usluga i reguliranih profesija • Određeni napredak u reformi pravosudnog sustava

Izvor: Europska komisija.

Okvir 2.1.: **Fondovi i programi EU-a pridonose rješavanju strukturnih problema i poticanju hrvatskog rasta i konkurentnosti.**

Hrvatska je jedna od najvećih korisnika sredstava EU-a. Hrvatskoj su za potrebe rješavanja razvojnih poteškoća dodijeljena financijska sredstva EU-a u iznosu od 10,7 milijardi EUR za razdoblje 2014. – 2020., što je na godišnjoj razini gotovo više od 3 % BDP-a. Tome treba pridodati oko dvije milijarde EUR nacionalnih sredstava za sufinanciranje te Hrvatska u tu svrhu raspolaže ukupnim iznosom od gotovo 12,6 milijardi EUR. Do kraja 2018. posebnim projektima dodijeljena su sredstva u vrijednosti od otprilike 6,8 milijardi EUR (oko 64 % ukupnog iznosa financijskih sredstava EU-a). Pored sredstava iz europskih strukturnih i financijskih fondova, posebnim projektima za strateške prometne mreže dodijeljeno je 424 milijuna EUR iz Instrumenta za povezivanje Europe. Nadalje, brojne hrvatske istraživačke institucije, inovacijska poduzeća i istraživači korisnici su drugih financijskih instrumenata EU-a, prije svega Obzora 2020. iz kojeg je osigurano 62 milijuna EUR.

Zahvaljujući financijskim sredstvima EU-a rješavaju se problemi politika utvrđeni u preporukama upućenima Hrvatskoj u 2018. Sredstva iz europskih strukturnih i investicijskih fondova (uključujući Europski socijalni fond) koristit će se za ulaganja u strukovne škole koje su imenovane centrima kompetentnosti i pružanje potpore provedbi cjelovite kurikularne reforme, čime će se uspostaviti bolja veza između strukovnog obrazovanja i potreba tržišta rada. U okviru projekta e-Škole osnovne škole u Hrvatskoj opremljene su lokalnom računalnom mrežom i dvjema digitalnim učionicama, a cilj je da se u drugu fazu projekta uključe sve osnovne škole te da se uvede sustav razvoja digitalno zrelih škola. Nadalje, sredstva iz europskih strukturnih i investicijskih fondova koristila su se i za poboljšanje inovacijskih rezultata Hrvatske na način da su se njima financirali projekti odabrani u okviru strategije pametne specijalizacije. Kad je riječ o okolišu, gotovo pola milijuna stanovnika ima pristup novoizgrađenim centrima za gospodarenje otpadom te gotovo pola milijuna stanovnika već ima pristup modernom sustavu pročišćavanja vode i vodoopskrbe, tako da građani imaju pristup čišćem i zdravijem okolišu. Kad je riječ o prometu, grade se nove dionice cestovne i željezničke mreže u okviru TEN-T mreže te je poboljšana povezanost otoka s kopnom.

Nadalje, Komisija pruža prilagođenu tehničku pomoć koja se u okviru Programa potpore strukturnim reformama može zatražiti za provedbu reformi kojima se potiče održivi rast i rješavaju problemi utvrđeni u postupku europskog semestra ili potiče provedba drugih nacionalnih reformi. Primjerice, Hrvatska prima potporu za provedbu kurikularne reforme. Komisija pomaže nadležnim tijelima u njihovim nastojanjima da uklone nepotrebne prepreke reguliranim profesijama, da usklade terminologiju i poboljšaju transparentnost socijalnih naknada te da prate provedbu planova restrukturiranja poduzeća u državnom vlasništvu. Nadalje, u 2018. započela je provedba mjera za jačanje administrativnih kapaciteta Porezne uprave potrebnih za otkrivanje prijevara i provedbu poreznog nadzora, poboljšanje upravljanja ljudskim resursima u javnoj upravi i učinkovitu provedbu reforme javne uprave te izradu strategije za Hrvatsku banku za obnovu i razvitak (HBOR).

Financijskim sredstvima EU-a pridonosi se mobilizaciji privatnih ulaganja dodjelom bespovratnih sredstava i putem financijskih instrumenata. Oko 522 milijuna EUR (8,3 % ukupnog iznosa) isplatit će se u obliku kredita, mikrokredita, jamstava za portfelj kredita i vlasničkog kapitala. Ulaganja koja se financiraju putem financijskih instrumenata usmjerena su na mala i srednja poduzeća i energentsku učinkovitost. Nadalje, ukupan iznos odobrenih operacija EIB-a uz potporu iz Europskog fonda za strateška ulaganja iznosi 203 milijuna EUR, čime bi se trebala mobilizirati dodatna privatna i javna ulaganja u ukupnom iznosu od 903 milijuna EUR. Hrvatska je na 12. mjestu po ukupnom iznosu odobrenih operacija iskazanom kao udjel u BDP-u. U okviru dijela za infrastrukturu i inovacije Europskog fonda za strateška ulaganja odobreno je osam projekata koje financira EIB uz financijsku potporu iz EFSU-a ukupne vrijednosti od oko 109 milijuna EUR, čime bi se trebala mobilizirati ulaganja ukupne vrijednosti od 571 milijun EUR. U okviru dijela za MSP-ove Europskog fonda za strateška ulaganja odobreno je osam sporazuma s posredničkim bankama koje financira EIB uz financijsku potporu iz EFSU-a ukupne vrijednosti od 94 milijuna EUR, čime bi se trebala mobilizirati ulaganja u vrijednosti od oko 332 milijuna EUR. Očekuje se da će oko 1 178 MSP-ova i poduzeća srednje tržišne kapitalizacije imati bolji pristup financiranju. „EL TO Zagreb" je projekt u Hrvatskoj koji se sufinancira iz EFSU-a, za koji EIB Hrvatskoj Elektroprivredi pozajmljuje 150 milijuna EUR za izgradnju novog kombiniranog kogeneracijskog postrojenja s plinskim turbinama za proizvodnju toplinske i električne energije radi zamjene dotrajalih

postrojenja u Zagrebu koja nisu usklađena s ekološkim standardima.

Mjere EU-a jačaju ulogu nacionalnih, regionalnih i lokalnih tijela vlasti i civilnog društva. Financijska sredstva u iznosu od 522,6 milijuna EUR (iz EFSU-a) alocirana su za jačanje kapaciteta javne uprave različitih razina na način da se potiče bliska suradnja s dionicima. Zahvaljujući inicijativi EU-a namijenjenoj slabije razvijenim regijama (*Catching up Regions Initiative*) osigurana je tehnička pomoć i financijska sredstva za razvoj pet županija u istočnoj Hrvatskoj, točnije za „Projekt Slavonija, Baranja i Srijem". Taj je projekt dvostruko važan: s jedne strane omogućuje namjensko korištenje sredstava EU-a u slavonskim županijama, a s druge strane pomaže jačanju lokalnih i regionalnih administrativnih kapaciteta za izradu i provedbu projekata potrebnih za socioekonomski razvoj u okviru postojećeg programskog razdoblja.

Više informacija dostupno je na: https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/HR

3. OPĆI ZAKLJUČCI O NERAVNOTEŽAMA, RIZICIMA I PRILAGODBAMA

U Izvješću o mehanizmu upozoravanja za 2019. (Europska komisija, 2018b) zaključeno je da bi za Hrvatsku trebalo provesti novo detaljno preispitivanje kako bi se ocijenilo jesu li neravnoteže prisutne ili uklonjene. U proljeće 2018. utvrđeno je da Hrvatska bilježi prekomjerne makroekonomske neravnoteže (Europska komisija, 2018a). Utvrđene neravnoteže odnose se na visoke razine javnog, privatnog i vanjskog duga, denominiranog uglavnom u stranoj valuti, u kontekstu niskog potencijalnog rasta. Ovo poglavlje sadržava sažetak rezultata analize provedene u kontekstu detaljnog preispitivanja u okviru postupka zbog makroekonomskih neravnoteža, koji su navedeni u određenim odjeljcima ovog izvješća ([6]).

Neravnoteže i njihova ozbiljnost

Nastavlja se smanjenje državnog duga. Tijekom dugotrajne recesije zbog velikih proračunskih deficita i troškova poduzeća u državnom vlasništvu došlo je do značajne akumulacije državnog duga, koji je u 2014. dosegnuo najvišu razinu od 84 % BDP-a. Zahvaljujući snažnom rastu i razboritoj fiskalnoj politici državni dug postupno se smanjio na 77,5 % BDP-a u 2017. Smanjenju duga pridonijela je i stabilna aprecijacija kune od 2014. jer se time smanjila vrijednost značajnog udjela duga denominiranog u stranoj valuti. Smanjenje javnog duga poboljšalo je održivost duga (vidjeti odjeljak 4.1.), što su potvrdile i agencije za kreditni rejting koje drže hrvatski kreditni rejting na BB+, odnosno jedan stupanj ispod investicijske razine, a izglede pozitivnima. No javni dug je i dalje visok i izložen kamatnom i tečajnom riziku.

Zaduženost privatnog sektora i dalje se smanjuje unatoč rastu kreditiranja. U drugom tromjesečju 2018. konsolidirani dug korporativnog sektora i dug sektora kućanstava iznosio je 63,2 % BDP-a odnosno 34,1 % BDP-a, što je oko 20 odnosno 8 postotnih bodova manje od najviših razina zabilježenih 2010. Razina duga sektora kućanstava i nefinancijskih društava bila je do sredine 2018. manja od bonitetnog praga, ali veća od praga zasnovanog na temeljnim pokazateljima, što upućuje na zaključak da ima prostora za dodatno razduživanje. Nadalje, dug nefinancijskih društava visok je u odnosu na njihovu bruto financijsku imovinu ili kapital, što je naznaka rizika za solventnost korporativnog sektora. Smanjuje se izloženost tečajnom riziku i riziku kamatnih stopa. Udio duga privatnog sektora izložen tečajnom riziku smanjio se sa 78 % u 2012. na 64,5 % u drugom tromjesečju 2018. jer su i poduzeća i kućanstva iskoristila visoku likvidnost domaćeg financijskog sektora i svoje su obveze denominirane u stranim valutama djelomično refinancirali u nacionalnoj valuti. Isto tako, zbog izraženog tržišnog natjecanja u domaćem bankarskom sektoru smanjile su se kamatne stope i nekamatne naknade, što je poduzećima i kućanstvima omogućilo da kredite s promjenjivom kamatnom stopom refinanciraju jeftinijim kreditima s dužim razdobljima fiksiranja kamatne stope.

Zbog tekućeg razduživanja javnog i privatnog sektora Hrvatska kontinuirano bilježi suficit tekućeg računa koji se u 2017. značajno povećao na 3,9 % BDP-a, što je bilo rezultat jednokratnog povećanja salda primarnog dohotka jer su na profitabilnost bankarskog sektora utjecali veći iznosi rezervacija povezani s krizom u Agrokoru. Budući da je velika domaća potražnja doprinijela rastu uvoza, trgovinski suficit blago se smanjio u prvoj polovini 2018. S druge strane, suficit tekućeg računa smanjio se na 3,3 % BDP-a ([7]). Neto stanje međunarodnih ulaganja poboljšalo se te je u 2017. iznosilo –61,9 % BDP-a te se do drugog tromjesečja 2018. dodatno smanjilo na –58,3 %, što je gotovo 40 postotnih bodova više od najniže razine zabilježene u trećem tromjesečju 2011. Bruto vanjski dug smanjio se do sredine 2018. na 80 % BDP-a, što je više od 32 postotna boda manje od najviše razine zabilježene u 2015. Unatoč njihovu brzom smanjenju, neto vanjske obveze Hrvatske bile su u 2017. značajno veće od razine utvrđene referentnim vrijednostima za bonitetni prag i prag zasnovan na temeljnim

([6]) Analiza relevantna za detaljno preispitivanje nalazi se u: odjeljku 4.1. o državnom dugu, odjeljku 4.2. o dugu privatnog sektora i financijskom sektoru, odjeljku 4.3. o tržištu rada i odjeljku 4.4. o poslovnom okruženju, ulaganjima i upravljanju javnim sektorom. Zvjezdica označava da je analiza iz ovog odjeljka relevantna za detaljno preispitivanje u okviru postupka zbog makroekonomskih neravnoteža.

([7]) Pomični prosjek za četvrto tromjesečje

ekonomskim pokazateljima ([8]). Međutim, neto vanjska pozicija isključujući instrumente bez rizika neispunjavanja obveza iznosila je svega –15 % BDP-a, a riječ je o razini koju bilježe i neke usporedive zemlje i koja je veća od referentnih vrijednosti.

Iako se povećava, hrvatski potencijalni rast i dalje je relativno nizak za jedno sustižuće gospodarstvo. Nakon što se u razdoblju krize naglo smanjio, rast potencijalnog outputa povećao se u 2018. na predviđenih 1,8 %, što je nešto više od prosjeka EU-a, ali osjetno manje nego u ostalim sustižućim gospodarstvima. Razina zaposlenosti nema više negativan utjecaj na potencijalni rast, uglavnom zahvaljujući smanjenju stope strukturne nezaposlenosti, no negativna demografska kretanja i niske stope sudjelovanja i dalje ograničavaju potencijalni rast. Učinak ukupne faktorske produktivnosti i dalje je relativno nizak u usporedbi s gospodarstvima srednje i istočne Europe, što se uglavnom objašnjava niskom alokativnom učinkovitosti koja je povezana s izraženom prisutnošću državnih poduzeća u gospodarstvu (vidjeti odjeljak 4.4.1.). Nadalje, Hrvatska ne ostvaruje dobre rezultate kad je riječ o učinkovitosti tržišta robe i usluga i upravljanju javnim sektorom (vidjeti odjeljak 4.4.).

Kretanja, izgledi i odgovori politike

Predviđa se da će proračunski suficiti pridonijeti daljnjem smanjenju javnog duga, koji bi se do 2020. trebao smanjiti na 68,2 % BDP-a. Saldo opće države trebao bi biti u suficitu u 2019. i 2020. unatoč očekivanom prijelazu na procikličku fiskalnu politiku i realizaciji određenih nepredviđenih obveza. Kontinuirano okruženje niskih kamatnih stopa trebalo bi pogodovati refinanciranju dospjelog duga po nižim kamatnim stopama i s dužim rokovima dospijeća. Očekuje se da će novi Zakon o fiskalnoj odgovornosti pridonijeti poboljšanju hrvatskog fiskalnog okvira jer je njime Povjerenstvo za fiskalnu politiku dobilo veću autonomiju, propisana su numerička fiskalna pravila i ojačan je kratkoročni i srednjoročni proračunski okvir na razini središnje države i razini lokalne uprave i samouprave.

Predviđa se i daljnje smanjenje duga privatnog sektora unatoč očekivanom snažnijem rastu kreditiranja. U 2017. i 2018. smanjenje duga privatnog sektora bilo je potaknuto rastom nominalnog BDP-a i umjerenom aprecijacijom kune, a tom su smanjenju pridonijeli i otpisi dugova. Istovremeno su kreditni tokovi u sektoru kućanstava postali pozitivni u 2016. te su se u 2017. i 2018. dodatno povećali. Povećano odobravanje novih kredita temelji se na rastu nestambenih kredita denominiranih u kunama. Ponovo se bilježi rast kreditnih tokova jer su neka poduzeća djelomično refinancirala svoj vanjski dug zaduživanjem na domaćem tržištu. Porast kreditiranja nefinancijskog sektora vjerojatno će i dalje biti umjeren zbog i dalje visokog omjera duga i bruto financijske imovine i omjera duga i kapitala hrvatskih poduzeća. Nadalje, mnoga su poduzeća i dalje opterećena velikim udjelom loših kredita (20,5 % ukupnih kredita nefinancijskim poduzećima), osobito u građevinskom sektoru (47,6 %). Nagodba Agrokorovih vjerovnika, koju je u listopadu 2018. potvrdio Visoki trgovački sud u Zagrebu, trebala bi omogućiti uredno restrukturiranje Agrokora, što znači da su spriječeni veći rizici za financijski i privatni sektor uzrokovani krizom u Agrokoru. Operativna i financijska stabilnost Agrokora i njegovih dobavljača sada ovise o uspješnoj provedbi nagodbe.

Očekuje se da će suficit tekućeg računa i dalje pridonositi smanjenju vanjskih neravnoteža. Prema Komisijinoj jesenskoj prognozi 2018. suficit tekućeg računa postupno će se do 2020. smanjiti na 1,8 % BDP-a. Očekuje se smanjenje trgovinskog suficita jer će snažna domaća potražnja poticati rast uvoza dok će se tržišni udio izvoza smanjivati. No predviđeni saldo tekućeg računa i dalje će biti iznad razine utvrđene na osnovi temeljnih pokazatelja, odnosno procijenjene razine od oko –0,6 % BDP-a u 2017., što bi trebalo omogućiti kontinuirano brzo smanjenje vanjskih neravnoteža. Unatoč postupnom usporavanju rasta predviđa se povećanje neto stanja međunarodnih ulaganja na

([8]) Bonitetni prag za Hrvatsku označava razinu neto stanja međunarodnih ulaganja izvan kojeg postoji vjerojatnost izbijanja krize. Razina neto stanja međunarodnih ulaganja zasnovana na temeljnim pokazateljima predstavlja razinu neto stanja međunarodnih ulaganja koja bi bila zabilježena da je tekući račun države bio u skladu s temeljnim pokazateljima od 1995. Procjenjuje se da su za Hrvatsku u 2017. referentne vrijednosti za bonitetni prag i prag zasnovan na temeljnim pokazateljima iznosile –38 % odnosno –23 % BDP-a.

razinu veću od –50 % BDP-a do 2020. te približavanje održivijim razinama odnosno razinama utvrđenima referentnim vrijednostima za bonitetni prag i prag zasnovan na temeljnim pokazateljima (–39 % BDP-a i –22 % BDP-a u 2018.).

Potencijalni rast i dalje je relativno nizak da bi potaknuo ubrzanu konvergenciju. Nakon što je sredinom 2013. dosegnula najvišu razinu, procjenjuje se da je stopa nezaposlenosti u 2018. smanjena na 9,1 % , odnosno na razinu zabilježenu prije krize te se predviđa njezino daljnje smanjenje na 6,6 % do 2020., zahvaljujući trajnom rastu zaposlenosti. No, zbog starenja stanovništva i iseljavanja smanjivat će se učinak rada na potencijalni rast. Učinak starenja stanovništva trebao bi se djelomično neutralizirati donesenom mirovinskom reformom, koja će dovesti do produženja radnog vijeka. Učinak ukupne faktorske produktivnosti na potencijalni rast i dalje je nizak u odnosu na usporediva gospodarstva ([9]). Međutim, predložena racionalizacija sustava državnih agencija, smanjenje broja neriješenih sudskih predmeta i bolje upravljanje imovinom državnih poduzeća mogli bi pridonijeti rastu produktivnosti. Općenito, predviđa se da će se pozitivan jaz outputa do 2020. dodatno povećati, zahvaljujući procikličkim smanjenjima poreza i očekivanom rastu javnih ulaganja prema završetku višegodišnjeg programskog razdoblja za fondove EU-a.

Opća ocjena

Nastavlja se smanjenje duga privatnog i javnog sektora i njihova izloženost valutnom riziku i riziku kamatnih stopa. Visoke razine duga i dalje opterećuju gospodarstvo unatoč znatnom poboljšanju situacije jer je razina privatnog duga ispod razine bonitetnog praga te se bilježi trajno smanjenje javnog duga. Korporativni je sektor, međutim, prezadužen i opterećen lošim kreditima. Dodatno su se smanjile vanjske neravnoteže zbog visokog suficita tekućeg računa. Smanjuju se i ukupne obveze denominirane u stranoj valuti, što upućuje na manju izloženost tečajnom riziku. Osjetno je smanjena stopa nezaposlenosti, iako rast zaposlenosti nije jedini razlog. No sudjelovanje na tržištu rada znatno je ispod prosjeka EU-a.

Niski potencijalni rast koči trajnu korekciju neravnoteža. Predviđa se da će gospodarski rast tijekom razdoblja prognoze i dalje biti snažan. Niski potencijalni rast ograničava, međutim, kapacitete Hrvatske za apsorpciju šokova. Kako bi povećala potencijal rasta, Hrvatska treba povećati iskorištenost radne snage i riješiti problem niskog rasta produktivnosti.

Nedavno donesene mjere politika trebale bi Hrvatskoj pomoći da otkloni strukturne nedostatke, no ključna je provedba tih mjera. Donesena mirovinska reforma mogla bi pozitivno utjecati na povećanje iskorištenosti radne snage, dok su neke druge inicijative politika, koje su u različitim fazama izrade, usmjerene na poboljšanje upravljanja u javnom sektoru i poslovnog okruženja. Zahvaljujući ambicioznom planu reformi koji je Vlada predstavila mogao bi se povećati potencijalni rast, no za veće stope rasta i ubrzanje procesa stvarne gospodarske konvergencije ključna će biti njihova provedba.

([9]) Slovenija, Mađarska, Češka, Slovačka i Poljska.

Tablica 3.1.: **Matrica ocjene postupka zbog makroekonomskih neravnoteža**

	Ozbiljnost problema	Kretanja i izgledi	Odgovor politike
	Neravnoteže (neodrživa kretanja, ranjivosti i povezani rizici)		
Javni dug	Omjer državnog duga smanjio se u 2017. na 77,5 % BDP-a, što je i dalje znatno više od referentne vrijednosti od 60 % utvrđene Ugovorom. Veliki udio duga izložen je valutnom riziku. Analiza održivosti duga upućuje na niske rizike u srednjoročnom razdoblju, no na srednje rizike u srednjoročnom i dugoročnom razdoblju.	Javni dug se u razdoblju od 2008. do 2014. povećao s 39 % BDP-a na 84 % BDP-a, što je bilo uzrokovano visokim državnim deficitima i promjenama u klasifikaciji opće države. Omjer duga počeo se smanjivati u 2015. zahvaljujući značajnim poboljšanjima državnog salda i rastu BDP-a. Suficit salda opće države iznosio je 0,9 % BDP-a u 2017. Predviđa se da će tijekom 2020. proračunski saldo i dalje biti umjereno pozitivan, što će omogućiti daljnje smanjenje udjela duga. Prema Komisijinoj jesenskoj prognozi 2018. omjer duga i BDP-a smanjio se u 2018. na 73,5 % BDP-a te bi do 2020. trebao dosegnuti 68,2 % BDP-a.	Dug se u 2018. nastavio refinancirati po nižim kamatnim stopama, što znači da su se smanjili troškovi servisiranja duga. Produženi su rokovi dospijeća i smanjio se udio duga izdan u stranoj valuti.
Dug sektora kućanstava i korporativnog sektora i financijski sektor	U 2017. konsolidirani dug korporativnog sektora i dug sektora kućanstava iznosio je 64,3 % BDP-a odnosno 34,1 % BDP-a, što znači da su se ti iznosi smanjili sa 70,1 % odnosno 35,1 % koliko su iznosili u 2016. Razina duga korporativnog sektora i sektora kućanstva smanjila se u prvoj polovini 2018. te je bila manja od bonitetnog praga, ali veća od praga zasnovanog na temeljnim pokazateljima. Oko 48 % duga sektora kućanstava i oko 76 % (domaćeg i vanjskog) duga korporativnog sektora bilo je sredinom 2018. izloženo valutnom riziku (uglavnom eurima). Stopa loših kredita hrvatskog bankarskog sektora dosegnula je 8,7 % u drugom tromjesečju 2018., što je smanjenje s 11,7 % u odnosu na godinu ranije i neznatno smanjenje s 8,9 % u odnosu na prethodno tromjesečje, no i dalje je relativno visoka u korporativnom sektoru (20,7 %) i sektoru kućanstava (7,6 %).	Nastavit će se, iako sporijom dinamikom, razduživanje sektora kućanstava i korporativnog sektora dok će kreditni tokovi biti pozitivni. Unatoč poboljšanjima i dalje visoka izloženost valutnim rizicima i rast kamatnih stopa mogu ugroziti kapacitete otplate duga kućanstava i nefinancijskih društava i tako postati rizik za bankarski sektor. Razina loših kredita znatno se smanjila u 2017. zahvaljujući njihovoj prodaji i boljim gospodarskim uvjetima. Međutim, podaci Hrvatske narodne banke iz rujna 2018. ukazuju na usporavanje prodaje loših kredita u usporedbi s 2017. i nižu razinu smanjenja loših kredita.	Revizija propisa o stečaju trgovačkih društava dovela je do zatvaranja tisuće nelikvidnih društava bez imovine. Nadležna tijela planiraju poboljšati i praćenje reformiranog okvira stečaja trgovačkih društava. U srpnju 2018. postignuta je nagodba između Agrokorovih vjerovnika te je Visoki trgovački sud u Zagrebu 26. listopada 2018. odbacio sve žalbe koje je uložilo nekoliko preostalih vjerovnika, čime je djelotvorno otklonjena posljednja prepreka provedbi nagodbe. Uspješna provedba nagodbe ključna je za operativni i financijski oporavak Agrokora i njegovih dobavljača.

(nastavak na sljedećoj stranici)

Tablica (nastavak)

Vanjske obveze i trgovinski rezultati	Neto stanje međunarodnih ulaganja poboljšalo se te je u 2017. iznosilo –62,4 %, no i dalje je bilo niže od praga zasnovanog na temeljnim pokazateljima i bonitetnog praga. Međutim, procjenjuje se da je u 2018. razina vanjskih obveza, isključujući manje rizične financijske instrumente, iznosila samo –15 % BDP-a, što je više od praga zasnovanog na temeljnim pokazateljima i bonitetnog praga. Saldo tekućeg računa u 2017. iznosio je 3,9 % BDP-a te se u prvoj polovini 2018. smanjio na 3,3 % BDP-a. Bruto vanjski dug smanjio se do lipnja 2018. na razinu nižu od 80 % BDP-a.	Nastavljeno je poboljšanje neto stanja međunarodnih ulaganja u prvoj polovini 2018. kad je iznosilo –58,3 % BDP-a, što je više od 30 postotnih bodova više od najniže razine zabilježene 2010. Predviđa se daljnje poboljšanje neto stanja međunarodnih ulaganja zahvaljujući kontinuiranom smanjenju suficita tekućeg računa i rastu BDP-a. Nakon što je u 2008. zabilježio najveći deficit od 9 % BDP-a, tekući račun je u 2013. prešao u suficit koji je u 2017. iznosio 3,9 % BDP-a, te se predviđa njegovo smanjenje na 2,5 % BDP-a u 2018. Ipak, procjenjuje se da će u cijelom razdoblju prognoza biti u suficitu, zahvaljujući i kontinuirano dobrim rezultatima izvoza. Gospodarstvo je u znatnoj mjeri povratilo prethodno izgubljene tržišne udjele, dok turizam iz godine u godinu ostvaruje rekordne rezultate prema fizičkim pokazateljima, unatoč naznakama ograničenih kapaciteta.	Hrvatska poduzeća i dalje se susreću s visokom razinom administrativnog opterećenja. I dalje postoje nedostaci u poslovnom okruženju, zbog čega je Hrvatska manje privlačna za izravna strana ulaganja te su troškovi poslovanja hrvatskih društava veliki. U pripremi su mnoge reforme namijenjene poboljšanju poslovnog okruženja.
Potencijalni output	Stopa nezaposlenosti smanjila se u 2018. na 9,1 %. Međutim, stopa aktivnosti i stopa zaposlenosti, koje su u drugom tromjesečju 2018. iznosile 70,9 % odnosno 65,4 % među najnižima su u EU-u. Doprinos ukupne faktorske produktivnosti potencijalnom rastu i dalje je nizak za jedno sustižuće gospodarstvo. Niski potencijal rasta negativno utječe na trajnost procesa prilagodbe.	Nakon što je početkom 2014. dosegnula najvišu razinu od 17,6 %, stopa nezaposlenosti nastavlja se brzo smanjivati. Do 2018. velik udio smanjenja nezaposlenosti bio je uzrokovan smanjenjem radno sposobnog stanovništva, do čega je došlo zbog negativnih migracijskih tokova i starenja stanovništva. Nakon što su u razdoblju prije krize stope rasta plaća brzo rasle, plaće su nakon krize stagnirale ili su se smanjivale, te su počele ponovno rasti u 2017. zbog učinka propisanog povećanja plaća u javnom sektoru i očekuje se njihov daljnji rast kako se budu sužavao prostor za nova zapošljavanja na tržištu rada.	U 2019. počela je provedba reforme mirovinskog sustava, kojom se produžuje radni vijek i time pridonosi povećanju iskorištenosti radne snage. Mjere aktivne politike tržišta rada i dalje nisu dovoljno iskorištene. Uvedene su neke mjere kojima se želi poboljšati učinkovitost javne uprave, dok je usklađenje plaća u javnoj upravi najavljeno za početak 2019. Poduzete su neke mjere za pojednostavnjenje poslovnog okruženja kad je riječ o administrativnom opterećenju i reguliranim profesijama, što se ne može reći za smanjenje parafiskalnih nameta.

Zaključci analize iz detaljnog preispitivanja

- Dug privatnog sektora značajno se smanjio, no neka su poduzeća i dalje prezadužena i opterećena lošim kreditima. Smanjuje se i državni dug zahvaljujući održivom rastu BDP-a i razboritoj fiskalnoj politici, no rizici za održivost u srednjoročnom i dugoročnom razdoblju i dalje su srednji. Pod kontrolom su izloženosti mogućim valutnim i kamatnim šokovima zahvaljujući većem udjelu kredita s fiksnom kamatnom stopom i kreditima u domaćoj valuti. Dobro kapitaliziran i profitabilan financijski sektor pridonosi oporavku kreditiranja privatnog sektora. Poboljšana je razina neto stanja međunarodnih ulaganja, ali je i dalje veća od razine utvrđene bonitetnim pragom, iako je kad se izuzmu manje rizični financijski instrumenti dosegnula bonitetne razine. Trajno niske stope aktivnosti i smanjenje aktivnog stanovništva negativno utječu na potencijal rasta.
- Očekuje se da će snažan gospodarski rast pridonijeti dodatnom smanjenju omjera privatnog i javnog duga u odnosu na BDP. Usporit će razduživanje privatnog sektora jer će se intenzivirati kreditiranje, što će potaknuti ulaganja. Tekući račun trebao bi i dalje biti u suficitu, što će pridonijeti daljnjem smanjenju vanjskih obveza. Niski potencijalni rast ograničava, međutim, kapacitete Hrvatske za apsorpciju šokova u srednjoročnom razdoblju.
- Povećanju potencijalnog rasta trebale bi pridonijeti nedavno provedene mjere politike i najavljene mjere u područjima poslovnog okruženja, javne uprave i mirovinskog sustava. Za proces stvarne gospodarske konvergencije ključna će biti provedba reformi.

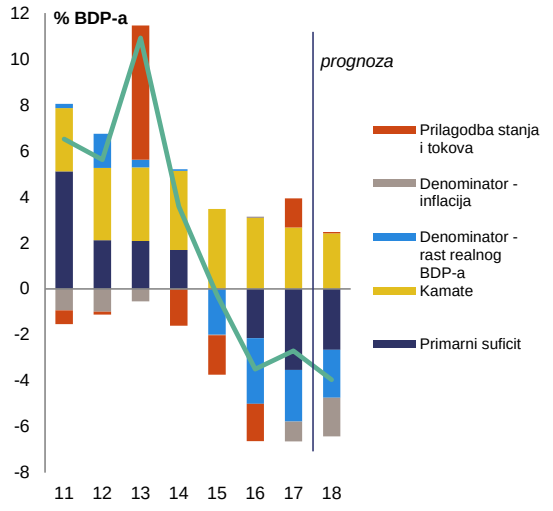
Izvor: Europska komisija.

4. PRIORITETI REFORMI

4.1. JAVNE FINANCIJE I OPOREZIVANJE*

Omjer hrvatskog javnog duga znatno se smanjuje već treću godinu za redom, što je posljedica razborite fiskalne politike i snažnog rasta BDP-a. Omjer duga i BDP-a iznosio je 74,5 % u trećem tromjesečju 2018. u usporedbi s visokih 86,2 % u prvom tromjesečju 2015. Smanjenje je potaknuto uglavnom kombinacijom rasta BDP-a i značajnih poboljšanja salda opće države (vidjeti grafikon 4.1.1). Strukturni suficit iznosio je 0,7 % BDP-a u 2017., što znači da je Hrvatska i dalje znatno iznad ostvarenja svojeg srednjoročnog proračunskog cilja (–1,75 % BDP-a). Međutim, očekuje se da će realizacija nepredviđenih obveza imati snažan, iako privremeno negativan učinak na saldo proračuna države (više od 1 % BDP-a) tijekom 2018. i 2019., što će imati učinak i na dug. Osim toga, s obzirom na to da država koristi fiskalni prostor za smanjenje poreza, očekuje se da će fiskalna politika postati prociklička. Ipak, očekuje se da će se smanjenje omjera duga, iako slabijim tempom, i dalje nastaviti te zahvaljujući malim suficitima i rastu BDP-a smanjiti na 68,2 % u 2020.

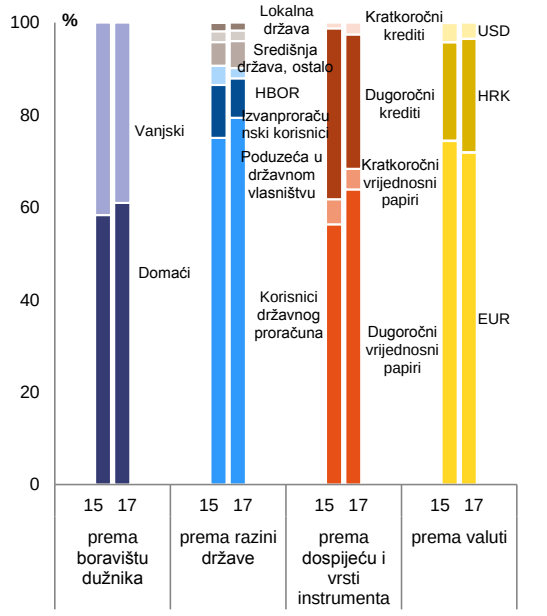
Grafikon 4.1.1.: **Pokretači promjena omjera duga**

Prilagodbe stanja i tokova uključuju razlike između gotovinskog računovodstva i računovodstva na temelju nastanka događaja, (neto) akumulacije financijske imovine, vrijednosnih učinaka i nekih preostalih statističkih prilagodbi (npr. reklasifikacija sektora).
Izvor: AMECO, Komisijina jesenska prognoza 2018., vlastiti izračuni.

Struktura hrvatskog duga poboljšala se u više aspekata. Posljednjih je godina Hrvatska iskoristila okruženje niskih kamatnih stopa za refinanciranje dospjelih obveznica i kredita po nižim kamatnim stopama. Implicitna kamatna stopa na javni dug u 2017. bila je rekordno niska i smanjila se na 3,4 % u odnosu na 4,2 % u 2015. Osim toga, zbog produljenja prosječnog dospijeća nepodmirenog duga i većeg izdavanja duga u nacionalnoj valuti ponešto su se smanjile ranjivosti povezane s državnim dugom. Slično tome, povećao se udio duga s fiksnim kamatnim stopama, čime se smanjila izloženost šokovima kamatnih stopa.

Grafikon 4.1.2.: **Struktura javnog duga**

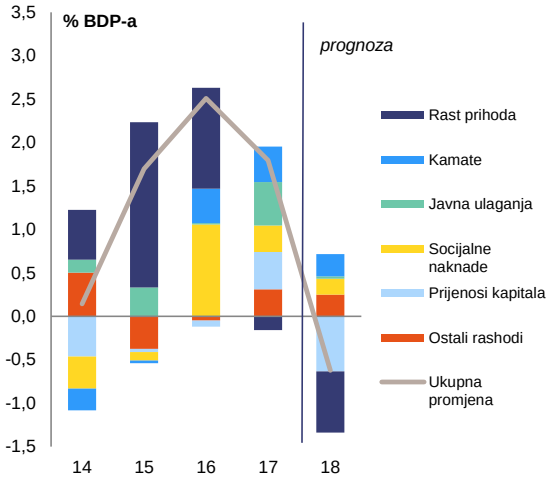

1. Središnja država - ostalo, obuhvaća uglavnom javno-privatna partnerstva.
2. Izvanproračunski korisnici = izvanproračunski korisnici klasificirani u središnju državu.
Izvor: Hrvatska narodna banka, Ministarstvo financija, vlastiti izračuni.

Kontroli rashoda pogodovalo je smanjenje ulaganja i uštede u rashodima za kamate. Poboljšanje salda opće države u 2017. postignuto je kombinacijom rastućih prihoda i neznatnog smanjenja ukupnih nominalnih rashoda, unatoč porastu plaća u javnom sektoru. Naime, javna ulaganja smanjena su za više od 12 %, dok su uštede u plaćenim kamatama iznosile gotovo 10 % u usporedbi s 2016. S obzirom na to da udio javnih ulaganja u BDP-u iznosi 2,7 %, što je dosad najniža zabilježena razina, te da se predviđa rast

kamatnih stopa, stvaranje fiskalnog prostora u tim kategorijama narednih godina vjerojatno neće biti moguće.

Grafikon 4.1.3.: **Pokretači promjena salda proračuna države**

Izvor: AMECO, vlastiti izračuni.

Napreduje provedba dugo odgađanih mjera usmjerenih na jačanje fiskalnog okvira. Sabor je u prosincu 2018. donio Zakon o fiskalnoj odgovornosti, a Zakon o Državnom uredu za reviziju poslan je na drugo čitanje u siječnju 2019. Cilj je novog Zakona o fiskalnoj odgovornosti uglavnom jačanje sastava i ovlasti Povjerenstva za fiskalnu politiku te propisivanje numeričkih fiskalnih pravila, uključujući pravilo o strukturnom proračunskom saldu. Cilj je novog Zakona o Državnom uredu za reviziju riješiti problem slabe provedbe njegovih naloga i preporuka uvođenjem modela sankcioniranja te se njime proširuje i opseg revizije Državnog ureda za reviziju, koja će uključivati i Hrvatsku narodnu banku. Planira se da Vlada početkom 2019. donese Zakon o proračunu, kojem je cilj utvrđivanje kratkoročnog i srednjoročnog proračunskog okvira na razini središnje države te tijela lokalne uprave i samouprave.

Proračunska kontrola trebala bi se pooštriti na razini središnje države i ublažiti na razini tijela lokalne uprave i samouprave. Najavljena racionalizacija državnih agencija i usklađivanje određivanja plaća (vidjeti odjeljak 4.4.4.) mogli bi pridonijeti jačanju proračunske kontrole na razini središnje države. Fiskalni kapacitet jedinica lokalne uprave i samouprave povećan je novim Zakonom o financiranju jedinica lokalne i područne (regionalne) samouprave kojim je pojednostavnjen sustav transfera iz proračuna središnje države i uveden novi sustav fiskalnog izravnanja koji se više ne temelji na geografskim kriterijima, već na fiskalnim kapacitetima jedinica lokalne uprave i samouprave. Njime se, međutim, alokacija prihoda za decentralizirane funkcije više ne temelji na broju funkcija koje se jedinica lokalne uprave i samouprave obvezala obavljati.

Analiza održivosti duga i fiskalni rizici

Hrvatska je izložena niskim rizicima za fiskalnu održivost u kratkoročnom razdoblju unatoč očekivanim aktivacijama državnih jamstava. Na temelju pokazatelja S0 ([10]) Hrvatska je izložena niskim fiskalnim rizicima uglavnom zbog solidnog primarnog salda, smanjenja duga i potreba za financiranjem (vidjeti Prilog B). Razlika prinosa na državne obveznice (150-200 baznih bodova), iako veća nego za većinu država članica, stalno se smanjuje. Bolja percepcija kreditnog rizika Hrvatske vidljiva je i u izvješćima agencija za kreditni rejting. Iako je kreditni rejting i dalje jedan stupanj ispod investicijske razine, većina agencija izglede smatra pozitivnima.

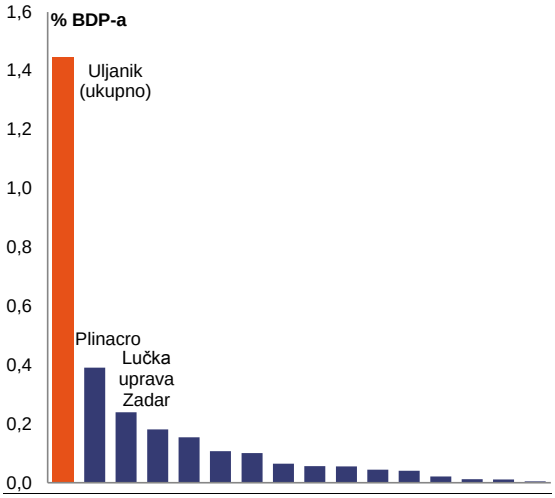
Iako znatna, očekivana realizacija nepredviđenih obveza u sektoru brodogradnje ne bi trebala znatno povećati kratkoročne rizike. ([11]) Ipak, činjenica da su aktivirana i jamstva koja se odnose na projekte koji su još u početnoj fazi upućuje na nedostatke u praćenju primjerene upotrebe izdanih jamstava. Zbog tih aktiviranja jamstava očekuje se da će se razina aktivnih jamstava u 2019. prepoloviti u odnosu na 2017. (vidjeti grafikon 4.1.4), čime će se smanjiti i koncentracija preostalih jamstava ([12]).

([10]) Pokazatelj koji se koristi za ranu identifikaciju kratkoročnih fiskalnih rizika temelji se na financijskoj konkurentnosti ili fiskalnim aspektima gospodarstva.

([11]) Pokazatelj S0 temelji se na podacima iz Komisijine jesenske prognoze 2018. (Europska komisija, 2018j), u kojoj se predviđa realizacija nepredviđenih jamstava u 2018. i 2019. te uzima u obzir učinak u 2018., ali ne u 2019. Ipak, postoje značajne razlike u rezultatima Hrvatske prema različitim pokazateljima.

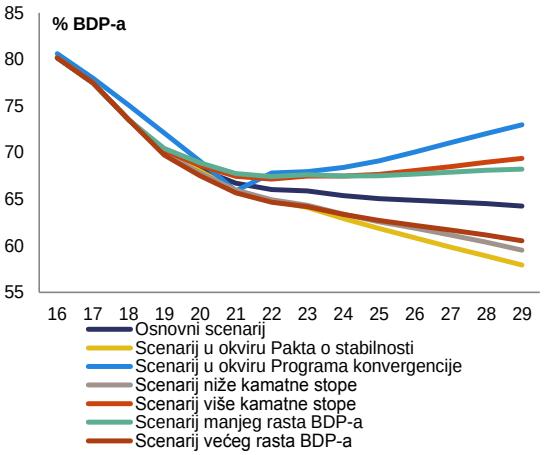
([12]) Prema Herfindahl–Hirschmanov indeksu vrijednost koncentracije trebala bi se poboljšati s 0,28 u 2017. na oko 0,14 u 2019. Indeks se izračunava kao zbroj kvadrata tržišnih udjela i ima raspon vrijednosti od 0 do 1, pri čemu manje vrijednosti znače nižu koncentraciju.

Grafikon 4.1.4.: **Aktivna državna jamstva po društvima, 2017.**

1. Jamstva za „Uljanik (ukupno)" ne uključuju jamstva izdana „Brodogradilištu 3. maj"
Izvor: Ministarstvo financija, Izvještaj o izvršenju Državnog proračuna za 2017.

Grafikon 4.1.5.: **Osnovni scenarij i ostali scenariji za analizu omjera javnog duga**

1. Scenarij u okviru Programa konvergencije temelji se na projekcijama iz Programa konvergencije Hrvatske za 2018.
2. Scenarij u okviru Pakta o stabilnosti i rastu temelji se na odredbama Pakta.
Izvor: Europska komisija, Izvješće o održivosti duga, 2019.

Hrvatska je u srednjoročnom i dugoročnom razdoblju izložena srednjim rizicima za fiskalnu održivost. Pokazatelj S1 ([13]) kojim se mjeri odstupanje od srednjoročne održivosti ima vrijednost koja je tek nešto iznad praga za srednji rizik (0,2 % BDP-a), što znači da bi za smanjenje omjera duga na 60 % BDP-a u 2033. bili potrebni neznatni dodatni napori uz provedbu postojećih politika. Pokazatelj S2 ([14]) kojim se mjeri odstupanje od održivosti upućuje na niske rizike u dugoročnom razdoblju na temelju predviđenog smanjenja rashoda povezanih sa starenjem stanovništva, posebno naknada za mirovine. I analiza održivosti duga upućuje na srednji rizik, uglavnom povezan s visokom razinom duga i nepovoljnim projekcijama duga na temelju alternativnih scenarija, pogotovo povijesnog scenarija (vidjeti grafikon 4.1.5). Stoga analiza održivosti duga potvrđuje ocjenu koja se temelji na pokazatelju S1 da postoji niski rizik za srednjoročno razdoblje i upućuje na opću ocjenu srednjeg rizika u dugoročnom razdoblju.

([13]) Pokazatelj srednjoročne održivosti koji pokazuje kumulativno poboljšanje strukturnog primarnog salda tijekom pet godina (počevši od 2021.) čime bi se trebalo osigurati da do 2033. omjer duga i BDP-a dosegne razinu od 60 %.

([14]) Pokazatelj dugoročne fiskalne održivosti koji pokazuje početnu prilagodbu postojećeg strukturnog primarnog salda (koja je nakon toga konstantna) koja je potrebna radi stabilizacije omjera duga i BDP-a.

Mirovinska reforma trebala bi poboljšati adekvatnost mirovina i pritom ne ugroziti dugoročnu održivost. Iako prethodno navedeni pokazatelj S2 ne uzima u obzir mirovinsku reformu iz 2018., na temelju preliminarne ocjene, reforma ne predstavlja ozbiljne rizike za dugoročnu fiskalnu održivost Hrvatske. Naime, prema osnovnom scenariju iz Izvješća o starenju stanovništva za 2018. predviđeno je kontinuirano smanjenje javnih rashoda za mirovine od čak 3,8 % BDP-a u 2070. u usporedbi s 2016. Iako će se zbog dodatka za mirovine za mirovinski staž osiguran u više stupova povećati javni rashodi za mirovine u usporedbi s tim osnovnim scenarijem, čini se da je dokazano da postoji dugoročni trend njihova smanjenja. Istovremeno se predviđa da će se zbog tog dodatka za mirovine ponešto poboljšati niska adekvatnost mirovina, koja bi se trebala poboljšati i zato što dulji radni vijek znači isplatu većih naknada za mirovinu (vidjeti odjeljak 4.3.).

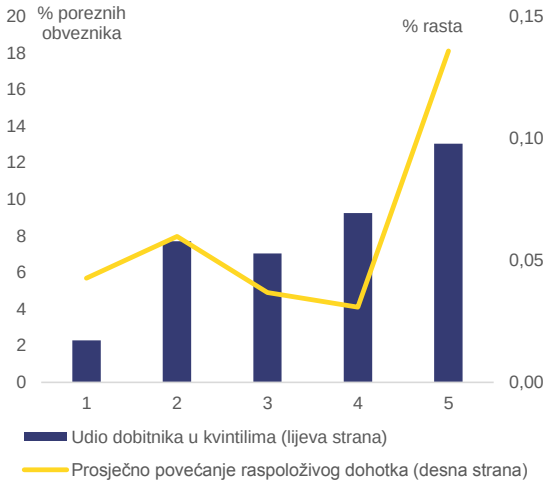
Oporezivanje

Nakon porezne reforme koja se počela provoditi 2017. nadležna će tijela uvesti dodatna smanjenja poreza koja će se uglavnom početi primjenjivati u 2019. Procjenjuje se da će zbog smanjenja poreza gubitak prihoda iznositi približno 0,6 % BDP-a. Smanjenja poreza odnose se na izmjenu stope PDV-a za određene prehrambene proizvode s opće stope (25 %) na

smanjenu stopu (13 %), neznatno smanjenje doprinosa za socijalno osiguranje (–0,7 postotnih bodova) i proširenje poreznog razreda za porez na dohodak (24 %). Opća stopa PDV-a trebala bi se u 2020. smanjiti s 25 % na 24 %. Osim toga, Vlada je odustala od planova za uvođenje periodičnog poreza na nekretnine, a stopa poreza na promet nekretnina smanjit će se s 4 % na 3 %. Istovremeno je povećan najveći iznos koji tijela lokalne uprave i samouprave mogu utvrditi za paušalni porez na dohodak od iznajmljivanja u turizmu.

Poreznim smanjenjima trebala bi se potaknuti potrošnja te blago povećati raspoloživi dohodak kućanstava. Očekuje se da će smanjenja stope PDV-a potaknuti potrošnju u toj mjeri da će potrošači od njih imati koristi. Osim toga, s obzirom na to da se smanjenja poreza većinom odnose na osnovne proizvode, koristi (u relativnom smislu) bi posebno mogla imati kućanstva s nižim dohotkom. Simulacije prema modelu Euromod ([15]) pokazuju da bi izmjene poreza na dohodak i doprinosa za socijalno osiguranje trebale neznatno povećati prosječni raspoloživi dohodak kućanstava u svim decilima dohotka. Povećanje raspoloživog dohotka bit će najviše u gornjim kvintilima dohotka, iako će i dalje biti vrlo malo (vidjeti grafikon 4.1.6), što je posljedica činjenice da kućanstva s nižim dohotkom u većini slučajeva i tako ne plaćaju porez na dohodak. Predviđa se da će se zbog tih izmjena progresivnost poreza na dohodak i doprinosa za socijalno osiguranje (izmjereno indeksom Kakwani) sasvim neznatno smanjiti, no ipak ostati relativno visoka u komparativnom smislu. Istovremeno bi pozitivni učinci izmjena doprinosa za socijalno osiguranje i poreza na dohodak na zaposlenost mogli biti ograničeni jer se čini da nisu dovoljno usmjereni na isplativost rada te zbog toga što je rast zaposlenosti ograničen drugim čimbenicima koji nisu povezani s oporezivanjem dohotka od rada (npr. neusklađenost vještina i dostupnost alternativnih izvora dohotka). U tom kontekstu predloženo povećanje praga za porez na dohodak od iznajmljivanja u turizmu moglo bi pridonijeti smanjenju velike razlike između poreznih opterećenja različitih izvora dohotka (vidjeti okvir 4.1.1). Nakon ukidanja poreznih poticaja za istraživanje i razvoj u 2014. (koji nisu bili u skladu s pravilima EU-a o državnim potporama), novi porezni poticaji na temelju inputa ([16]) propisani su u srpnju 2018. Očekuje se da će imati pozitivan učinak na rezultate u području istraživanja i razvoja i na inovacije jer su usmjereni na većinu segmenata u kojima je manjak ulaganja u istraživanje i razvoj najizraženiji, odnosno mala i srednja poduzeća i temeljna istraživanja (vidjeti odjeljak 4.4.).

Grafikon 4.1.6.: **Distribucijski učinci izmjena poreza na dohodak i doprinosa po kvintilama dohotka**

Izvor: Europska Komisija, Zajednički centar za istraživanje, izračuni na temelju modela EUROMOD koji proizlaze iz Istraživanja EU-a o dohotku i životnim uvjetima 2016.

Ispunjavanje poreznih obveza u Hrvatskoj i dalje predstavlja administrativno opterećenje. Vrijeme utrošeno na ispunjavanje poreznih obveza (porez na dobit, porez na rad i porez na potrošnju) u Hrvatskoj bilo je deveto najduže vrijeme među državama članicama EU-a u 2017. (Svjetska banka, 2018a) i nepromijenjeno je od 2014., dok je prosjek za ostale države članice EU-27 smanjen za

([15]) Simulacije je izradio Zajednički centar za istraživanje Europske komisije na temelju modela EUROMOD upotrebom podataka iz Istraživanja EU-a o dohotku i životnim uvjetima 2016. EUROMOD je mikrosimulacijski model poreza i socijalnih naknada za EU koji omogućava simulaciju prava na naknade i poreznih obveza osoba i kućanstava (uključujući doprinose za socijalno osiguranje) u skladu s pravilima na snazi u svakoj državi članici. Podaci o dohodcima koji proizlaze iz Istraživanja EU-a o dohotku i životnim uvjetima 2016. odnose se na 2015.

([16]) Maksimalne porezne olakšice: 100 % iznosa prihvatljivih troškova u području istraživanja i razvoja za temeljna istraživanja, 50 % za industrijska istraživanja i za studije izvedivosti i 25 % za eksperimentalni razvoj. Utvrđeni su pragovi po projektu i subjektu, a stope odbitka mogu se povećati za 20 postotnih bodova za mala poduzeća i 10 postotnih bodova za srednja poduzeća.

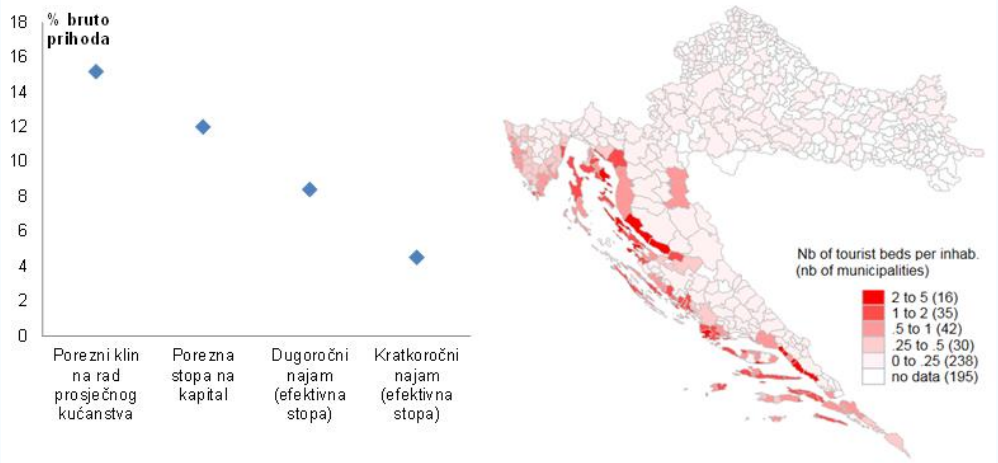
oko 3 %. Ipak, broj godišnjih obaveznih uplata smanjio se s 35 u 2016. na 24 u 2017. Daljnjom digitalizacijom Porezne uprave Hrvatska bi mogla smanjiti broj obaveznih uplata i prosječan broj sati potrebnih za ispunjavanje poreznih obveza.

Okvir 4.1.1.: **Oporezivanje rada, kapitala i dohotka od imovine kućanstava**

Znatne su razlike u poreznom opterećenju hrvatskih kućanstava ovisno o izvoru njihova dohotka. Budući da je stopa vlasništva nad nekretninama jedna od najvećih u EU-u ([1]), čini se da hrvatska kućanstva radije preferiraju biti vlasnici nekretnina i ulagati u nekretnine nego ulagati u likvidnije kategorije imovine kojima se trguje, što može biti djelomično uzrokovano povijesnim razlozima i slabom financijskom pismenošću, no razlog su možda i relativno mali troškovi vlasništva nad nekretninama. Porezne stope na dohodak od nepokretne imovine znatno su niže od poreznih stopa na kapital ili rad (vidjeti grafikon1).

Prije svega, na dohodak od iznajmljivanja u turizmu primjenjuje se samo paušalni porez po krevetu i ne pridodaje se osnovici za opću stopu poreza na dohodak ili doprinose. Osim što je vrlo regresivan, taj porez može biti i destimulirajući za rad. Takav okvir dodatno smanjuje već ograničeno tržište za iznajmljivanje stanova, posebno na obali, čime se neproporcionalno utječe na kućanstva s nižim dohotkom i mlade obitelji te šteti mobilnosti radnika. Osim toga, time se pružaju poticaji sektoru privatnog iznajmljivanja koji je već uspješan, a negativno se utječe na ulaganja u hotele ([2]), odnosno segment s većom dodanom vrijednosti i nižom sezonalnošću. Nadalje, tim se porezom destimulira povećanje kapaciteta ([3]).

Grafikon 1.: **Stope poreza na dohodak po izvorima (lijevo) i turističkim krevetima po stanovniku po općinama (desno), 2017.**

Efektivna stopa poreza na iznajmljivanje u turizmu jednaka je zbroju paušalnog poreza po krevetu i boravišne takse, podijeljenim bruto prihodom.
Izvor: Simulacija prema modelu EUROMOD 2017., Hrvatska turistička zajednica, Ministarstvo financija, Hrvatski zavod za statistiku, vlastiti izračuni.

Osim uklanjanja prethodno navedenih nedostataka, uravnoteženiji pristup oporezivanju dohotka od nekretnina (u odnosu na rad i kapital) mogao bi pridonijeti smanjenju regionalnih razlika u oporezivanju dohotka kućanstava i cijena stambenih nekretnina. Porezna reforma uvedena 2018. donijela je određene promjene, no zadržan je pristup plaćanja paušalnog iznosa: od 2019. jedinicama lokalne uprave i samouprave dopušteno je samostalno utvrđivanje poreza po krevetu, iako unutar pragova koji su unaprijed utvrđeni, te je učinke ove promjene teško predvidjeti.

([1]) 89,9 % hrvatskih državljana s prijavljenim boravištem u zemlji živjelo je u vlastitoj nekretnini u 2016., što je jednako postotku Slovačke, a viši postotak od toga ima samo Rumunjska (95,6 %).
([2]) Gotovo dvije trećine svih turističkih smještajnih kapaciteta u Hrvatskoj u 2017. činio je privatni smještaj. Udio turističkih noćenja u hotelima daleko je niži u Hrvatskoj u usporedbi s bilo kojim konkurentom na Mediteranu te se i dalje smanjuje.
([3]) Ako porezni obveznik prijavi više od 20 kreveta, iznos paušalnog poreza po krevetu zamjenjuje se općim porezom na dohodak od iznajmljivanja, tj. taj se dohodak pridodaje poreznoj osnovici.

Zdravstvo

Sustav zdravstvene zaštite i dalje je izvor rizika za javne financije. Broj obveznika plaćanja doprinosa za zdravstveno osiguranje postupno se povećava, ali još uvijek samo oko trećina onih koji imaju pravo na korištenje usluga javne zdravstvene zaštite plaća pune premije, što je rezultat niske stope zaposlenosti. Osiguranje za osobe koje ne uplaćuju doprinose (oko 42 % svih osiguranih) pokriva se transferima iz državnog proračuna koji su, međutim, kontinuirano niži od razina potrebnih za potpunu pokrivenost, što pridonosi akumulaciji dugova u zdravstvenom sustavu. U rujnu 2018. ukupni dug bio je oko 4 % viši nego godinu ranije, a otprilike polovina iznosa dugovanja bilo je klasificirano kao dospjele nepodmirene obveze.

Očekuje se da će viša premija za zdravstveno osiguranje poboljšati financijsko stanje zdravstvenog sustava. Stopa doprinosa za zdravstveno osiguranje povećala se za 1 postotni bod od siječnja 2019., što znači da se financiranje sustava u većoj mjeri oslanja na radno aktivno stanovništvo. Prema procjenama nadležnih tijela time bi se prihodi od doprinosa trebali povećati za 0,4 % BDP-a (povećanje od približno 6 % ukupnih prihoda Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje). Trenutačno nisu planirane nikakve mjere za proširenje osnovice korisnicima koji uplaćuju doprinose. Nisu objavljeni ni posebni planovi za smanjenje postojeće razine dospjelih nepodmirenih obveza.

Rashodi za zdravstvo u Hrvatskoj i dalje su znatno ispod prosjeka EU-a. Ukupni rashodi za zdravstvo u Hrvatskoj u 2016. iznosili su 7,2 % BDP-a, u usporedbi s 9,9 % BDP-a prosjeka EU-a. Ako se uzmu u obzir samo javni rashodi, oni su iznosili 5,6 % BDP-a u usporedbi s 7,9 % BDP-a. Posljednjih se godina trend smanjivanja ukupnih rashoda po stanovniku promijenio, ali iznos od 1 307 EUR u 2017. i dalje je manji od polovine prosjeka EU-a.

Zdravstveni su ishodi uglavnom ispod prosjeka EU-a. Očekivani životni vijek u Hrvatskoj je 78,2 godine, što je znatno kraće od prosjeka EU-a (81 godina). Očekivani životni vijek bez zdravstvenih poteškoća u dobi od 65 godina iznosi 5 godina, što je jedna od najnižih vrijednosti u EU-u. Pušenje i konzumacija alkohola iznad su prosjeka EU-a, što utječe na smrtnost od kardiovaskularnih i kancerogenih bolesti koje su uzrok približno 75 % svih smrtnih slučajeva u zemlji. Kad je riječ o pristupu zdravstvenoj skrbi, Hrvatska ostvaruje bolje rezultate od mnogih drugih država članica. Udio zabilježenih slučajeva nezadovoljenih zdravstvenih potreba zbog dugih lista čekanja, visine troškova ili udaljenosti bio je u 2017. na razini prosjeka EU-a. Međutim, veliki udio nezadovoljenih potreba do kojih dolazi samo zbog udaljenosti (puno veći od prosjeka EU-a) i dalje zabrinjava.

Čini se da struktura sustava nije dovoljno usklađena s potrebama stanovništva. Rashodi za lijekove i druge medicinske proizvode propisane izvanbolničkim pacijentima znatno su iznad prosjeka EU-a (25 % naspram 19 % ukupnih rashoda za zdravstvo), što je u suprotnosti s relativno velikim brojem pacijenata koji se upućuju u bolnice. Suprotno tome, na bolničku skrb otpada više od 25 % ukupnih rashoda, što je pet postotnih bodova manje od prosjeka EU-a, dok je broj bolničkih kreveta po stanovniku veći (Europska komisija, 2018e). Neke bolnice u zemlji pružaju usluge čija je cijena veće od one koju je odredio Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje, dok neke imaju kapacitete koji su veći od potreba stanovništva kojem pružaju usluge. Iako su nadležna tijela najavila planove za opće povećanje pragova za rashode u bolnicama, u sustavu će se vjerojatno i dalje akumulirati dospjela nepodmirena dugovanja sve dok pragovi za rashode ne budu odgovarali vrstama i broju usluga koje se pružaju u svakoj bolnici.

Nacionalni plan razvoja bolnica konačno je donesen u rujnu 2018. Plan se nadovezuje na dokument za razdoblje 2015. – 2016. te se u njemu utvrđuje funkcionalna integracija kao jedno od glavnih načela kojim se pridonosi modernizaciji i restrukturiranju bolnica, kao i poboljšanju kvalitete zdravstvene skrbi koju one pružaju. Funkcionalna integracija koja je započela još 2017. polako napreduje i trebala bi se nastaviti bez utvrđenog vremenskog roka. Osim toga, u ovoj reformi bolničkog sustava ne uzimaju se u potpunosti u obzir usporedne inicijative jačanja izvanbolničke skrbi (vidjeti navedeno u nastavku). Čini se da dva procesa nisu dobro koordinirana, što predstavlja rizike od nezadovoljavajućih ishoda.

Vlada planira jačanje primarne zdravstvene zaštite. Nedavnim izmjenama Zakona o zdravstvenoj zaštiti županijama je omogućena kupnja određenih vrsta opreme za zdravstvene ustanove na njihovim područjima, čime se tim ustanovama namjerava dati važna uloga u sustavu zdravstvene zaštite u Hrvatskoj. Druge mjere uključuju povećanje broja liječnika opće prakse, koji je trenutačno ispod prosjeka EU-a (17 % svih doktora medicine naspram 23 % doktora medicine u EU-u). Specijalističko usavršavanje plaćat će se liječnicima opće prakse koji na određenim lokacijama u zemlji budu boravili najmanje pet godina, čime bi se trebalo pridonijeti rješavanju problema nejednake distribucije zdravstvenih resursa u Hrvatskoj te slabe geografske pokrivenosti koja iz toga proizlazi.

Rješenja za e-zdravstvo mogla bi poboljšati učinkovitost sustava zdravstvene zaštite u Hrvatskoj. Projekti poput e-recepata već postoje i uspješni su jer se 80 % recepata za lijekove preuzete u ljekarnama izdaje elektronički. S druge strane, e-uputnice ili elektronički zdravstveni kartoni (posljednje koristi samo 3 % liječnika opće prakse) još uvijek su u fazi razvoja. Očekuje se da će planirana ulaganja u opremu u zdravstvenim ustanovama poboljšati kapacitet sustava za daljnji razvoj usluga e-zdravstva.

Hrvatskoj nedostaje strategija za dugotrajnu skrb kojom bi se odgovorilo na potrebe starijih osoba. Predviđa se da će se trenutačno niski javni rashodi za dugotrajnu skrb (0,88 % BDP-a u 2016.) povećati na 1,22 % BDP-a u 2070. (Europska komisija, 2017h), što je posljedica ubrzanog starenja stanovništva. Broj osoba s teškoćama u obavljanju svakodnevnih aktivnosti povećava se razmjerno dobi. U mlađoj skupini starijih osoba (65-74 godina) njihov udio iznosi 38,4 %, dok u starijoj skupini starijih osoba (85+) taj udio iznosi čak 67,9 %. Uzimajući u obzir sve državne i županijske domove za starije osobe, druge domove i centre za skrb, mjesta ima za samo 3,68 % osoba starijih od 65 godina. Osim dugih lista čekanja, različitih cijena u državnim, županijskim i privatnim domovima, prisutna je nejednaka regionalna distribucija raspoloživih mjesta. Glavna usluga „pomoć u kući" u stalnom je padu od 2012. ([17]) i zbog toga teret skrbi preuzimaju uglavnom članovi obitelji, što predstavlja financijski trošak i prepreku za stalno zaposlenje.

([17]) Tu je uslugu u 2015. koristilo 3 300 osoba starijih od 65 godina, u odnosu na 15 500 korisnika u 2012.

4.2. DUG PRIVATNOG SEKTORA I FINANCIJSKI SEKTOR*

Dug korporativnog sektora

Omjer konsolidiranog duga korporativnog sektora i BDP-a smanjio se od 2010. za više od 20 postotnih bodova. Nakon naglog smanjenja od 5,9 postotnih bodova u 2017., u prvoj polovini 2018. omjer duga korporativnog sektora i BDP-a dodatno se smanjio za 1,1 postotni bod na 63,2 % BDP-a, što je još uvijek najviši postotak među usporedivim zemljama. Smanjenje je od 2016. uglavnom potaknuto značajnim smanjenjima vanjskog duga privatnih i javnih nefinancijskih društava (za 4,2 postotna boda BDP-a odnosno 1,4 postotna boda BDP-a). S obzirom na poboljšanu premiju za rizik države i vjerodostojno upravljanje tečajem i stabilizacijskim politikama koje provodi Hrvatska narodna banka, smanjena ukupna izloženost vanjskom financiranju smanjila je tečajni rizik nefinancijskih društava.

Nekoliko drugih čimbenika pridonijelo je smanjenju duga korporativnog sektora od 2016. Gospodarski rast nastavio je pridonositi smanjenju duga korporativnog sektora, čemu je pridonio i rast inflacije, zajedno s prilagodbama stanja i tokova, u obliku otpisa dugova i stalne aprecijacije domaće valute. Prodaja loših kredita smanjila je zaduženost nefinancijskih društava prema domaćem bankarskom sektoru. Međutim, prodaja loših kredita usporila se 2018. zbog čimbenika ponude i potražnje. Razina kreditnih transakcija domaćeg bankarskog sektora prema nefinancijskim društvima bila je pozitivna u 2016. te u 2017. i 2018. Veliki *roll up* kredit Agrokoru dogovoren tijekom pripreme nagodbe i opće refinanciranje vanjskog duga nefinancijskih društava na domaćem tržištu pridonijeli su rastu dužničkih transakcija.

Uvjeti financiranja za poduzeća nastavili su se poboljšavati u 2018. i očekuje se da će ostati povoljni. Visoka likvidnost ostvarena zahvaljujući ekspanzivnoj monetarnoj politici omogućila je dodatno smanjenje kamatnih stopa na nove kredite poduzećima. Kamate na nove kredite nefinancijskim društvima za gotovo sve rokove dospijeća, iznose kredita i valute u kojima su denominirani bile su u rujnu 2018. u prosjeku 50 postotnih bodova niže nego krajem 2017. Ipak, zahvaljujući još uvijek relativno visokoj premiji rizika za Hrvatsku, kamatne stope za nefinancijska društva i dalje su veće od onih u usporedivim zemljama, unatoč postupnom smanjenju razlika u prinosima na dugoročne i kratkoročne kredite. Osim toga, smanjenje bankovnih marži i nekamatnih naknada zbog jake konkurencije u bankarskom sektoru dovelo je do snažnog rasta novih poslovnih kredita. Općenito, volumen novih poslovnih kredita nefinancijskim društvima povećao se za 12 % godišnje u razdoblju od 12 mjeseci do rujna 2018., na što su uglavnom utjecali krediti u stranoj valuti. Znatan udio tih kredita upotrijebljen je za refinanciranje starijih kredita, no po povoljnijim uvjetima, što djelomično objašnjava negativan nominalni rast ukupne razine kredita nefinancijskih društava od 2,0 % u istom razdoblju.

Razina duga korporativnog sektora smanjuje se, no i dalje je visoka s brojnim rizicima. Do sredine 2018. omjer duga korporativnog sektora bio je 6,8 postotnih bodova manji od bonitetnog praga, ali 18,2 postotnih bodova veći od razine zasnovane na temeljnim pokazateljima ([18]), što upućuje na preostale rizike. Izloženost valutnom riziku nefinancijskih društava i dalje je značajna; oko 76 % ukupnog duga korporativnog sektora (48,2 % BDP-a) bio je dug ugovoren u inozemstvu ili denominiran u stranoj valuti. Međutim, s obzirom na velike mogućnosti refinanciranja kredita zbog postojećih povoljnih uvjeta financiranja, ovaj bi rizik trebao biti prihvatljiv čak i za poduzeća koja ne izvoze i imaju veće otvorene pozicije u stranim valutama. Kamatni rizik dodatno se smanjio jer su se prosječna razdoblja fiksiranja za nove kredite u 2017. i 2018. povećala. Udio izdanih novih kredita s promjenjivim kamatnim stopama ili s razdobljem fiksiranja do 3 mjeseca smanjio se s 93 % u 2012. na 67 % tijekom prva tri tromjesečja 2018. Međutim, omjer „duga i bruto financijske imovine" te omjer „duga i kapitala" nefinancijskog korporativnog sektora i dalje su relativno visoki, što upućuje na potencijalne rizike solventnosti.

([18]) Referentne vrijednosti koje se zasnivaju na temeljnim pokazateljima izračunane su regresijskim modelom u kojem je glavna funkcija rast kredita i uzimajući u obzir navedenu početnu razinu duga. Bonitetni pragovi predstavljaju prag duga izvan kojeg postoji relativno velika vjerojatnost bankarske krize, čime se smanjuje vjerojatnost propuštenih kriza i lažnih uzbuna. Metodologije su opisane u dokumentu Europske komisije (2017b), a ažuriranja metodologije kasnije su izložena u dokumentu Europske komisije (2018l).

Dug sektora kućanstava

Dug sektora kućanstava kao postotak BDP-a stagnirao je u 2018. dok su se nova zaduživanja počela povećavati. Do lipnja 2018. omjer duga sektora kućanstava i BDP-a iznosio je 34,2 %, što je 7,7 postotna boda manje od njegove najviše vrijednosti iz 2010. Unatoč snažnoj gospodarskoj aktivnosti, razina duga uglavnom je stagnirala od 2017. zbog umjerenog porasta kreditnih tokova. U prvih devet mjeseci 2018. novi krediti kućanstvima povećali su se za 3 %. Za razliku od 2017. kreditni uvjeti za odobrenje stambenih i potrošačkih kredita postrožili su se u 2018. zbog zakonodavnih promjena okvira za provedbu. Ipak, snažna konkurencija u bankarskom sektoru, sve manji troškovi bankarskog financiranja i očekivani rast još uvijek pridonose boljoj ponudi kredita. Potražnja za kreditima kućanstava bila je velika u 2017. i 2018. jer su sve bolji uvjeti na tržištu rada i veće plaće pridonijeli većem povjerenju potrošača.

Izloženost kućanstava tečajnom riziku i riziku promjenjive kamatne stope značajno se promijenila u posljednjih pet godina. U rujnu 2018. udio nepodmirenih kredita denominiranih u kunama u ukupnom broju kredita iznosio je 51 %, što je dvostruko više nego krajem 2013. Tijekom istog razdoblja udio kredita u kunama u novim kreditima povećao se s oko 40 % u 2013. na 73 % u 2018. Promjena je uslijedila nakon konverzije kredita u švicarskim francima kad su brojni klijenti svoje novo konvertirane kredite denominirane u eurima refinancirali s kreditima denominiranim u kunama. S obzirom na opći pad kamatnih stopa čini se da su kućanstva manje spremna preuzeti tečajni rizik, što je pogotovo vidljivo u slučaju nestambenih kredita. Razlike u prinosima na kamatne stope za kredite u kunama i one denominirane u stranoj valuti bile su oko 30 postotnih bodova više u 2018. nego u 2013. S druge strane, dostupnost financiranja u kunama za banke, zahvaljujući ekspanzivnoj monetarnoj politici, i primjetna promjena sastava depozita prema kratkoročnim depozitima u kunama, omogućila je bankama da znatno povećaju ponudu kredita u kunama. Kućanstva su također znatno smanjila svoju izloženost kamatnom riziku. Procjenjuje se da su se prosječna razdoblja fiksiranja kamatne stope za nove stambene kredite u razdoblju od 2013. do 2018. povećala za oko 32 mjeseca. Udio novih dugoročnih potrošačkih kredita i drugih kredita s razdobljima fiksiranja kamatne stope do godine dana smanjio se s 46 % na 29 %.

Omjer duga kućanstava nije posebno visok i njegov se profil rizičnosti poboljšava. Sredinom 2018. omjer duga kućanstava bio je gotovo 20 postotnih bodova manji od bonitetnog praga za Hrvatsku (54 % BDP-a), ali još uvijek oko 8 postotnih bodova veći od referentnih vrijednosti koje se zasnivaju na temeljnim pokazateljima (26 %), što upućuje na to da su rizici ograničeni, iako i dalje ima prostora za određeno razduživanje. Unatoč poboljšanjima, značajan udio kredita još uvijek je izložen tečajnim šokovima ili rastu kamatnih stopa. Nakon preporuka koje je Hrvatska narodna banka u rujnu 2017. uputila kreditnim institucijama, banke su počele proširivati svoju ponudu kredita s fiksnim kamatnim stopama i potrošačima smanjivati trošak konverzije postojećih kredita s promjenjivim kamatnim stopama u kredite s fiksnim kamatnim stopama. Kamatne stope smanjuju se od kraja 2015. te se očekuje da će ostati niske. Kreditni rizik i dalje je umjeren s obzirom na relativno nisku razinu loših kredita kućanstava i još uvijek umjeren ukupni rast kredita. Ipak, potrošačko kreditiranje, pogotovo u gotovinskim kunskim kreditima, raste puno većom brzinom.

Tržište nekretnina

Unatoč snažnom oporavku 2017. cijene stambenih nekretnina i dalje su znatno niže od najviših razina iz 2007. Zbog snažnog rasta koji se bilježi od 2016. cijene stambenih nekretnina ponovno su dosegnule razine iz 2012., no u lipnju 2018. još su uvijek bile 25 % manje od najviših razina iz 2007. Prosječne cijene stambenih nekretnina u Hrvatskoj u 2017. porasle su za 6,6 %. Cijene su, međutim, u prvoj polovini 2018. stagnirale, unatoč kontinuiranom smanjenju kamatnih stopa za stambene kredite. Cijene postojećih objekata znatno su brže rasle od 2016. nego cijene novosagrađenih objekata, odnosno porasle su za 7,4 % odnosno 2 %. Prema pokazatelju kojim se mjeri omjer cijene i najamnine, cijene stambenih nekretnina u Hrvatskoj još su uvijek znatno niže od njihova dugoročnog prosjeka, što se djelomično može objasniti negativnim demografskim kretanjima te već otprije visokom stopom vlasništva nad nekretninama.

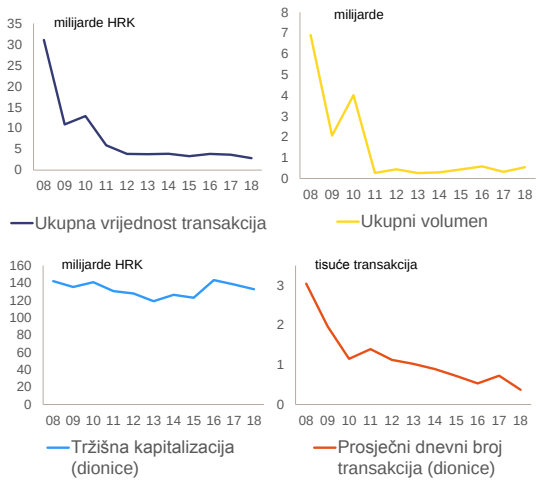
Postoje značajne regionalne razlike u kretanjima cijena stambenih nekretnina. Tijekom 18 mjeseci do lipnja 2018. cijene stambenih nekretnina u Zagrebu narasle su za 11,8 %, a slijedile su ih cijene na jadranskoj obali koje su narasle za 5,9 %. U ostalim dijelovima zemlje zabilježeno je prosječno smanjenje cijena stambenih nekretnina od 1,1 %. Broj prijavljenih kupoprodajnih transakcija stambenim nekretninama također potvrđuje velike regionalne razlike, jer je više od 76 % transakcija prijavljeno u samo pet županija i Gradu Zagrebu (Tkalec i suradnici, 2018). Osim toga, analiza priuštivosti nekretnina upućuje na veće cijene stambenih nekretnina u usporedbi s dohotkom u obalnim područjima i Gradu Zagrebu, što je u skladu s očekivanjima s obzirom na veliki udio stambenih nekretnina na obali koje se koriste za iznajmljivanje turistima (vidjeti okvir 4.1.).

Pristup financiranju

Pristup kreditima banaka poboljšava se, među ostalim i za mala i srednja poduzeća. Bankovno kreditiranje tradicionalno je najvažniji izvor vanjskog financiranja za poduzeća u Hrvatskoj. Ono je, međutim, unatoč poboljšanim uvjetima kreditiranja i dalje slabo, pogotovo za mala i srednja poduzeća. Prema podacima iz ankete o kreditnoj aktivnosti banaka uvjeti kreditiranja za poduzeća nastavili su se ublažavati tijekom 2018., posebno za kratkoročne kredite i kredite malim i srednjim poduzećima. Prema najnovijim zaključcima iz ankete o pristupu poduzeća financiranju, pristup hrvatskih poduzeća financiranju u 2018. i dalje je otežan. Približno 11 % malih i srednjih poduzeća u Hrvatskoj navelo je da je pristup financiranju njihov najveći problem, u usporedbi s prosjekom EU-a od 7 %. Bankovni kredit odobren je u cijelom iznosu za približno 67 % poduzeća koja su ga zatražila u usporedbi s prosjekom EU-a od 73 %. Nadalje, 7 % svih malih i srednjih poduzeća koji su sudjelovali u anketi nije zatražilo bankovni kredit zbog straha od odbijanja zahtjeva, u usporedbi s prosjekom EU-a od 5 %. Hrvatska banka za obnovu i razvitak i Hrvatska agencija za malo gospodarstvo, inovacije i investicije pomažu poboljšati pristup financiranju odobravanjem kreditnih linija sa subvencioniranim kamatnim stopama i posebnim zajmovima za inovacije i komercijalizaciju inovacija.

Hrvatsko tržište obveznica i dalje je slabo razvijeno, a burzovno poslovanje obilježeno je relativno malim prometom. Tržište korporativnih obveznica i dalje je vrlo malo i ograničeno na nekoliko većih izdavatelja. Krajem 2017. sedam je aktivnih korporativnih izdavatelja, uključujući financijske institucije, imalo obveznice uvrštene na Zagrebačku burzu, s prosječnom tržišnom kapitalizacijom od oko 1 % BDP-a. Dospjele državne obveznice, s druge strane, imale su tržišnu kapitalizaciju od oko 25 % BDP-a. Udio prosječne tržišne kapitalizacije Zagrebačke burze u 2018. iznosio je 35 % BDP-a, unatoč gubitcima povezanima s Agrokorom. Međutim, prosječni je promet bio nizak te je iznosio oko 0,75 %, a ulagatelji su držali samo trećinu uvrštenih dionica kao portfeljna ulaganja.

Grafikon 4.2.1.: **Volumeni trgovanja na Zagrebačkoj burzi**

Izvor: Zagrebačka burza, vlastiti izračuni.

Drugi izvori financiranja za poduzeća u fazi su razvoja. Zagrebačka burza u 2018. osnovala je novo tržište za mala i srednja poduzeća, s manje restriktivnim uvjetima uvrštenja i obvezama izvještavanja. Na tom tržištu mala i srednja poduzeća mogu krenuti u proces inicijalne javne ponude u svrhu financiranja uključivog, dugoročnog rasta i razvoja. Zagrebačka burza osnovala je platformu za skupno financiranje vlasničkog kapitala za mala poduzeća i novoosnovana poduzeća i tako postala središte za financiranje poduzeća koje pruža svoje usluge poduzećima u svim fazama razvoja.

Nekoliko novih inicijativa trebalo bi pridonijeti povećanju dostupnosti financiranja

Tablica 4.2.1.: **Pokazatelji financijske stabilnosti svih domaćih i stranih banaka**

	2014.	2015.	2016.	2017.q1	2017.q2	2017.q3	2017.q4	2018.q1
Udio loših kredita (svi sektori)	13,6	13,0	10,7	12,1	11,7	10,8	8,8	8,9
Udio loših kredita (sektori nefinancijskih društa	20,0	19,1	16,0	17,3	16,5	15,8	13,6	13,6
Udio loših kredita (sektor nefinancijskih društav	31,2	29,9	24,2	26,7	26,3	25,0	21,2	21,1
Udio loših kredita (sektor kućanstava)	12,0	11,8	9,7	9,9	8,8	8,4	7,7	8,0
Koeficijent pokrivenosti(1)	54,3	59,1	65,8	62,7	60,5	61,3	62,6	61,2
Povrat na vlasnički kapital(2)	3,9	-6,8	8,9	3,5	4,3	6,1	5,9	11,0
Povrat na imovinu(2)	0,5	-0,9	1,2	0,5	0,6	0,8	0,8	1,5
Stopa ukupnog kapitala	20,4	19,2	20,8	21,0	20,9	20,2	21,4	20,7
Omjer redovnog osnovnog kapitala	19,4	17,7	19,4	19,7	19,6	19,1	20,2	19,6
Omjer osnovnog kapitala	19,4	17,7	19,4	19,7	19,6	19,1	20,2	19,6
Omjer kredita i depozita	92,0	89,2	85,3	85,2	85,0	84,8	82,1	82,4

(1) Definirano kao akumulirana umanjenja/loši krediti.
(2) Radi usporedbe prikazane su samo godišnje vrijednosti.
Izvor: ESB – konsolidirani bankovni podaci (CBD2); vlastiti izračuni.

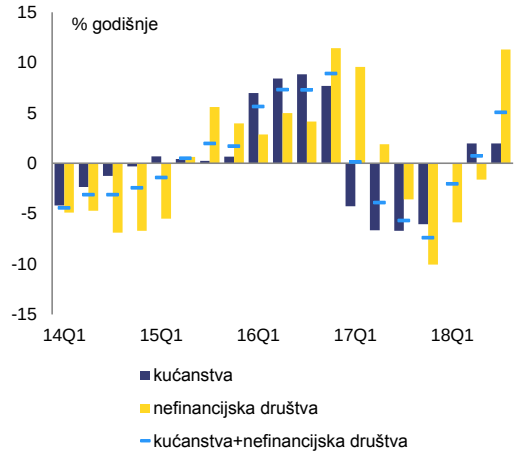
poduzetničkim kapitalom. Tijekom posljednjih nekoliko godina ostvaren je slab napredak u osnivanju novih fondova poduzetničkog kapitala u Hrvatskoj, što bi se moglo djelomično objasniti malim hrvatskim tržištem kao i financijskom krizom. Međutim, prikupljanje financijskih sredstava na tržištima kapitala posebno je relevantno za inovativna novoosnovana poduzeća s velikim potencijalom rasta. Nedavno osnovani Fond poduzetničkog kapitala s potporom u iznosu od 35 milijuna EUR iz Europskog fonda za regionalni razvoj trebao bi pridonijeti poboljšanju pristupa financiranju vlasničkim kapitalom za novoosnovana poduzeća ([19]). Međutim, upravitelj fonda još nije imenovan. Zahvaljujući nedavno donesenoj mirovinskoj reformi obvezni mirovinski fondovi (II. stup) mogu dio imovine kojom upravljaju uložiti u fondove iz kojih se osigurava financijska potpora malim i srednjim poduzećima i novoosnovanim poduzećima. Izloženost prema tim ulaganjima ograničena je na 0,2 % i 0,1 % ukupne imovine fondova rizične skupine „A" odnosno „B", čime bi oko 100 milijuna kuna trebalo postati dostupno za ulaganja u poduzetnički kapital. Osim toga, financijskim sredstvima EU-a iz programa COSME nedavno su financirane dvije inicijative fonda privatnog vlasničkog kapitala zahvaljujući kojima se trenutačno prikupljaju sredstva, pri čemu se naglasak stavlja na mala i srednja poduzeća u Hrvatskoj i regiji.

Financijski sektor

Profitabilnost i solventnost hrvatskih banaka nastavlja se poboljšavati od 2015. Budući da je povrat na vlasnički kapital krajem 2017. iznosio 5,9 %, profitabilnost banaka bila je niža nego krajem 2016., uglavnom zbog gubitaka koji proizlaze iz izloženosti prema koncernu Agrokor (vidjeti tablicu 4.2.1). Profitabilnost se ponovno povećala u prvoj polovini 2018. jer su se razine rezervacija počele vraćati na razine usporedive s onima iz 2016. Iako su zahvaljujući pozitivnoj dobiti i nacionalnim propisima banke uspjele održati relativno visoke stope solventnosti, ukidanje primjene povlaštenog pondera rizika od 0 % za izloženosti prema Republici Hrvatskoj koje nisu u kunama krajem 2017. dovelo je do jednokratnog smanjenja stopa kapitala početkom 2018. Nizak je udio izravnog bankovnog financiranja koje osiguravaju matične banke, pretežno iz Italije i Austrije, dok se smanjeni domaći izvori financiranja, uglavnom depoziti, povećavaju. Kreditiranje privatnog sektora, isključujući financijska društva, poraslo je tijekom 12 mjeseci do rujna 2018. na godišnjoj osnovi, čime se promijenio silazni trend koji postoji od 2017. Ukupna godišnja stopa rasta kredita posebno je bila potaknuta ponovnim rastom novih kredita nefinancijskim društvima, pogotovo kredita koji nisu kunski (vidjeti grafikon 4.2.2).

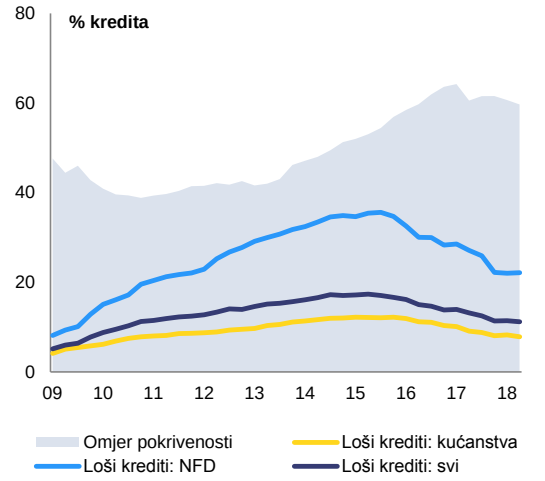
([19]) Hrvatska je na dvadesetom mjestu u EU-u (ne uključujući Cipar i Maltu) po postotnom udjelu ulaganja poduzetničkog kapitala u BDP-u (Invest Europe, 2018)

Grafikon 4.2.2.: **Rast novih kredita poduzećima (u godišnjim volumenima)**

Novi krediti poduzećima uključuju samo ugovore u kojima se prvi put utvrđuje kamatna stopa za kredit, uključujući novo dogovorene uvjete postojećih ugovora o kreditu. Podaci uključuju sve kredite osim revolving kredita, prekoračenja i dugovanja po kreditnim karticama.
Izvor: Hrvatska narodna banka.

Grafikon 4.2.3.: **Kretanje kvalitete imovine**

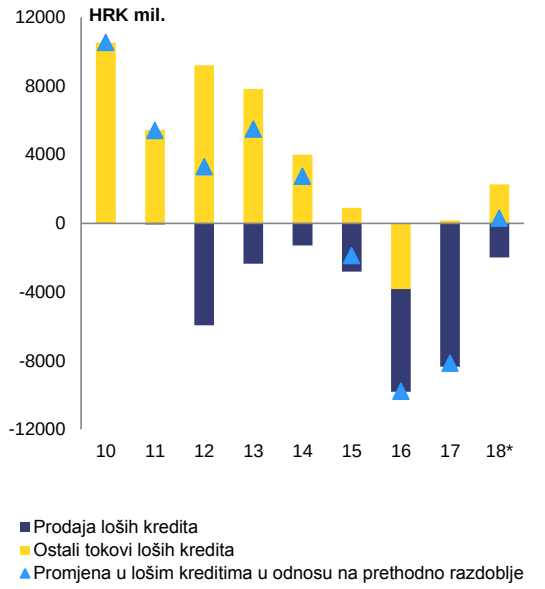
NFD: nefinancijska društva. Korištena je definicija loših kredita u skladu s nacionalnim propisima.
Izvor: Hrvatska narodna banka.

Ostvaren je značajan napredak u smanjenju loših kredita. U rujnu 2018. razina loših kredita prema definiciji u skladu s nacionalnim propisima ([20]) iznosila je 26,1 milijardu HRK, odnosno 10,3 % bruto kredita, što je smanjenje u odnosu na 32,5 milijarde HRK ili 12,5 % bruto kredita godinu dana ranije (vidjeti grafikon 4.2.3). Većina tog smanjenja ostvarena je zahvaljujući prodaji kredita u 2017. i unatoč priljevu loših kredita od Agrokora i s time povezanih izloženosti (vidjeti grafikon 4.2.4). Dvije trećine tih loših kredita i dalje je koncentrirano u nefinancijskom korporativnom sektoru, a posljedica je toga udio loših kredita od 20,5 %, u odnosu na 25,9 % godinu ranije. Među različitim korporativnim sektorima građevinski sektor i dalje ima značajan udio u ukupnom iznosu loših kredita, s udjelom loših kredita koji iznosi 47,6 %, što je smanjenje u odnosu na 63 % godinu ranije. Udio loših kredita u sektoru kućanstava iznosi 7,3 %, što je smanjenje u odnosu na 8,1 % u 2017.

Unatoč tim poboljšanjima, prisutni su znakovi mogućeg usporavanja smanjenja loših kredita. Smanjenje loših kredita usporilo se početkom 2018. zbog dva ključna čimbenika. Prvo, postoje rane naznake smanjenja volumena prodaje loših kredita (vidjeti grafikon), što je djelomično posljedica manje spremnosti banaka da prodaju i ulagatelja da kupe preostalu imovinu iz bilanci banaka koja uključuje imovinu koju je lakše vrednovati i koja stoga ima nižu internu stopu povrata. Što je još važnije, brojnim mjerama koje su stupile na snagu 1. siječnja 2018. smanjen je omjer pokrivenosti rezervacijama te je došlo do priznavanja novih loših kredita. Dok je drugi čimbenik svakako jednokratan, ako se nastavi usporavanje prodaje, postoji zabrinutost da bi udio loših kredita mogao ostati umjereno visok tijekom duljeg razdoblja.

([20]) Do 2017. definicija loših kredita temeljila se na nacionalnim propisima o klasifikaciji kredita. Loši krediti uključuju djelomično naplative kredite (tj. kredite za koje postoje objektivni dokazi o djelomičnom umanjenju vrijednosti) i kredite koji su u cijelosti nenaplativi (tj. kredite za koje postoje objektivni dokazi o potpunom umanjenju vrijednosti) u skladu s MRS-om 39. Od 2018. primjenjuje se MSFI 9 i nacionalni propisi u potpunosti su usklađeni s EBA-inim zahtjevima za izvješćivanje o lošim kreditima (ITS 680/2014).

Grafikon 4.2.4.: **Kretanje tokova loših kredita**

Korištena je definicija loših kredita u skladu s nacionalnim propisima.
* lipanj 2018.
Izvor: Hrvatska narodna banka.

Utjecaj krize u Agrokoru na bankarski sustav čini se da je trenutačno pod kontrolom. Većina loših kredita koji proizlaze iz Agrokorovih poteškoća u plaćanju vjerovnika i dobavljača uključena je u rezultate za 2017. Nagodba je dogovorena u srpnju 2018. s najvećim vjerovnicima društva na koje otpada gotovo 80 % nepodmirenog duga. Visoki trgovački sud u Zagrebu odbacio je 26. listopada 2018. sve žalbe koje je uložilo nekoliko preostalih vjerovnika, čime je učinkovito otklonio posljednju prepreku za provedbu nagodbe. Nagodba uključuje razmjenu duga i vlasničkog kapitala koja je primjenjiva na većinu nepodmirenog duga društva te odgovarajuće otpise kako bi se osigurala daljnja solventnost društva, što nije imalo za posljedicu znatan rast loših kredita, jer većina banaka već ima rezervacije za takve gubitke. Međutim refinanciranje preostalog Agrokorova duga, koje je započelo nakon donošenja Zakona o postupku izvanredne uprave u trgovačkim društvima od sistemskog značaja za Republiku Hrvatsku u travnju 2017., ipak je i dalje razlog za zabrinutost.

Izloženost kućanstava riziku kamatne stope i dalje je visoka, no nastavlja se smanjivati jer krediti s fiksnom kamatnom stopom postaju sve učestaliji. Udio kredita s fiksnom kamatnom stopom sve je veći. Krajem 2017. 39 % nepodmirenih kredita odobrenih kućanstvima bili su krediti vezani uz fiksnu kamatnu stopu, što je porast u odnosu na 25 % tri godine ranije. To je u skladu s preporukama Hrvatske narodne banke iz listopada 2017. da se smanje izloženosti potrošača kamatnom riziku tako što će im se ponuditi mogućnost prelaska na kredite s fiksnom kamatnom stopom. Veća upotreba kredita s fiksnom kamatnom stopom, međutim, preusmjerila je kamatni rizik na banke. Neke se banke štite od rizika potencijalnih gubitaka zbog viših kamatnih stopa. Međutim, izvedenice namijenjene zaštiti od kamatnog rizika u kunama i dalje su rijetke i skupe.

Banke su izložene neizravnom kreditnom riziku koji proizlazi iz značajnih valutnih neusklađenosti u bilancama privatnog sektora. Dok su prihodi većine kućanstava u kunama, u lipnju 2018. gotovo je polovina njihovih nepodmirenih kredita (49 %) bila u stranoj valuti ili indeksirana na stranu valutu, uglavnom euro. Kućanstva imaju znatne depozite u stranim valutama, tj. dvije trećine ukupnih depozita, što bi, ako se usklade, moglo smanjiti rizike. Međutim depoziti u stranim valutama se smanjuju; odnosno depoziti po viđenju u kunama smanjili su se sa 75 %, koliko su iznosili krajem 2014., te su postali sve popularniji zbog nižih kamatnih stopa na oročene i štedne račune. S druge strane, otvorene financijske pozicije nefinancijskih društava prilično su velike jer krediti i depoziti u valutama osim kune iznose 67 % odnosno 36 %.

Hrvatska banka za obnovu i razvitak poduzima brojne mjere za primjenu preporuka iz Revizije kvalitete imovine 2017. (PricewaterhouseCoopers, 2017), no nema neposrednih planova za uklanjanje nedostataka u svojem nadzornom okviru. Uprava Hrvatske banke za obnovu i razvitak trenutačno rješava neke od problema koji su identificirani kao operativne neučinkovitosti tijekom prošlogodišnjeg postupka revizije kvalitete imovine. U skladu s tim Hrvatska banka za obnovu i razvitak poduzela je brojne mjere za poboljšanje svojeg osnovnog IT sustava, primjenu Međunarodnog standarda financijskog izvještavanja br. 9 i provedbu smjernica Europskog nadzornog tijela za bankarstvo o lošim kreditima te za uvođenje novih postupaka za upravljanje kreditnim rizikom, uključujući procjenu kolaterala. Projektom koji je započet

početkom listopada 2018. i još je u tijeku, nastoji se pomoći i u izradi srednjoročne strategije i osigurati da institucija ima instrumente za identificiranje tržišnih nedostataka i sprečavanje tržišnog natjecanja s komercijalnim institucijama. Unatoč tim kretanjima, nadležna tijela još nemaju nikakav konkretan plan na temelju kojeg bi se na Hrvatsku banku za obnovu i razvitak primjenjivao bonitetni nadzor.

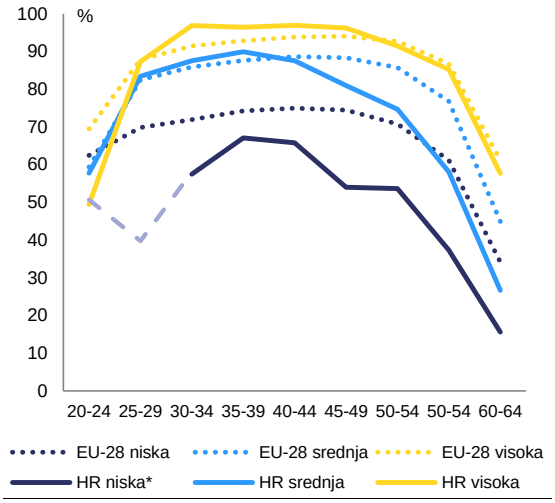
Konverzija kredita u švicarskim francima i dalje je predmet pravnih sporova. Na temelju odluke Vrhovnog suda Hrvatske iz listopada 2017. Visoki trgovački sud potvrdio je u srpnju 2018. presudu o pravnoj ništetnosti: i. jednostranih povećanja kamatne stope i ii. valutne klauzule u slučaju kredita indeksiranih u švicarskim francima. Postavlja se pitanje kako će sudovi niže razine tumačiti ovu presudu. Primjerice, nije jasno primjenjuje li se ona samo na nekonvertirane kredite indeksirane u švicarskim francima ili općenitije. Osim toga, nije jasno odnosi li se presuda samo na nepodmirene kredite ili i na isplaćene kredite. Te neizvjesnosti mogu utjecati na poslovno okruženje banaka.

4.3. TRŽIŠTE RADA, OBRAZOVANJE I SOCIJALNE POLITIKE*

4.3.1. KRETANJA NA TRŽIŠTU RADA

Stanje na tržištu rada dodatno se poboljšalo naglim padom stope nezaposlenosti. Zahvaljujući stabilnom rastu BDP-a stopa nezaposlenosti u Hrvatskoj prošle se godine dodatno smanjila – na 7,8 % u četvrtom tromjesečju 2018., i zamalo je dosegnula razinu na kojoj je bila prije krize. Stopa dugotrajne nezaposlenosti u 2018. smanjila se u odnosu na prethodnu godinu i u trećem tromjesečju 2018. iznosila je 3,3 %. Stopa nezaposlenosti mladih i udio mladih (u dobi od 15 do 24 godine) koji se ne obrazuju, ne rade niti se stručno usavršavaju također se znatno smanjila, ali je i dalje visoka (22,7 % u četvrtom tromjesečju 2018. u odnosu na 15,4 % u 2017.). Ukratko, unatoč nedavnim pozitivnim kretanjima, Hrvatska i dalje bilježi visoke stope nezaposlenosti u odnosu na prosjek EU-a, posebno kad je riječ o mladima.

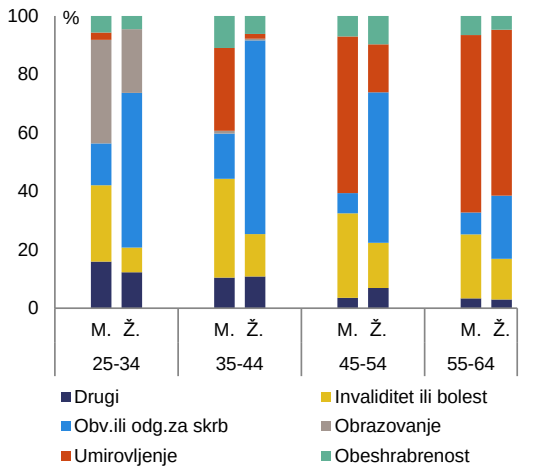
Grafikon 4.3.1.: **Stopa aktivnosti prema dobi i stupnju obrazovanja, 2017.**

Niska razina pouzdanosti podataka o niskokvalificiranim radnicima u dobi od 20 do 29 godina u Hrvatskoj.
Izvor: Eurostat.

Hrvatska i dalje ima nisku stopu aktivnosti i zaposlenosti, posebno u nekim skupinama. U 2017. je u dobnoj skupini od 20 do 64 godine ukupna stopa aktivnosti iznosila 71,2 %, a ukupna stopa nezaposlenosti 63,6 % (64,9 % u trećem tromjesečju 2018.), što je znatno niže od ekvivalentnih prosjeka EU-a od 78,0 % odnosno 72,1 % (73,2 % u trećem tromjesečju 2018.). Stopa sudjelovanja žena i muškaraca na tržištu rada jednako je niska, a rodno uvjetovana razlika u aktivnosti u 2017. iznosila je 10,6 postotnih bodova, što je i dalje ispod prosjeka EU-a (12,1 postotnih bodova). Visokokvalificirani radnici aktivniji su na tržištu rada u odnosu na prosjek EU-a. S druge strane, stopa aktivnosti niskokvalificiranih radnika u 2017. bila je među najnižima u EU-u (43,4 %) te se čak smanjila u razdoblju 2014. – 2017. Stopa sudjelovanja niskokvalificiranih radnika na tržištu rada znatno je niža od stope sudjelovanja polukvalificiranih i visokokvalificiranih radnika svih dobnih skupina. Stopa aktivnosti polukvalificiranih radnika starijih od 40 godina znatno je niža od prosjeka EU-a. Udio polukvalificiranih radnika u radno sposobnom stanovništvu znatno je veći od prosjeka EU-a, što je velikim dijelom razlog za općenito nisku stopu aktivnosti u Hrvatskoj i znatno nižu stopu aktivnosti radnika starije dobi (od 55 do 64 godine) koja i dalje, usprkos nedavnim poboljšanjima, iznosi 43,6 % (u odnosu na prosjek EU-a od 60,6 %). Stope zaposlenosti niskokvalificiranih radnika u odnosu na polukvalificirane i visokokvalificirane radnike znatno se razlikuju i taj je jaz sve veći ([21]) (vidjeti grafikon 4.3.3).

Grafikon 4.3.2.: **Razlozi neaktivnosti prema dobi i spolu, 2016.**

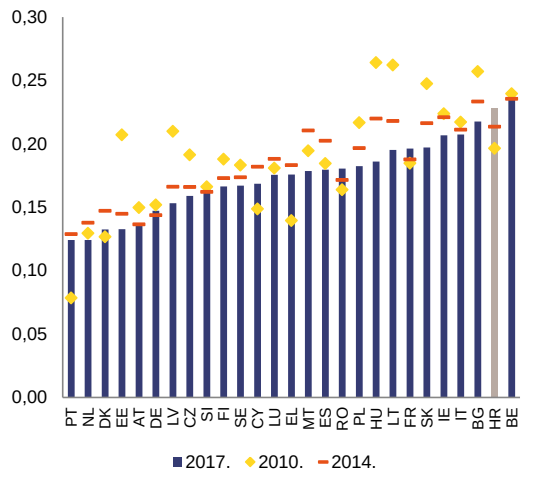
Izvor: Anketa o radnoj snazi, vlastiti izračuni.

Rano napuštanje tržišta rada i odgovornost za skrb prema drugima važni su čimbenici neaktivnosti. Prema rezultatima Ankete o radnoj

([21]) Stopa zaposlenosti niskokvalificiranih radnika u 2017. iznosila je 34,7 %, što je znatno niže od stope zaposlenosti polukvalificiranih (64,1 %) i posebice visokokvalificiranih radnika (81,5 %).

snazi koji se odnose na razloge netraženja posla, glavni razlog niske razine aktivnosti neaktivnih osoba starije dobi (od 55 do 64 godine) u 2016. bilo je prijevremeno umirovljenje (vidjeti grafikon 4.3.2). Žene starije dobi kao razloge navode i privatne i obiteljske obveze te odgovornost za skrb o drugima (22 %). Invaliditet ili bolest česti su razlozi u svim dobnim skupinama oba spola, dok su privatne i obiteljske obveze te odgovornost za skrb o drugima glavni razlog neaktivnosti žena u dobnoj skupini od 25 do 54 godine. Stopa zaposlenosti osoba s invaliditetom iznosi 35 % i znatno je niža od prosjeka EU-a (48,1 %).

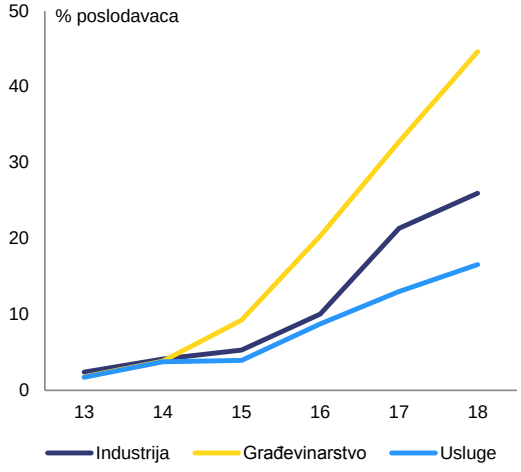
Grafikon 4.3.3.: **Relativna disperzija stopa zaposlenosti po različitim skupinama vještina u EU-u**

(1) Godišnji pokazatelj na temelju prosjeka za četiri tromjesečja
(2) Relativna disperzija stopa zaposlenosti jednaka je omjeru apsolutne disperzije i ukupne stope zaposlenosti. Apsolutna disperzija stopa zaposlenosti izračunava se kao zbroj razlika između stopa zaposlenosti za svaku skupinu vještina i ukupne stope zaposlenosti, ponderirano veličinom svake skupine.
Izvor: Eurostat, vlastiti izračuni.

Neprijavljeni rad apsorbira dio inputa rada. Procjene udjela sivog gospodarstva u Hrvatskoj variraju u istraživanjima ([22]). Znatan udio sivog gospodarstva povezan je s raširenošću neprijavljenog rada, što se odnosi na plaće koje radnici i poduzeća ne prijavljuju kako bi izbjegli plaćanje poreza i socijalnih doprinosa ili poštivanje propisa o tržištu rada. Neprijavljeni rad negativno utječe na prihode države (u obliku nenaplaćenih poreza i socijalnih doprinosa) i poduzeća jer remeti jednakost uvjeta, ali i na fizičke osobe zbog povreda prava radnika ([23]) (Williams i Horodnić, 2017). Kreće se u rasponu od djelomično prijavljenog rada (isplata plaće „na ruke"([24])) do potpuno neprijavljenog rada. Unatoč nastojanjima nadležnih tijela da taj problem riješe ([25]), u privatnom je sektoru neprijavljeni rad u 2013. činio 14,2 % ukupnog inputa rada, od čega se 66 % odnosilo na zaposlene, a 34 % na samozaposlene osobe (Williams i Horodnić, 2017).

Grafikon 4.3.4.: **Udio poslodavaca koji nedostatak radne snage navode kao glavni ograničavajući čimbenik aktivnosti, prema sektorima**

Izvor: Europsko istraživanje poslovnih subjekata i potrošača, Europska komisija

Poslodavci sve češće prijavljuju nedostatak radne snage, iako je stopa nezaposlenosti i dalje relativno visoka. Znatno se povećao udio poslodavaca koji nedostatak radne snage navode kao glavni čimbenik ograničenja proizvodnje

([22]) Stefanov i suradnici (2017) navode da je sivo gospodarstvo činilo 27,7 % BDP-a u 2015., što je treći po veličini udio u EU-u. Medina i Schneider (2018) procjenjuju da je sivo gospodarstvo u 2017. činilo između 17,2 % i 26,5 % BDP-a, što je drugi po veličini udio među državama članicama EU-a.

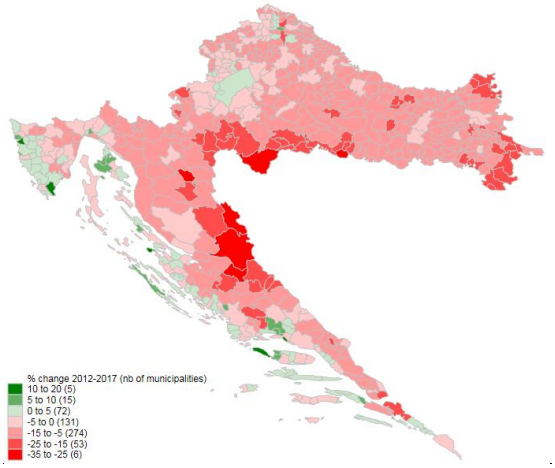
([23]) Od 61 % zaposlenika koji su u 2015. plaću primali „na ruke" zatraženo je da prihvate dodatne uvjete rada uz one izričito navedene u ugovoru ili uvjetima rada, kao što su dulje radno vrijeme (34 %), dodatni poslovi (27 %) i neiskorištavanje svih zakonskih prava na godišnji odmor (19 %).

([24]) U Hrvatskoj je u 2015. najmanje 6,6 % prijavljenih zaposlenika primalo dodatnu neprijavljenu plaću („na ruke") od svojeg službenog poslodavca. Službeno prijavljena plaća gotovo polovine tih radnika bila je minimalna (Stefanov i suradnici, 2017).

([25]) Ciljani poticaji za prijavu zaposlenika, kuponi za sezonski rad, kampanje podizanja svijesti o štetnim učincima neprijavljenog rada na gospodarstvo i pojednostavnjenje postupaka prijave (Europska komisija, 2016e; Williams i suradnici, 2017b).

(Europsko istraživanje poslovnih subjekata i potrošača). Taj je udio u 2017. iznosio 16,9 %, u odnosu na samo 1,9 % u 2013., ali je prilično u skladu s prosjekom EU-a od 16,8 % (u 2017.) ([26]). U istom se razdoblju i broj slobodnih radnih mjesta pri Hrvatskom zavodu za zapošljavanje također znatno povećao, s 143 000 na više od 250 000. Kako je prikazano u grafikonu 4.3.4, najviše radne snage nedostaje u građevinskom i industrijskom sektoru, dok se u uslužnom sektoru najveći nedostatak bilježi u turizmu i informacijskoj tehnologiji.

Grafikon 4.3.5.: **Razvoj (postotna promjena) stanovništva po općinama, 2012. – 2017.**

Procjene stanovništva temelje se na administrativnim podacima.
Izvor: Državni zavod za statistiku, vlastiti izračuni

Razni čimbenici pridonose sve većem nedostatku radne snage. Povećana potražnja za radnom snagom potaknuta oporavkom gospodarske aktivnosti nije popraćena povećanjem udjela aktivnog stanovništva, među ostalim zbog skupnog učinka starenja i iseljavanja stanovništva. I nedostatak odgovarajućih vještina utječe na nedostatak radne snage. U konačnici, i niska kvaliteta radnih mjesta utječe na nedostatan priljev radne snage. Naime, Hrvatska ima najveći udio sklopljenih ugovora o radu na najviše tri mjeseca u EU-u (7,1 % u odnosu na 2,3 % u EU-28 u 2017.), vjerojatno i zbog važnosti sektora (izrazito sezonskog) turizma u gospodarstvu. Očekuje se da će sve veći nedostatak radne snage povećati pritisak na rast plaća (vidjeti poglavlje 1.). Da bi se ti problemi riješili potrebno je dati prednost ulaganjima kojima se poboljšava mogućnost zapošljavanja za sve tražitelje posla i predvidjeti potrebne vještine.

Pojačano iseljavanje pridonosi izazovima na tržištu rada. Negativni neto migracijski tokovi u posljednjem desetljeću (vidjeti grafikon 4.3.6) postali su izraženiji nakon pristupanja Hrvatske EU-u 2013., kao što se dogodilo u drugim zemljama srednje i istočne Europe početkom 2000-ih. Stječe se dojam da ta pojava ne utječe jednako na cijelu zemlju (vidjeti grafikon 4.3.5.). U razdoblju od 2012. do 2017. većina županija bilježila je negativnu promjenu stanovništva, vjerojatno i zbog iseljavanja. Neki dijelovi kopnene Hrvatske i istočne županije izgubili su 25 % ili više rezidentnog stanovništva. Za razliku od toga, neke općine u obalnim županijama i Grad Zagreb bilježili su povećanje stanovništva. Rezultati Ankete o radnoj snazi pokazuju da je u 2017. stopa zaposlenosti Hrvata u inozemstvu (79,8 %) bila veća od stope zaposlenosti Hrvata u Hrvatskoj (63,6 %) te da je među Hrvatima u inozemstvu veći udio visokoobrazovanih osoba (17,4 % u odnosu na 22,4 %), što nije opće obilježje migranata iz drugih država članica. Brojni čimbenici utječu na tokove mobilnosti, uključujući razlike u visini dohotka po stanovniku, kvalitetu institucija i mogućnosti zaposlenja (Atoyan i suradnici, 2016). Osim toga, u Hrvatskoj je udio radno sposobnog stanovništva (u dobi od 20 do 64 godine) koje se nalazi u drugoj državi članici EU-a iznimno visok (14 % u usporedbi s prosjekom EU-a od 3,8 % u 2017.), što je također svojevrstan privlačni čimbenik. Jasno je da iseljavanje utječe na nedostatak radne snage u Hrvatskoj koji bi mogao biti još veći ako se iseljavanje nastavi. Iako su na političkoj razini svjesni izazova migracijskih i demografskih kretanja, još nema usklađenog političkog odgovora, a postojeće su mjere uglavnom usmjerene na poboljšanje situacije za mlade obitelji i njihovu djecu.

Učinkovitost mjera aktivne politike tržišta rada za ranjive skupine trajni je problem. Mjerama aktivne politike tržišta rada u 2016. bilo je obuhvaćeno samo 7 % osoba koje su tražile posao. Slično tome, obuhvaćenost nezaposlenih mladih osoba i dalje je niska te se dodatno smanjila u 2017., kada se udio osoba koje se ne obrazuju, ne rade niti se stručno usavršavaju (u dobi do 25 godina) a primaju potporu iz hrvatskoga programa

([26]) Prosjek za tri sektora (industrija, građevinarstvo i usluge), ponderiran njihovim udjelima u zapošljavanju.

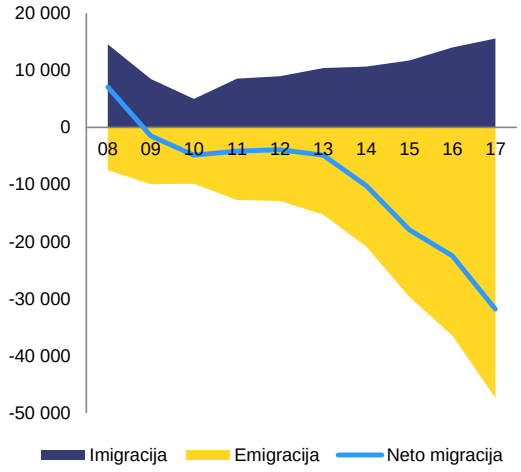
Garancija za mlade u odnosu na prethodnu godinu smanjio za 9 postotnih bodova i pao na 45 %. Paketom mjera aktivne politike tržišta rada iz 2018. uvedeno je nekoliko poboljšanja, među ostalim povećanje subvencija za zapošljavanje i samozapošljavanje te pojednostavnjenje postupaka nabave usluga obrazovanja i osposobljavanja. Pristup „stručnom osposobljavanju za rad bez zasnivanja radnog odnosa", mjeri koja je izvorno namijenjena mladima u dobi od 18 do 29 godina, omogućen je i osobama starijim od 30 godina bez radnog iskustva, za zanimanja u području socijalne skrbi, obrazovanja, zdravstva i kulture. Međutim, još nema dokaza da se nekim od najčešćih mjera (npr. javni radovi) i mjerama prekvalifikacije ili dokvalifikacije, koje nisu dovoljno iskorištene, znatno povećava zapošljivost korisnika mjere, što je možda naznaka nejasno definiranih ciljnih skupina kojima su mjere namijenjene ([27]) (Munta, 2018). Ograničen je kapacitet Hrvatskog zavoda za zapošljavanje za pružanje pomoći ranjivim skupinama ([28]). Nema strukturirane suradnje službi za zapošljavanje i socijalnih službi u pružanju integrirane potpore. Dodatna potpora mjerama aktivne politike tržišta rada i ulaganja u modernizaciju institucija tržišta rada mogli bi unaprijediti pristup ranjivih skupina zapošljavanju.

Iako ima naznaka poboljšanja, nedostatan je učinak socijalnog dijaloga na izradu i provedbu politika. Socijalni dijalog u okviru nacionalnog Gospodarsko-socijalnog vijeća utvrđena je praksa koja se postupno razvija, no čini se da je uglavnom formalne naravi i da utjecaj socijalnih partnera na izradu i provedbu zakonodavnih prijedloga nije velik (Eurofound, 2018). U plan rada Vijeća nisu uključeni svi relevantni propisi i politike, a socijalni partneri ponekad su isključeni iz radnih skupina koje se bave temama od interesa (npr. propisi o obavljanju studentskih poslova). Problem je i rascjepkanost sindikata jer ograničava njihovo učinkovito sudjelovanje u socijalnom dijalogu.

([27]) Na primjer, javni su radovi 2017. bili prvenstveno namijenjeni niskokvalificiranim radnicima i dugotrajno nezaposlenim osobama, ali je zabilježeno povećano sudjelovanje polukvalificiranih nezaposlenih osoba i osoba koje su kraće vrijeme nezaposlene.

([28]) Hrvatska bilježi jednu od najviših stopa prijave na burzu rada Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (HZZ), ali je nizak postotak ukupnog broja zaposlenika HZZ-a koji izravno pružaju usluge korisnicima (64 %). Osim toga, različiti su kapaciteti regionalnih i područnih ureda HZZ-a i kvaliteta usluga koje nude.

Grafikon 4.3.6.: **Migracija stanovništva**

Migracije se bilježe na lokalnoj razini. Odseljene osobe jesu osobe koje su trajno napustile zemlju ili su napustile prebivalište u trajanju od godinu dana i prijavile su svoj odlazak. Međutim, na temelju podataka prikupljenih u glavnim zemljama doseljenja stječe se dojam da podaci o migraciji koje je dostavio Hrvatski zavod za statistiku ne odgovaraju stvarnom stanju, čak i ako se uzmu u obzir razlike između državljanstva i zemlje prethodnog boravišta.
Izvor: Državni zavod za statistiku, vlastiti izračuni.

4.3.2. SUSTAV SOCIJALNE ZAŠTITE

Smanjuje se udio stanovništva izloženog riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, ali je i dalje veći od prosjeka EU-a. U 2017. iznosio je 26,4 %, u odnosu na 22,5 % u EU-u, nakon poboljšanja dvaju potpokazatelja – teške materijalne deprivacije i osoba koje žive u kućanstvima s niskim intenzitetom rada (vidjeti grafikon 4.3.7). Jaz rizika od siromaštva ([29]) i postojana stopa rizika od siromaštva ([30]) i dalje su visoki (30,7 % odnosno 14,5 % u 2016.). Kapacitet socijalnih transfera (osim mirovina) za smanjenje siromaštva smanjen je s 35,5 % u 2015. na 24,8 % u 2017. S poboljšanjem uvjeta na tržištu rada povećali su se prihodi kućanstava i njihov relativni prag siromaštva, ali su socijalne naknade u tom razdoblju ostale na gotovo istoj razini. Državni rashodi za socijalnu zaštitu iznosili su 15,3 %

([29]) Jazom rizika od siromaštva mjeri se stvarna razina siromaštva. Izračunava se kao razlika između praga rizika od siromaštva i medijana ekvivalentnog dohotka osoba koje su ispod praga rizika od siromaštva.

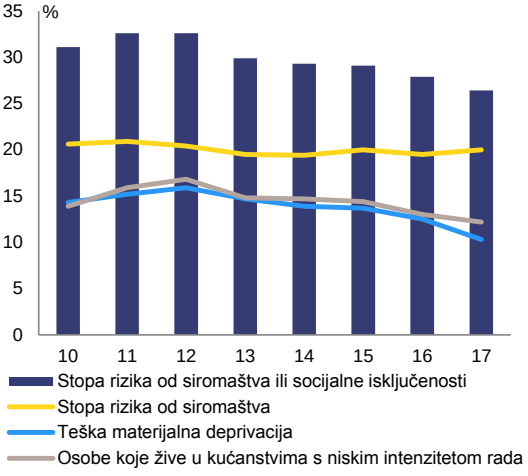
([30]) Udio osoba koje su siromašne i bile su siromašne dvije od tri prethodne godine.

BDP-a u 2015. (prosjek EU-a: 19,1 %). Najveći dio troši se na naknade iz socijalnog osiguranja koje se temelje na doprinosima (invalidske mirovine, naknade za slučaj bolesti i starosne mirovine), dok je za programe koji se ne temelje na doprinosima (obitelji i djeca, stanovanje i socijalna isključenost) dostupno manje od 10 % ukupnih rashoda za socijalnu zaštitu. Ulaganja kojima se potiče aktivna uključenost mogla bi biti važna za promicanje jednakih mogućnosti i suzbijanje materijalne deprivacije.

Rezultati na tržištu rada važna su odrednica siromaštva u Hrvatskoj. Stopa siromaštva zaposlenih osoba u 2016. iznosila je 5,5 % te je bila ispod prosjeka EU-a (9,6 %), što upućuje na zaključak da je jaka negativna korelacija između određene razine rada u kućanstvu i njegove izloženosti riziku od siromaštva. Stopa rizika od siromaštva za kućanstva s niskim intenzitetom rada u Hrvatskoj u 2016. iznosila je 30 % (prosjek EU-a iznosio je 40,1 %) i znatno je viša u slučaju kućanstava s vrlo niskim intenzitetom rada (63,4 % u odnosu na prosjek EU-a od 57 %) ([31]). Stoga je tržište rada i dalje važno za suzbijanje siromaštva: više od 70 % siromašnih osoba koje se zaposle uspijeva izbjeći siromaštvo, što je najviša stopa prijelaza u EU-u (na temelju podataka za 2011. – 2013., ESDE, 2016). Čini se da hrvatska naknada za vrijeme nezaposlenosti (izračunana za osobe koje su prethodno zarađivale 67 % prosječne plaće) ne pruža odgovarajuću zaštitu od siromaštva, s obzirom na kratko razdoblje njezine primjene i smanjenje za više od 50 % nakon šest mjeseci nezaposlenosti.

Dob, spol i invaliditet utječu na razine siromaštva. Stopa siromaštva viša je u kućanstvima u kojima samo žena ostvaruje prihod od rada. Rizik od siromaštva ili socijalne isključenosti za osobe starije od 65 godina u Hrvatskoj je puno veći od prosjeka EU-a (32,8 % u odnosu na 18,2 %), posebno za žene, što upućuje na problem adekvatnosti postojećih i budućih mirovina. Osobe s invaliditetom izložene su možda najvišoj stopi rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti u EU-u (38,8 %), što je vjerojatno odraz vrlo niske stope njihove zaposlenosti u usporedbi s prosjekom EU-a (35 % u Hrvatskoj, 48,1 % u EU-u). Trebalo bi poboljšati mjere uključivanja osoba s invaliditetom na tržište rada ili u obrazovanje.

Grafikon 4.3.7.: **Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti i njezine sastavnice (rizik od siromaštva, teška materijalna deprivacija, niski intenzitet rada)**

Detaljne definicije pokazatelja i njihovih sastavnica dostupne su u prilogu C.
Izvor: Eurostat.

Učinak zajamčene minimalne naknade na smanjenje siromaštva i dalje je zanemariv. Dohodak korisnika zajamčene minimalne naknade, izražen kao udio u pragu siromaštva u 2016. iznosio je 55 % ([32]). Nema naznaka da naknada odvraća od zaposlenja jer je dohodak korisnika naknade iznosio 41 % prosječne minimalne plaće (u odnosu na prosjek EU-a od 46,1 %). Korisnici naknade u prosjeku imaju nizak stupanj obrazovanja i skromno radno iskustvo. Prema podacima za 2015. samo je četvrtina korisnika zajamčene minimalne naknade uspjela pronaći posao u roku od godinu dana, što upućuje na zaključak da je potrebna ciljana potpora za uključivanje na tržište rada i bolja koordinacija pružatelja socijalnih usluga i Hrvatskog zavoda za zapošljavanje. Vjerojatnost pronalaska zaposlenja gotovo je dvostruko veća u slučaju korisnika koji su stekli trogodišnje strukovno obrazovanje (Matković i Caha, 2017).

([31]) Vrlo niski intenzitet rada odnosi se na kućanstva u kojima radno sposobni članovi rade manje od 20% ukupnog broja mjeseci u kojima su mogli raditi u prethodnoj godini. Niski intenzitet rada 20 – 45 %; srednji 45 – 55 %; visoki 55 – 85 % i vrlo visoki 85 – 100 %.

([32]) Prema okviru za utvrđivanje referentnih vrijednosti minimalnog dohotka koji se primjenjuje u Odboru za socijalnu zaštitu. Za pojedinosti vidjeti Europska komisija, 2018g.

Okvir 4.3.1.: **Praćenje rezultata u odnosu na europski stup socijalnih prava**

Europski stup socijalnih prava pruža smjernice za ponovnu uspostavu uzlazne konvergencije radi stvaranja boljih radnih i životnih uvjeta u Europskoj uniji([1]). Njime se utvrđuje 20 ključnih načela i prava u području jednakih mogućnosti i pristupa tržištu rada, pravednih uvjeta rada te socijalne zaštite i uključenosti.

PREGLED SOCIJALNIH POKAZATELJA ZA HRVATSKU		
Jednake mogućnosti i pristup tržištu rada	Osobe koje rano napuštaju obrazovanje i osposobljavanje (% stanovništva u dobi od 18 do 24 godine)	Najbolji rezultati
	Razlika u zaposlenosti između žena i muškaraca	Potrebno praćenje
	Kvintilni omjer dohotka (S80/S20)	Prosječni rezultati
	Rizik od siromaštva ili socijalne isključenosti (u %)	Potrebno praćenje
	Mladi koji se ne obrazuju, ne rade niti se stručno usavršavaju (% ukupnog stanovništva u dobi od 15 do 24 godine)	Kritično stanje
Dinamična tržišta rada i pravedni uvjeti rada	Stopa zaposlenosti (% stanovništva u dobi od 20 do 64 godine)	Kritično stanje
	Stopa zaposlenosti (% stanovništva u dobi od 15 do 74 godine)	Slabi rezultati koji se poboljšavaju
	Dugotrajna nezaposlenost (% stanovništva u dobi od 15 do 74)	Rezultati bolji od prosječnih
	Rast BRDK-a po stanovniku	Nije primjenjivo
	Neto prihodi u punom radnom vremenu pojedinačnog radnika koji zarađuje prosječnu plaću	Potrebno praćenje
Socijalna zaštita i uključenost	Učinak socijalnih transfera (osim mirovina) na smanjenje siromaštva	Potrebno praćenje
	Djeca mlađa od tri godine u sustavu formalne skrbi	Potrebno praćenje
	Samoprijavljena neispunjena potreba za zdravstvenom skrbi	Prosječni rezultati
	Pojedinačni stupanj digitalnih vještina	Kritično stanje

Države članice razvrstavaju se u skladu sa statističkom metodologijom koja je dogovorena s odborima EMCO i SPC. U skladu s tom metodologijom zajednički se razmatraju razine i promjene pokazatelja u odnosu na odgovarajuće prosjeke EU-a te se države članice razvrstavaju u sedam kategorija (od onih s najboljim rezultatima do onih u „kritičnom stanju"). Na primjer, neka se zemlja može odrediti kao „bolja od prosjeka" ako je razina pokazatelja slična prosjeku EU-a i brzo se poboljšava. Pojedinosti o metodologiji mogu se naći u nacrtu zajedničkog izvješća o zaposlenosti za 2019., COM(2018) 761 final. Podaci ažurirani 29. siječnja 2019. BRDK: bruto raspoloživi dohodak kućanstava.

Hrvatska se suočava s nekoliko izazova u pogledu određenih pokazatelja sadržanih u Pregledu socijalnih pokazatelja iz europskog stupa socijalnih prava. Unatoč poboljšanjima na tržištu rada na koja upućuje sniženje stope (dugotrajne) nezaposlenosti, još su prisutni problemi u pogledu jednakih mogućnosti, pristupa tržištu rada te socijalne zaštite i uključenosti. Stopa zaposlenosti i dalje je kritično niska, posebno kad je riječ o mladima, starijim i niskokvalificiranim radnicima te osobama s invaliditetom. To je odraz sveprisutne prakse prijevremenog umirovljenja i problema učinkovitosti aktivnih politika tržišta rada. Premda je udio osoba koje rano napuštaju školovanje u Hrvatskoj znatno ispod prosjeka EU-a, i dalje su prisutni problemi kvalitete obrazovanja, i za mlade i za odrasle osobe. Smanjuje se udio osoba izloženih riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti, ali je i dalje iznad prosjeka EU-a, što je djelomično rezultat ograničenog kapaciteta socijalnih naknada za smanjenje siromaštva.

Iako se smanjuje stopa mladih osoba (od 15 do 24 godine) koje se ne obrazuju, ne rade niti se stručno usavršavaju, i dalje je vrlo visoka. Udio takvih osoba povećao se od 2014. do 2017. i one su se još više udaljile od tržišta rada. U Hrvatskoj osobe koje se ne obrazuju, ne rade niti se stručno usavršavaju uglavnom imaju srednjoškolsko obrazovanje, uglavnom stečeno u strukovnim školama. Ne postoji nacionalni sustav za praćenje osoba koje su stekle strukovno obrazovanje ili osposobljavanje s pomoću kojeg bi se analizirali rezultati novih takvih osoba na tržištu rada, utvrdile potrebne vještine i poboljšala kvaliteta programa strukovnog obrazovanja ili osposobljavanja i njihov utjecaj na tržište rada. Uvođenje takvog sustava, uz postojeće CISOK centre i lokalne udruge mladih, omogućilo bi prevenciju i ciljane intervencije.

Provedba kurikularne reforme započela je u 2018./2019. eksperimentalnom inicijativom „Škola za život". Eksperimentalna provedba kurikularne reforme pokrenuta je u ožujku 2018. odabirom 74 eksperimentalne škole (oko 6 % svih škola u Hrvatskoj). Tijekom eksperimentalnog programa Hrvatska će u nastavna sredstva uložiti oko 25 milijuna EUR, što će se djelomično financirati sredstvima EU-a, a provedba reforme uključivat će nove udžbenike u papirnatom i digitalnom obliku. U novim kurikulumima, izrađenima u sveobuhvatnom postupku pripreme i vrednovanja, usvojen je pristup na temelju ishoda učenja, kojim se u učionici pozornost preusmjerava na iskustva učenika.

([1]) Europski parlament, Vijeće i Europska komisija proglasili su europski stup socijalnih 17. studenoga 2017.: https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_en

Nadležna tijela poduzela su mjere za kategorizaciju socijalnih naknada na lokalnoj razini. Rashodi za socijalnu zaštitu tijela državne uprave na razini općina i županija u 2017. činili su manje od 0,9 % BDP-a. Međutim, velike su razlike među županijama u rashodima za socijalne naknade po stanovniku, što je odraz različitih fiskalnih kapaciteta jedinica lokalne uprave i samouprave. Oko 60 % ukupnih rashoda izdvojeno je za financiranje predškolskog obrazovanja, a manje od 20 % za novčane naknade i naknade koje se temelje na provjeri materijalnog stanja. Nadležna tijela usklađuju klasifikaciju podataka o socijalnim naknadama na lokalnoj razini s nomenklaturom Europskog sustava integrirane statistike socijalne zaštite, kako bi se poboljšali protok informacija i učinkovitost praćenja naknada na lokalnoj i središnjoj razini, a time i učinkovitost raspodjele sredstava i definiranje ciljanih socijalnih politika.

Postoje poteškoće u prijelazu s modela institucionalne skrbi na model koji se temelji na potpori skrbi u obitelji i zajednici za djecu koja ne mogu živjeti sa svojom obitelji i osobe s invaliditetom. U 2017. povećao se broj djece koja nemaju obiteljsko okruženje ili žive u obiteljima u socioekonomskim poteškoćama i smještena su u udomiteljske ustanove, dok se broj posvojenja smanjio([33]). Očekuje se da će se nedavno donesenim Zakonom o udomiteljstvu ta situacija popraviti. Ostvaren je određen napredak u deinstitucionalizaciji odraslih osoba, uključujući osobe s invaliditetom. Međutim, relevantni zakonodavni akti, kao što su novi Obiteljski zakon i Zakon o socijalnoj skrbi još nisu doneseni. Glavni problemi u procesu deinstitucionalizacije odnose se na suradnju između sustava zdravstva, obrazovanja i socijalnih službi (posebno na razini lokalne uprave i samouprave) te dugoročnu održivost usluga skrbi u zajednici, za koje je potreban učinkovitiji model financiranja. Dodatni se problemi odnose na uvođenje sustavnog pristupa deinstitucionalizaciji, umjesto provedbe pojedinačnih projekata, i potrebna veća ulaganja.

Hrvatski mirovinski sustav nagrizaju veliki problemi adekvatnosti, koji su djelomično riješeni nedavnom mirovinskom reformom. Prema Hrvatskom zavodu za mirovinsko osiguranje, omjer radnika koji uplaćuju doprinose i korisnika mirovina bio je u kolovozu 2018. na vrlo niskih 1,2, što je odraz nepovoljnih demografskih kretanja (starenje stanovništva i iseljavanje) te brojnih mogućnosti za prijevremeno umirovljenje ([34]). Oko 41 % umirovljenika ima manje od 30 godina radnog staža, a manje od 15 % ih je u 2016. ostvarilo pravo na mirovinu s 40 ili više godina radnog staža. Predviđa se da će se udio prosječne mirovine u prosječnoj plaći smanjiti s 32 % u 2016. na 22 % u 2070. (Europska komisija, 2017h). Osim toga, u 2017. agregatni omjer zamjene ([35]) bio je među najnižima u EU-u (41 %), što je dovelo do znatnog pada životnog standarda nakon umirovljenja, o čemu svjedoči visoki rizik od siromaštva ili socijalne isključenosti. Očekuje se da će se teoretska stopa neto zamjene dodatno smanjiti do 2056. ([36]). Za osobu prosječnih primanja s 40 godina mirovinskog staža stopa će se smanjiti za 16,4 postotnih bodova (sa 56,6 %). Dodatne dvije godine radnog staža povećale bi teoretsku stopu zamjene za 1,6 postotnih bodova. Prema tome, kasniji odlazak u mirovinu i duži radni staž znače veću mirovinu. Reformom mirovinskog sustava koja je usvojena u prosincu 2018. među ostalim se nastoji produžiti radni vijek (vidjeti okvir 4.3.2.).

([33]) To se odnosi i na djecu mlađu od 3 godine, unatoč tome što se u Zakonu navodi da bi djecu mlađu od 3 godine trebalo udomljavati samo u iznimnim slučajevima i na najkraće razdoblje. Prosječno trajanje udomljenja djeteta iznosi četiri godine.

([34]) Stopa zaposlenosti radnika starije dobi (od 55 do 64 godine) iznosila je 40,3 % u 2017. i znatno je niža od prosjeka EU-a (57,1 %).

([35]) Omjer mirovinskih primanja osoba u dobi od 65 do 74 godine i dohotka od rada osoba u dobi od 50 do 59 godina.

([36]) Teoretska stopa zamjene izračunava se kao visina mirovinskih primanja u prvoj godini umirovljenja izražena kao postotak osobnih primanja u trenutku umirovljenja. Za više pojedinosti vidi Europska komisija, 2018m.

Okvir 4.3.2.: **Reforma mirovinskog sustava 2018.**

U prosincu 2018. Sabor je usvojio važan paket mjera reforme mirovinskog sustava koje su stupile na snagu u 2019. Višestruka svrha mjera može se sažeti u tri glavna cilja: prvi je cilj ukloniti strukturne razlike koje su uzrokovale nepravedno postupanje s određenim skupinama umirovljenika; drugi je poboljšati adekvatnost mirovinskog sustava produženjem radnog vijeka i treći je ojačati institucijsku strukturu i poboljšati učinkovitost drugog mirovinskog stupa. Za ostvarenje prvog cilja Vlada predlaže da se dodatak na mirovine od 27 % (koji se zasad isplaćuje osobama koje mirovinu primaju iz prvog stupa) proporcionalno proširi na sve umirovljenike ([1]), pri čemu će svi oni moći odlučiti da mirovinu ne primaju iz drugog stupa i uštedevinu prenijeti u prvi stup u trenutku umirovljenja. Nadležna tijela pokušavaju pronaći pravično rješenje kojim se ne bi ozbiljno naštetilo drugom stupu. Vlada procjenjuje da bi prelazak u prvi stup najviše odgovarao osobama s niskim plaćama i radnicima s kratkim razdobljem uplata doprinosa u drugi stup. Nadležna tijela planiraju i povećati najnižu mirovinu za 3,13 % od sredine 2019. te omogućiti da se mirovinskom stažu roditelja doda šest mjeseci mirovinskog staža po djetetu. Za ostvarenje drugog cilja reforme predlaže se sljedeće: i. pomaknuti rok planiranog povećanja zakonske dobi za umirovljenje na 67 godina s 2038. na 2033.; ii. ubrzati izjednačavanje dobi za umirovljenje za žene i muškarce – rok je pomaknut na 2027.; iii. povećati kaznene mjere za prijevremeno i nagradne mjere za odgođeno umirovljenje, pri čemu će se ipak zadržati relativno veliki razmak od pet godina između dobi za odlazak u prijevremenu i zakonsku mirovinu; iv. proširiti mogućnosti rada u nepunom radnom vremenu uz isplatu mirovine i v. racionalizirati popis teških i za zdravlje štetnih zanimanja čijim se obavljanjem ostvaruju povoljnija prava iz mirovinskog osiguranja, pri čemu će se zadržati određeni broj posebnih prava iz mirovinskog osiguranja (npr. za djelatne vojne osobe i policijske službenike).

Ciljani skup mjera odnosi se na strukturu obveznog osiguranja u drugom stupu. Mjerama bi se trebali povećati učinkovitost i rezultati obveznog osiguranja u drugom stupu i neobveznog trećeg stupa. Zakonodavnim aktima uvode se stroža pravila kojima se sprečava potencijalni sukob interesa u privatnim fondovima i snižavaju gornje granice za naknade za upravljanje fondom koje plaćaju osiguranici drugog stupa. Izmjenama akata obuhvaćena su i određena pravila o ulaganjima, pri čemu se uvodi nova kategorija ulaganja koja mirovinskim fondovima omogućuje da u propisanim granicama ulažu u infrastrukturne projekte u Hrvatskoj. Osim toga, osiguranici drugog stupa mogu odabrati profil rizičnosti svojeg mirovinskog fonda ([2]), iako je za one koji ne izraze svoj izbor pri prvom zaposlenju predviđena nova zadana opcija. Izmjenama akata Hrvatskom zavodu za mirovinsko osiguranje omogućuje se da osnuje javno mirovinsko osiguravajuće društvo koje bi isplaćivalo anuitete iz drugog i trećeg stupa. Kad je riječ o mirovinskim osiguravajućim društvima, prijedlogom zakona uvode se nova pravila upravljanja za prekogranične transakcije i rukovoditelje (u smislu sposobnosti i poštenja), novi zahtjevi u smislu udjela u kapitalu i tehničkih pričuva, gornja granica određenih administrativnih troškova i obveza osiguravajućih društava da dvaput godišnje usklade plaćanja anuiteta za stopu inflacije potrošačkih cijena. Novim se zakonom osiguravajućim društvima omogućuje da isplaćuju anuitete iz trećeg stupa (pod određenim uvjetima u skladu s relevantnim propisima). Nadalje, jednom je mjerom predviđeno da korisnici mirovine iz drugog stupa mogu zatražiti jednokratnu isplatu do 15 % svoje štednje u drugom stupu nakon umirovljenja, uz uvjet da im je mirovina najmanje 15 % viša od najniže mirovine iz prvog stupa.

([1]) Umirovljenici osigurani i u prvom i u drugom stupu primali bi dodatak od 27 % za mirovinski staž ostvaren u prvom stupu do prosinca 2001. i dodatak od 20,25 % za mirovinski staž ostvaren u drugom stupu od 2002., kada su počeli uplaćivati doprinose i u drugi stup. Za objašnjenje primjene dodatka od 27 % u postojećem sustavu, vidjeti Europska komisija 2018e i 2018f.

([2]) Mirovinski fondovi u Hrvatskoj u okviru drugog stupa moraju ponuditi tri različite kategorije fonda (A, B i C). Te se kategorije razlikuju prema profilu ulaganja i rizičnosti, pri čemu su fondovi kategorije A najrizičniji, a fondovi kategorije C najmanje rizični.

4.3.3. OBRAZOVANJE, OSPOSOBLJAVANJE I VJEŠTINE

U Hrvatskoj postoje znatne sistemske regionalne razlike u obuhvatu programa ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja. U razdoblju od 2014. do 2016., 7,2 % sve djece vrtićke dobi u Hrvatskoj živjelo je u općinama koje nisu imale dječje vrtiće, a isto je vrijedilo za 17,4 % sve djece jasličke dobi (Dobrotić i suradnici, 2018). U 2016. u programe ranog i predškolskog odgoja u Hrvatskoj bilo je upisano 15,6 % djece u dobi do 3 godine, što je među najnižim vrijednostima u EU-u (prosjek EU-a je 29,9 %) i 75,1 % djece u dobi od 4 do 6 godina (prosjek EU-a je 95,5 %). Hrvatska predviđa ulaganja u području ranog odgoja i obrazovanja koja će financirati nacionalnim sredstvima i sredstvima EU-a. Međutim, pitanje je kako će se osigurati trajni učinak tih ulaganja, posebno u područjima u kojima nema dostatnih resursa za rani i predškolski odgoj i obrazovanje za svu djecu kojoj su potrebni. S obzirom na sadašnja kretanja, ako se ne preispita model ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja, Hrvatska će vjerojatno ostati na razini nižoj od 95 %, što je referentna vrijednost okvira EU-a za obrazovanje i osposobljavanje 2020.([37]).

Na stupanj obrazovanja u Hrvatskoj utječu socioekonomske razlike i invaliditet. Prema Programu OECD-a za međunarodnu procjenu učenika, razmjerno su male razlike u rezultatima koje u Hrvatskoj postižu učenici u dobi od 15 godina ovisno o stupnju obrazovanja njihovih roditelja. Međutim, niz drugih pokazatelja upućuje na povezanost socioekonomskog statusa i stupnja obrazovanja (Europska komisija, 2018h). Procjena pokazuje da je udio učenika koji su sudjelovali u programu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja za 20 postotnih bodova niži u obiteljima s nižim stupnjem obrazovanja u odnosu na obitelji s najmanje jednim visokoobrazovanim roditeljem (razlika u odnosu na prosjek EU-a je 7 postotnih bodova) (Europska komisija/EACEA/Eurydice/Eurostat, 2014). Razlika u stopi rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti za djecu prema stupnju obrazovanja roditelja u 2016. iznosila je 70,9 postotnih bodova, što je jedna od najviših stopa u EU-u i upućuje na znatnu nejednakost u mogućnostima ([38]). U skupini osoba koje su rano napustile školovanje razlika između osoba s invaliditetom i osoba bez invaliditeta i dalje je viša od prosjeka EU-a (15,7 % u odnosu na prosjek EU-a od 12,6 %). U visokom obrazovanju, studenti iz obitelji s višim stupnjem obrazovanja zastupljeniji su u studentskoj populaciji (Doolan i suradnici, 2018). Broj studenata nižeg socioekonomskog statusa ipak se povećao te su u „Nacionalnom planu za unaprjeđenje socijalne dimenzije visokog obrazovanja" koji je Vlada usvojila 3. siječnja 2019. predložene mjere za daljnje povećanje njihova sudjelovanja u razdoblju 2019. – 2021. Daljnje financiranje, primjerice stipendija, prijevoza ili infrastrukture u visokom obrazovanju pridonijelo bi ostvarenju jednakog pristupa. Za to bi bila potrebna dodatna ulaganja, posebno za ranjive skupine i manje razvijena područja kako bi se osigurao jednak pristup obrazovanju i njegova kvaliteta na svim razinama.

Pokrenuta je eksperimentalna provedba kurikularne reforme. Kako bi se povećala opća kvaliteta obrazovanja i nastave, u okviru eksperimentalnog programa „Škola za život" u 74 škole u Hrvatskoj uvedeni su novi kurikulumi u općeobrazovnim predmetima te je 36 000 nastavnika sudjelovalo u edukacija koja se provodila *online* i uživo. Na internetskim stranicama programa „Škola za sve" dostupni su rezultati praćenja i evaluacije tog pilot projekta te je provedba reforme na nacionalnoj razini planirana za jesen 2019. Potrebno je ulagati u osposobljavanje učitelja i nastavnika i povećati privlačnost zanimanja da bi se zajamčio njihov angažman u planiranim školskim reformama, a posebno kako bi se povećao broj obrazovnih djelatnika. Kad je riječ o digitalnim vještinama, Hrvatska je na najnižem dijelu ljestvice u EU-u. Unatoč nedavnim poboljšanjima i inicijativama

([37]) Troškovi vrtića u prosjeku čine više od 80 % rashoda gradova i općina u okviru relevantne funkcije. Međutim, postoje znatne razlike u rashodima za vrtiće, posebno među općinama u razvijenim i manje razvijenim županijama. U najrazvijenijim županijama, općine troše na vrtiće više od 90 % svojih rashoda za obitelj i djecu, a taj udio manji od 30 % u općinama u najsiromašnijim županijama.

([38]) Jaz se izračunava kao razlika između stope rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti za djecu roditelja s niskim stupnjem obrazovanja (niži od osnovnog odnosno osnovnog i srednjoškolskog obrazovanja) i za djecu roditelja s visokim stupnjem obrazovanja. Na taj izračun utječe i razina zaposlenosti roditelja, koja je niža kod niskokvalificiranih radnika.

Vlade ([39]), u tom su području potrebni dodatni napori.

Rascjepkanost i nedostatna transparentnost ograničavaju učinkovitost sustava visokog obrazovanja. Broj ustanova visokog obrazovanja po stanovniku među najvišima je u EU-u (Europska komisija/EACEA/Eurydice, 2018). Unatoč naporima koji se poduzimaju na temelju Hrvatskog kvalifikacijskog okvira, veza između potreba tržišta rada i upisa u visoko obrazovanje i dalje je slaba. Pravnim okvirom kojim se uređuju upisi daje se autonomija sveučilištima, koja ne mijenjaju visoke kvote upisa jer ostvaruju prihode od školarina. Osim toga, fakulteti i sveučilišta nisu dužni prijaviti način korištenja svojih proračunskih sredstava, osim u okviru propisanog financijskog izvještavanja, zbog čega Vlada ne može usmjeriti ulaganja u visoko obrazovanje i učinkovitost sustava, unatoč programskim ugovorima i stipendiranju.

Strukovno obrazovanje i osposobljavanje nije usklađeno s potrebama tržišta rada. Udio učenika u srednjoškolskim programima strukovnog obrazovanja i osposobljavanja u 2016. zadržao se na stabilnih 70 %, 20 postotnih bodova iznad prosjeka EU-a. Stopa zaposlenosti osoba sa stečenim strukovnim obrazovanjem i osposobljavanjem smanjila se sa 70,3 % u 2016. na 59,4 % u 2017. (unatoč općem poboljšanju stanja na tržištu rada u tom razdoblju), što upućuje na zaključak da je potrebno modernizirati sektor strukovnog obrazovanja i osposobljavanja u Hrvatskoj. Postotak učenika u programima naukovanja u 2016. iznosio je 27,3 % u odnosu na prosjek EU-a od 43,8 %. Izmjenama Zakona o strukovnom obrazovanju iz ožujka 2018. uveden je novi nacionalni okvir za kurikulume u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju kojim je predviđeno donošenje Nacionalnog kurikuluma za strukovno obrazovanje (donesen u srpnju 2018.), razvoj modulnih i na rezultatima utemeljenih sektorskih kurikuluma te veća autonomija strukovnih škola u izradi kurikuluma za strukovno obrazovanje i osposobljavanje na razini škole. Osnivanje 25 sektorskih vijeća potpora je provedbi Hrvatskog kvalifikacijskog okvira. Brže donošenje standarda zanimanja i kvalifikacija posebno bi pridonijelo uvođenju novih programa usklađenijih s potrebama tržišta rada.

Reforma strukovnog obrazovanja i osposobljavanja uključuje osnivanje regionalnih centara kompetentnosti i pilot-projekt dualnog strukovnog obrazovanja i osposobljavanja. U svibnju 2018. nadležna su tijela uspostavila nacionalnu mrežu regionalnih centara kompetentnosti u strukovnom obrazovanju i osposobljavanju. Cilj je bio imenovati mjesta izvrsnosti koja će nuditi redovite programe strukovnog obrazovanja i osposobljavanja, ali i programe cjeloživotnog učenja i druge oblike formalnog i neformalnog obrazovanja. Nakon usvajanja mreže u srpnju 2018., 25 strukovnih škola imenovano je regionalnim centrima kompetentnosti ([40]). Da bi se zajamčila dugoročna održivost tih centara, važna je suradnja redovitih strukovnih škola i poslodavaca na lokalnoj razini. Osim toga, nadležna su tijela predstavila novi model hrvatskog dualnog obrazovanja i eksperimentalni program „Dualno obrazovanje". Program će se provoditi u 11 strukovnih škola u Hrvatskoj kako bi se uklonili problemi neodgovarajućeg praktičnog osposobljavanja i nedovoljne usmjerenosti na stjecanje poduzetničkih kompetencija.

Nisu riješeni problemi kvalitete i dostupnosti obrazovanja odraslih. Hrvatska ostvaruje rezultate ispod prosjeka EU-a s obzirom na referentne vrijednosti za vještine i učenje odraslih. Stopa sudjelovanja odraslih u obrazovanju postupno se smanjuje i 2017. iznosila je 2,3 %, u odnosu na prosjek EU-a od 10,9 %. Posebno su i iznimno niske stope sudjelovanja osoba kojima je najpotrebnije dodatno obrazovanje, kao što su niskokvalificirani radnici (0,6 %) i nezaposlene osobe (1,5 %). U skladu s ciljevima Preporuke Vijeća o oblicima usavršavanja, Hrvatska treba uspostaviti okvir za procjenu, stjecanje i vrednovanje vještina koji je usklađen s potrebama

([39]) Prema rezultatima Ankete o radnoj snazi, udio stručnjaka za IKT u ukupnoj stopi zaposlenosti ostao je na 3,3 % u 2017., nakon povećanja s 2,7 % u 2015. Povećao se udio osoba sa završenim obrazovanjem u području znanosti, tehnologije, inženjerstva i matematike (STEM) u dobnoj skupini od 20 do 29 godina (17,1 na 1000 osoba (DZS, 2016) u odnosu na prosjek EU-a od 19,1 (2015.)). Hrvatska radi daljnjeg poboljšanja, planira do kraja 2021. dodijeliti 17 000 stipendija u STEM područjima znanosti.

([40]) Obuhvaćat će sektore/podsektore turizma i ugostiteljstva, strojarstva, elektrotehnike i računarstva, poljoprivrede i zdravstva, pri čemu će se nastojati postići ravnoteža između regionalne prisutnosti i visoke kvalitete.

tržišta rada te jasno redefinirati odgovornosti u svim javnim ustanovama. Međutim, odgođeno je donošenje novog Zakona o obrazovanju odraslih kojim bi se riješili neki od tih problema. Zakonom bi trebalo urediti samoprocjenu i vanjsko vrednovanje ustanova za obrazovanje odraslih, sustav profesionalnog licenciranja za obrazovne djelatnike, razvoj programâ obrazovanja odraslih (u skladu s Hrvatskim kvalifikacijskim okvirom) te neformalne i informalne programe učenja.

4.3.4. POTREBNA ULAGANJA

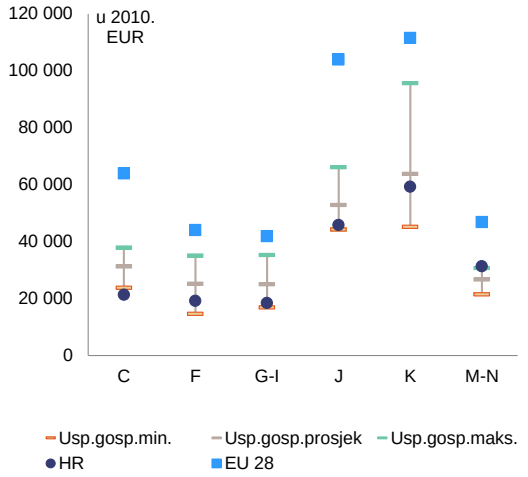
Za povećanje produktivnosti i dugoročnog uključivog rasta u Hrvatskoj potrebna su veća ulaganja u vještine, obrazovanje i osposobljavanje, radi promicanja zapošljivosti i socijalne uključenosti. Stope zaposlenosti i dalje su niske, posebno u ranjivim skupinama, što upućuje na zaključak da je potrebno olakšati pristup zapošljavanju za sve tražitelje posla i predvidjeti stjecanje potrebnih vještina. Obrazovanje i osposobljavanje treba prilagoditi potrebama tržišta rada. Budući da je udio stanovništva izloženog riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti i dalje velik, važno je promicati politike aktivne uključenosti radi smanjenja siromaštva i promicanja jednakih mogućnosti u području usluga skrbi za djecu i dugotrajne skrbi.

4.4. REFORME U CILJU JAČANJA KONKURENTNOSTI I ULAGANJA*

4.4.1. PRODUKTIVNOST

Produktivnost rada u Hrvatskoj i dalje je niska u većini sektora. Produktivnost rada u stručnim, znanstvenim i tehničkim djelatnostima, IKT-u i financijama uglavnom je na razini usporedivih gospodarstava, iako ispod prosjeka EU-a (vidjeti grafikon 4.4.1). Međutim, Hrvatska zaostaje kada je riječ o produktivnosti rada u prerađivačkoj industriji, koja se doduše posljednjih godina povećala, i to istodobno s rastom zaposlenosti, naglašavajući stvarna poboljšanja učinkovitosti proizvodnje. Mjerena produktivnost u poljoprivrednom sektoru također je u porastu, ali uglavnom zbog velikog pada zaposlenosti.

Grafikon 4.4.1.: **Produktivnost rada (bruto dodana vrijednost po radniku) po sektorima u 2017.**

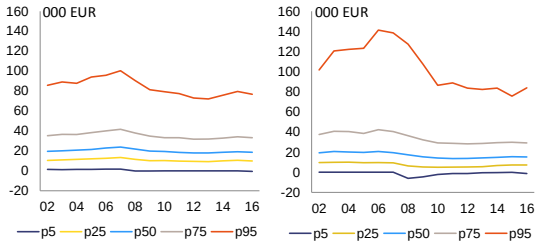

1. Sektori prema NACE-u: C = prerađivačka industrija; F = građevinarstvo; G-I = trgovina, prijevoz; J = IKT; K = financijske djelatnosti i M-N = stručne, znanstvene i tehničke djelatnosti
2. Usporediva gospodarstva: SL, HU, SK, CZ, PL
Izvor: Eurostat, vlastiti izračuni

Produktivnost na razini poduzeća pala je tijekom krize u najvećim i najproduktivnijim poduzećima i još se nije oporavila. U prerađivačkoj industriji i građevinarstvu produktivnost rada u realnom smislu dosegnula je vrhunac 2007. u poduzećima svih veličina, a posebno među onima najvećima, koja su obično i najproduktivnija (vidjeti grafikon 4.4.2), ali je nakon financijske i gospodarske krize neprekidno bilježila pad tijekom razdoblja od gotovo deset godina. Najveći gubici produktivnosti zabilježeni su u najproduktivnijim poduzećima, pa su se ona postupno približila ostalim poduzećima.

Rast produktivnosti nizak je zbog prepreka koje otežavaju njezin rast u najmanje produktivnim sektorima i preraspodjelu radne snage i kapitala u ostale sektore. Produktivni resursi koncentrirani su u sektorima relativno niske radne produktivnosti, što je vidljivo i iz jedne od najnižih stopa učinkovitosti raspodjele radne snage u EU-u (Europska komisija, 2018c). To znači da bi se produktivnost rada općenito mogla znatno poboljšati poticanjem rasta produktivnosti u tim sektorima i preraspodjele radne snage u produktivnije sektore. Niska alokativna učinkovitost može se među ostalim objasniti strukturnim preprekama preraspodjeli čimbenika proizvodnje, od nedostatka vještina do velike prisutnosti države u gospodarstvu i pretjerane regulacije tržišta proizvoda i usluga.

Grafikon 4.4.2.: **Realna produktivnost rada u prerađivačkoj industriji i građevinarstvu prema veličini poduzeća**

1. Prosječna realna bruto dodana vrijednost po zaposleniku u odabranim kvantilima distribucije veličine poduzeća, od najmanjih (P5) preko srednjih (P50) do najvećih (P95).
2. Građevinarstvo (desni grafikon), prerađivačka industrija (lijevi grafikon)
Izvor: CompNet.

Poslovno okruženje i digitalizacija

Hrvatska je uglavnom zadržala svoju razinu konkurentnosti, ali i dalje znatno zaostaje za usporedivim gospodarstvima. Od 2016. realna efektivna tečajna stopa ([41]) aprecirala je za 4,2 %, što je uglavnom uvjetovano stalnom aprecijacijom nominalne tečajne stope. Ipak, Hrvatska je velikim dijelom uspjela očuvati svoju troškovnu konkurentnost – znatno povećanu u vrijeme recesije – jer je realna efektivna tečajna stopa

([41]) Realna efektivna tečajna stopa mjera je cjenovne konkurentnosti zemlje u odnosu na njezine glavne konkurente. Deflacionirana je indeksom HICP na uzorku od 42 zemlje. Rast indeksa znači gubitak konkurentnosti.

ostala znatno ispod razine prije krize. Nominalni jedinični troškovi rada u 2018. bilježe prvo povećanje nakon 2009., što je odraz skromnog rasta produktivnosti i povećanja plaća zbog pritisaka na tržište rada. Nadalje, snažan rast udjela na izvoznom tržištu (19,9 % kumulativno u pet godina od 2012.) usporio se na 0,4 % u 2018., što je posljedica slabljenja učinka pristupanja Hrvatske EU-u. Indeks globalne konkurentnosti Svjetskoga gospodarskog foruma koji obuhvaća širu perspektivu netroškovne konkurentnosti zemalja pokazuje da je Hrvatska znatno manje konkurentna od usporedivih gospodarstava. To znači da su poboljšanja prije svega potrebna u institucijama, na tržištu rada i u poslovnoj dinamici.

Poslovno okruženje u Hrvatskoj i dalje je problematično, ali utvrđene najbolje prakse u zemlji nude mogućnosti za poboljšanje. Podnacionalni pokazatelj u izvješću svjetske Svjetske banke „Doing Business" upućuje na znatne razlike u regulatornoj učinkovitosti između pet promatranih gradova u Hrvatskoj (Zagreb, Rijeka, Split, Varaždin i Osijek), što znači da bi se nacionalni prosjek mogao poboljšati širenjem utvrđenih dobrih praksi u zemlji, kao što su pokretanje poslovanja u Splitu i izdavanje građevinskih dozvola u Varaždinu ([42]). U nastojanju da se olakša poslovanje u Hrvatskoj nadležna su se tijela obvezala da će smanjiti administrativno opterećenje za poduzeća. Na temelju modela standardnog troška procjenjuje se da administrativno opterećenje gospodarstva iznosi 3 % BDP-a. Predviđenim rasterećenjem u 2019. očekuje se smanjenje opterećenja iskazanog u troškovima od oko 20 %.

Hrvatska poduzeća polako uvode digitalne tehnologije. Hrvatska ima 15,5 % poduzeća s visokom i vrlo visokom razinom digitalnog intenziteta, čime zaostaje za prosjekom EU-a od 18 %. Međutim, hrvatska se poduzeća iznadprosječno koriste tehnologijama oblaka i iskorištavaju mogućnosti internetske trgovine: 17,1 % malih i srednjih poduzeća prodaje na internetu, što je blizu prosjeka EU-a od 17,2 % (Europska komisija, 2019a). Hrvatska je pokrenula nekoliko inicijativa koje malim i srednjim poduzećima pomažu da nastave s digitalizacijom (kao što su e-Poslovanje i e-Pristojbe), primjerice uvođenjem elektroničkog plaćanja upravnih pristojbi i troškova i omogućivanjem pristupa uslugama Porezne uprave, zdravstvenog osiguranja i mirovinskog sustava. Povećanim ulaganjima mogla bi se potaknuti digitalizacija malih i srednjih poduzeća, među ostalim i razvojem sustava obrazovanja i osposobljavanja koji je sposoban odgovoriti na rastuće potrebe malih i srednjih poduzeća za informatičkim stručnjacima (Europska komisija, 2019a) (vidjeti odjeljak 4.3.).

([42]) Izvješće Doing Business u Europskoj uniji 2018. (Podnacionalna serija): Hrvatska, Češka, Portugal i Slovačka (Svjetska banka, 2018.a). Vidjeti i odjeljak 4.4.3.

Poduzeća u državnom vlasništvu

Spor napredak u području upravljanja poduzećima u državnom vlasništvu i u njihovoj prodaji znači da ona i dalje imaju snažan utjecaj na gospodarstvo. Njihova velika prisutnost u mnogim sektorima gospodarstva i dalje ograničava alokativnu učinkovitost i rast produktivnosti (Europska komisija, 2017c). U lipnju 2018. donesen je novi Zakon o upravljanju državnom imovinom. Međutim, zbog velikog kašnjenja u njegovu donošenju odgođeno je planirano uvođenje mjera za ubrzanu aktivaciju te imovine i prodaju manjinskih udjela u državnim poduzećima. Stoga se u 2018. prodaja imovine nastavila uglavnom u okviru uobičajenih javnih poziva na podnošenje ponuda, s manje uspješnih poziva i s manjim prihodima nego u prethodnoj godini.

Popis poduzeća koja nisu predviđena za privatizaciju smanjen je i racionaliziran. Ta su poduzeća sada uvrštena na jedinstveni popis od 39 subjekata od posebnog državnog interesa. Većina tih poduzeća imaju značajnu ulogu, pa čak i vladajući položaj u sektoru u kojem posluju. Konkretno, željezničkim sektorom u potpunosti dominiraju poduzeća u državnom vlasništvu, a upravo u tom sektoru ima mnogo prostora za poboljšanje učinkovitosti, produktivnosti i kvalitete usluga (vidjeti odjeljak 4.4.). Broj poduzeća predviđenih za privatizaciju nastavlja se povećavati, ali nema jasne strategije privatizacije. Stoga se privatizaciji pribjegava samo u krajnjoj nuždi – u vrijeme ozbiljne financijske krize ili potrebe za dokapitalizacijom.

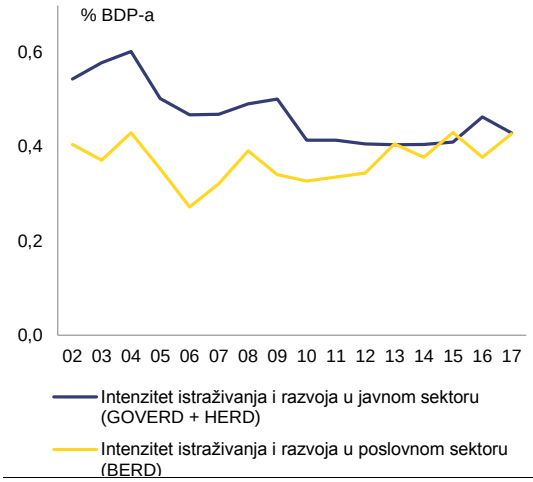
Mjere za poboljšanje korporativnog upravljanja u poduzećima u državnom vlasništvu sporo napreduju. Novi kodeks

korporativnog upravljanja donesen je u svim poduzećima u većinskom državnom vlasništvu te je uvedena obveza srednjoročnog planiranja i izvješćivanja o poslovnim rezultatima. Ipak, potreban je jasniji angažman za poboljšanje upravljanja u poduzećima u državnom vlasništvu jer su njihovi rezultati i dalje slabi.

Istraživanje i razvoj

Intenzitet istraživanja i razvoja u Hrvatskoj je nizak, a mala i srednja poduzeća slabi su inovatori. Ukupni intenzitet istraživanja i razvoja u 2017. iznosio je 0,86 % BDP-a i bio je ravnomjerno raspoređen između javnog i privatnog sektora. Sudeći prema posljednjim trendovima, Hrvatska neće ostvariti svoj nacionalni cilj od 1,4 % BDP-a do 2020., iako ponovno uvođenje poreznih olakšica za istraživanje i razvoj u 2018. (vidjeti odjeljak 4.1.) može pomoći da se smanji zaostatak. Poslovna ulaganja u istraživanje i razvoj nedovoljna su i uglavnom koncentrirana u velikim poduzećima u farmaceutskoj industriji, telekomunikacijama, poljoprivredi i prehrambenoj industriji, a Europska ljestvica uspjeha u inoviranju za 2018. pokazuje da je u razdoblju između 2010. i 2017. zabilježen pad u sva tri aspekta inovacija malih i srednjih poduzeća: inovacije u području proizvoda i procesa, marketinške i organizacijske inovacije i vlastita inovacijska aktivnost malih i srednjih poduzeća. Stoga je ukupni rezultat Hrvatske u tom području u 2017. bio na razini 72 % prosjeka EU-a (Europska komisija, 2018k).

Grafikon 4.4.3.: **Intenzitet istraživanja i razvoja u poslovnom i javnom sektoru**

Intenzitet istraživanja i razvoja iskazuje ulaganja u istraživanje i razvoj kao udio u BDP-u.
Izvor: Eurostat, vlastiti izračuni.

Velika rascjepkanost znanstvene baze i nedostaci u politikama utječu na kvalitetu istraživanja u javnom sektoru. Udio svih hrvatskih znanstvenih publikacija u 10 % najčešće citiranih publikacija na svijetu u blagom je porastu, ali je s 4,2 % i dalje je vrlo nizak u usporedbi s prosjekom EU-a (11,1 %). Zbog nedostatka koordinacije i učinkovitog upravljanja politikama istraživanja i inovacija instrumenti potpore nisu dovoljno precizno usmjereni, a njihovi prioritet nisu jasno određeni. Osim toga, neke započete reforme u javnim istraživačkim institutima i sveučilištima ostale su nedovršene. S obzirom na to da svaki fakultet ima status zasebnog pravnog subjekta, teško je osmisliti viziju na razini sveučilišta ili odrediti strateške smjernice (Kralj i suradnici, 2011.). Model financiranja institucija prema kriterijima uspješnosti, formalno uveden 2013., još nije u primjeni, pa pri dodjeli sredstava projektima nema natjecanja među institucijama. Internacionalizacija i međunarodne zajedničke publikacije rijetke su ([43]). Ipak, na sveučilištima u Zagrebu (Fakultet elektrotehnike i računarstva) i Rijeci i Institutu Ruđer Bošković postoje određene niše izvrsnosti, a zahvaljujući sve većem broju diplomanata računarstva Hrvatska se svrstala među najuspješnije države članice prema tom

([43]) Hrvatska zauzima 24. mjesto u EU-u prema udjelu međunarodnih zajedničkih publikacija u ukupnim publikacijama (Europska komisija, 2018k).

kriteriju ([44]). Partnerstvo između poduzeća Ericsson-Nikola Tesla i Sveučilišta u Zagrebu u području IKT-a dobar je, ali izoliran primjer znanstveno-poslovne suradnje.

([44]) Hrvatska zauzima 9. mjesto u EU-u prema broju diplomanata računarstva na tisuću stanovnika u dobi od 25 do 34 godine (Eurostat).

Okvir 4.4.1.: **Izazovi za ulaganja i reforme u Hrvatskoj**

Makroekonomska perspektiva

Dugotrajna recesija ostavila je trajne posljedice na ulagačku aktivnost u Hrvatskoj i u privatnom i u javnom sektoru. Iako su i dalje znatno ispod razine prije krize, privatna ulaganja se od 2015. postupno oporavljaju, potpomognuta pozitivnim makroekonomskim izgledima i sve povoljnijim uvjetima financiranja. Zbog obustave velikih infrastrukturnih projekata nakon financijske krize javna su se ulaganja do danas više nego prepolovila te se očekuje da će se i dalje oslanjati na sredstva EU-a čije je povlačenje dosada bilo prilično ograničeno. Ukupno gledajući, tijekom razdoblja prognoze u Hrvatskoj se očekuje nastavak umjerenog oporavka ulaganja.

Procjena prepreka ulaganjima i tekućih reformi

Javna uprava / poslovno okruženje	Regulatorno/administrativno opterećenje	Preporuka
	Javna uprava	Preporuka
	Javna nabava/javno-privatna partnerstva	
	Pravosuđe	Preporuka
	Stečajni okvir	
	Tržišno natjecanje i regulatorni okvir	
Tržište rada / obrazovanje	Radno zakonodavstvo i ugovori o radu	
	Plaće i određivanje plaća	Preporuka
	Obrazovanje, vještine, cjeloživotno učenje	Preporuka

Financijski sektor / oporezivanje	Oporezivanje	
	Pristup financiranju	
Istraživanje, razvoj, inovacije	Suradnja akademske zajednice, istraživača i poduzeća	
	Financiranje istraživanja, razvoja i inovacija	
Sektorski propisi	Poslovne usluge/regulirane profesije	Preporuka
	Maloprodaja	
	Građevinarstvo	
	Digitalno gospodarstvo/telekomunikacije	
	Energetika	
	Promet	

Tumač:

	Nisu utvrđene prepreke ulaganjima
Preporuka	Prepreke ulaganjima koje su predmet preporuke DČ
	Nema napretka
	Ograničeni napredak
	Određeni napredak
	Znatan napredak
	U potpunosti riješeno
	Još nije ocijenjeno

Pozitivni makroekonomski trendovi općenito se nastavljaju, ali poslovno okruženje i dalje nije dovoljno poticajno za ulaganja. Rascjepkana javna uprava i nedovoljni administrativni kapaciteti na regionalnoj i lokalnoj razini ograničavaju ukupni kapacitet za privlačenje i provedbu ulaganja, što se posebno odnosi na povlačenje sredstava EU-a (vidjeti odjeljak 4.4.). Visok dug korporativnog sektora i dalje je prepreka financiranju, a tržišta kapitala još su nedovoljno razvijena i alternativni izvori financiranja vlasničkim kapitalom uglavnom se slabo koriste (vidjeti odjeljak 4.2.).

Izdvojene prepreke ulaganjima i prioritetne mjere u tijeku

1. Provedene su određene mjere kojima su smanjeni parafiskalni nameti i administrativno opterećenje, ali trajne slabosti u javnoj upravi i pravosuđu otežavaju učinkovito pružanje usluga poduzećima, uključujući i dalje složen postupak registracije poduzeća i dugotrajne sudske postupke u građanskim i trgovačkim sporovima. 2. Ulaganja u digitalno gospodarstvo ograničena su zbog niske stope korištenja brzog širokopojasnog interneta, unatoč širokoj dostupnosti, i izrazito niske stope korištenja ultrabrzog širokopojasnog interneta.

Nacionalna razvojna banka u Hrvatskoj je Hrvatska banka za obnovu i razvitak (HBOR). Njezine su glavne djelatnosti promicanje izvoza i potpora razvoju MSP-ova. Oko 76 % novih kredita odobrenih u 2017. iskorišteno je za financiranje ulaganja. Portfelj kredita HBOR-a u prvom tromjesečju 2018. iznosio je oko 6,8 % BDP-a.

Mjere za smanjenje rascjepkanosti i poboljšanje učinkovitosti politika istraživanja i inovacija sporo napreduju. Hrvatska je u 2016. kao preduvjet za pristup financiranju iz europskih strukturnih i investicijskih fondova uvela strategiju „pametne specijalizacije" za razdoblje 2016.–2020. (RIS3) s ciljem poticanja inovacija, integriranja sustava i usklađivanja aktivnosti istraživanja i razvoja s ključnim gospodarskim prioritetima. Međutim, njezina provedba sporo napreduje.

Centri kompetencija i centri izvrsnosti u postupku su osnivanja ili tek trebaju pokazati jasne rezultate. Oba programa provode se u kombinaciji s drugim mjerama, čija provedba kasni, a namijenjeni su boljem povezivanju akademske i poslovne zajednice. Kao posljedica toga, sredstva za politike potpore za poduzeća i inovacije (1,665 milijardi EUR iz Europskog fonda za regionalni razvoj) još nisu u cijelosti iskorištena ([45]). U cilju poboljšanja upravljanja strategijom RIS3 u srpnju 2018. osnovano je međuministarsko nacionalno vijeće za inovacije koje će nadzirati njegovu provedbu. Tematska vijeća za inovacije, formalno osnovana u rujnu 2018., tek trebaju dati konkretne rezultate. Osim toga, namjerava se pojačati praćenje strategije pametne specijalizacije i drugih instrumenata politike kako bi se stvorio temelj za donošenje politika na temelju dokaza. Nedavna analiza koju je hrvatska vlada provela u suradnji sa Svjetskom bankom mogla bi biti osnova za utvrđivanje prioritetnih intervencija u okviru strategije pametne specijalizacije i reformu inovacijskog okruženja.

4.4.2. FUNKCIONIRANJE TRŽIŠTA I ULAGANJA

Nedostatak ulaganja posebno je izražen u području istraživanja i razvoja, okoliša i prometa. Bolje usmjerenim ulaganjima države u istraživanje i razvoj može se ubrzati napredak prema inovativnijem gospodarstvu. Osim toga, ulaganja su potrebna i radi poboljšanja kvalitete i povezanosti nedovoljno razvijene željezničke infrastrukture, ali i gradskog prijevoza. Hrvatskoj su potrebna i znatna ulaganja u području gospodarenja otpadom i vodnim resursima, koje je također nedovoljno razvijeno.

Regulirane profesije i poslovne usluge

Neka regulatorna ograničenja u pogledu obavljanja profesionalnih usluga ublažena su. Analiza Komisije (Europska komisija, 2016z) pokazuje da su regulatorna ograničenja u Hrvatskoj i dalje iznad prosjeka EU-a u šest od sedam analiziranih profesija. To se posebno odnosi na odvjetnike (najrestriktivniji propisi u EU-u), arhitekte i inženjere. Nedavno je provedeno nekoliko reformskih mjera, kao što je ublažavanje marketinških ograničenja za odvjetnike, ukidanje ekskluzivnih prava za arhitekte i znatna liberalizacija usluga taksi-prijevoza. Osim toga, ograničenja u pogledu prebivališta ovlaštenih poreznih savjetnika ukinuta su, a zakon o računovodstvu iz 2017. kojim je uvedeno obvezno licenciranje za računovođe stavljen je izvan snage. Hrvatska u suradnji sa Svjetskom bankom trenutačno radi na pripremi dvaju nacionalnih akcijskih planova kojima je obuhvaćeno oko 20 reguliranih profesija. U međuvremenu glavna velika ograničenja i dalje su prisutna.

Okoliš i energetika

Prelazak na odvojeno prikupljanje i recikliranje otpada umjesto njegova odlaganja na odlagališta sporo napreduje. Komunalni otpad koji se odlaže na odlagališta čini 77 % ukupnog otpada, što je znatno iznad prosjeka EU-a (24 %). Hrvatska ima slabe rezultate i u recikliranju – samo se 21 % otpadnog materijala reciklira u odnosu na prosjek EU-a od 46 % (Eurostat). Stoga Hrvatskoj prijeti opasnost da neće postići cilj od 50 % pripreme komunalnog otpada za oporabu/recikliranje do 2020. (Europska komisija, 2016.x). Za postizanje još ambicioznijeg obvezujućeg cilja od 65 % do 2035. bit će potrebno ulaganja preusmjeriti u više razine hijerarhije otpada. U 2017. donesen je dugo očekivani nacionalni Plan gospodarenja otpadom za razdoblje od 2017. do 2022., ali došlo je do zastoja u njegovoj provedbi. Za poboljšanje uspješnosti gospodarenja otpadom potrebna su znatna ulaganja u infrastrukturu za gospodarenje otpadom.

Vodoopskrbne mreže relativno su dobro razvijene, ali sanitarni uvjeti nisu na zadovoljavajućoj razini. Prema dostupnim podacima do 2011. oko 86 % stanovništva bilo je spojeno na javni vodoopskrbni sustav (Eurostat). Ključni problem i dalje je visoka stopa gubitaka u sustavu od 44 % u odnosu na prosjek EU-a od 23 % (Europska komisija, 2017w). Nadalje, u nekim područjima, primjerice u istočnoj Slavoniji, nisu ispunjeni zahtjevi kvalitete za pitku vodu. Hrvatska znatno zaostaje u izgradnji javne kanalizacijske mreže. U 2015. samo je 54,6 % stanovništva bilo spojeno na kanalizacijske sustave (Eurostat). Procjenjuje se da su za osiguravanje

([45]) Do kraja 2018. korisnici su iskoristili samo 5,5 % dodijeljenih sredstava iz Europskog fonda za regionalni razvoj namijenjenih provedbi strategije RIS3 (sustav izvješćivanja SFC 2014).

primjerene razine prikupljanja i pročišćavanja otpadnih voda potrebna znatna ulaganja (oko 2,9 milijardi EUR) (Europska komisija, 2017y). Zbog veličine izazova potrebna je učinkovita strategija određivanja prioriteta (u okviru nacionalnog plana ulaganja).

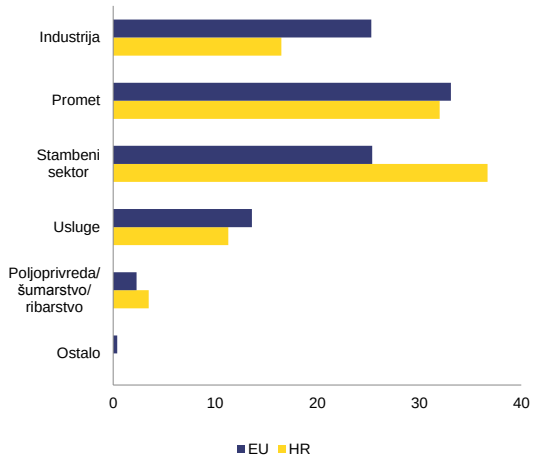
Gospodarstvo općenito, a posebno turizam, ovisi o održivom upravljanju prirodnim resursima. Zahvaljujući povoljnom geografskom položaju i prirodnim ljepotama Hrvatska je važno turističko odredište. Međutim, prekomjerna ovisnost o turizmu može imati negativan utjecaj na okoliš, što pak može utjecati na sektor turizma, ali i na gospodarstvo u cjelini (Orsini i Ostojić, 2018.). Hrvatska ima drugu po veličini mrežu zaštićenih područja u okviru mreže Natura 2000 u Europskoj uniji, koja obuhvaća više od trećine njezine kopnene površine i znatnu morsku površinu od 4 986 km². Za upravljanje područjima mreže Natura 2000 bit će potrebna učinkovita suradnja među gospodarskim sektorima kako bi se potrebna ulaganja optimizirala i usmjerila u konkretne mjere za očuvanje tih područja.

Hrvatska postaje sve osjetljivija na klimatske rizike. S obzirom na procijenjene prosječne godišnje troškove štete zbog ekstremnih vremenskih uvjeta (Jelavić i EKOBERG, 2017) od 80 milijuna EUR u razdoblju od 1980. do 2016., može se očekivati da će klimatske promjene biti sve veći problem. Klimatske promjene povećavaju opasnost od poplava u Podunavlju i olujnih uspora na obali i izlažu Hrvatsku povećanom riziku od šumskih požara. U nedavno izrađenoj strategiji prilagodbe klimatskim promjenama (Trumbić i suradnici, 2017) utvrđeni su prioritetni sektori u kojima je potrebno provesti dodatne mjere. Za dekarbonizaciju hrvatskog gospodarstva bit će potrebna znatna ulaganja i strukturne prilagodbe, a to se posebno odnosi na djelatnosti u sektoru energetike i prometa. Hrvatska će u svoj nacionalni energetski i klimatski plan, koji treba biti donesen do kraja 2019., uvrstiti pregled potreba za ulaganjima te potreba na razini politika do 2030. u području obnovljivih izvora energije, energetske učinkovitosti, sigurnosti opskrbe i ublažavanja klimatskih promjena te prilagodbe tim promjenama.

Povećanje energetske učinkovitosti ključno je za smanjenje energetskog intenziteta. Hrvatska troši jednu trećinu manje energije po glavi stanovnika od prosjeka EU-a, ali je njezin energetski intenzitet (potrošnja energije kao udio u BDP-u) 61 % veći od prosjeka. U 2015. udio stambenog sektora u ukupnoj potrošnji energije iznosio je 36,7 %, što je znatno iznad prosjeka EU-a (25,4 %). Iako je to velikim dijelom posljedica manjeg udjela energetski intenzivnog industrijskog sektora u gospodarstvu, valja naglasiti da je većina od 1,42 milijuna stambenih objekata u Hrvatskoj starija od 20 godina i stoga u pravilu slabije energetski učinkovita. Hrvatska je treći najveći potrošač energije za hlađenje u EU-u (Eurostat). Sve prethodno navedeno upućuje na zaključak da u Hrvatskoj ima potencijala za povećanje energetske učinkovitosti (Svjetska banka, 2018.b), prije svega povećanjem učinkovitosti centraliziranih sustava grijanja i potporom za uvođenje pametnih mreža i mjernih uređaja.

Kada je riječ o energiji iz obnovljivih izvora, Hrvatska je ostvarila svoj cilj za 2020., ali ima potencijala da dodatno iskoristi energiju vjetra i sunca. U 2016. udio energije iz obnovljivih izvora iznosio je 28,3 % (u odnosu na prosjek EU-a od 17 %), posebno zahvaljujući snažnoj hidroenergetskoj industriji, što znači da je cilj udjela energije iz obnovljivih izvora u potrošnji energije (20 %) do 2020. ostvaren. Ipak, Hrvatska ima potencijala za daljnji razvoj obnovljivih izvora energije na troškovno učinkovit način s obzirom na to da je u 2016. kapacitet za proizvodnju energije iz nestalnih izvora (energija vjetra i sunca) iznosio tek 11 % instaliranog proizvodnog kapaciteta spojenog na mrežu (u odnosu na prosjek EU-a od 26 %). Od razvoja obnovljivih izvora energije posebno bi imale koristi hrvatske otočne regije.

Grafikon 4.4.4.: **Krajnja potrošnja energije u 2015.**

Izvor: Eurostat, vlastiti izračuni.

U Hrvatskoj još ima prostora za jačanje tržišnog natjecanja i poboljšanje izbora kupaca na maloprodajnom tržištu električne energije i plina. Od 2016. više nema regulacije cijena električne energije za kućanstva. Neovisno o daljnjoj liberalizaciji, cijene plina za male potrošače i dalje su regulirane, dok će se regulacija za velike potrošače ukinuti 2021. Maloprodajno tržište i dalje je vrlo koncentrirano, osobito u sektoru električne energije, u kojem je većina novih opskrbljivača u međuvremenu već napustila tržište navodeći kao razlog nemogućnost pristupa proizvodnom kapacitetu, protutržišne prakse postojećih opskrbljivača i nedostatak stabilnog investicijskog okruženja, posebno zbog čestih promjena okvira potpora za obnovljive izvore energije. Neovisnost i kapacitet nacionalnog energetskog regulatornog tijela ključni su za poboljšanje tržišnog natjecanja.

Projekti od zajedničkog interesa koji su trenutačno u izradi, posebno LNG terminal na Krku i veliki projekt pametnih mreža SINCRO, ključni su za sigurnost opskrbe električnom energijom i plinom u Hrvatskoj. U tom kontekstu, provedba projekata za uspostavu dvosmjernog plinskog kapaciteta sa susjednim državama – osobito Mađarskom – od velike je važnosti za održivost projekta LNG terminala na Krku i općenito za sigurnost opskrbe u regiji. Za to je potreban usklađen regionalni pristup sa susjednim zemljama.

Promet i povezanost

Prometna je mreža neujednačena, a željeznička infrastruktura znatno je ispod prosjeka EU-a. Hrvatska je izgradila tek 5–6 % osnovne željezničke mreže TEN-T, za razliku od prosjeka EU-a koji iznosi 60 % (Europska komisija, 2018p). Zbog zastarjele i ograničene željezničke infrastrukture konkurentnost je slaba, kvaliteta usluge niska, a putnici se uglavnom odlučuju za druge načine prijevoza, osobito cestovni prijevoz. Na temelju analize sveobuhvatnog prometnog modela i ulaganja u razdoblju 2014.–2020., najkritičniji dijelovi željezničkih koridora mreže TEN-T koji još uvijek nedostaju su Zagreb–Rijeka, izgradnja čvora Zagreb i dionica Dugo Selo–Novska. S druge strane, kvaliteta cestovne infrastrukture općenito je dobra zahvaljujući intenzivnim ulaganjima u gustu i kvalitetnu mrežu autocesta ([46]). Ipak, na državnim cestama i dalje postoje uska grla koja se često dodatno pogoršavaju na vrhuncu turističke sezone. I na kraju, iako se broj poginulih na cestama u razdoblju od 2010. do 2016. smanjio za 28 %, Hrvatska je i dalje pri dnu ljestvice EU-a u pogledu sigurnosti na cestama (Europska komisija, 2017.a).

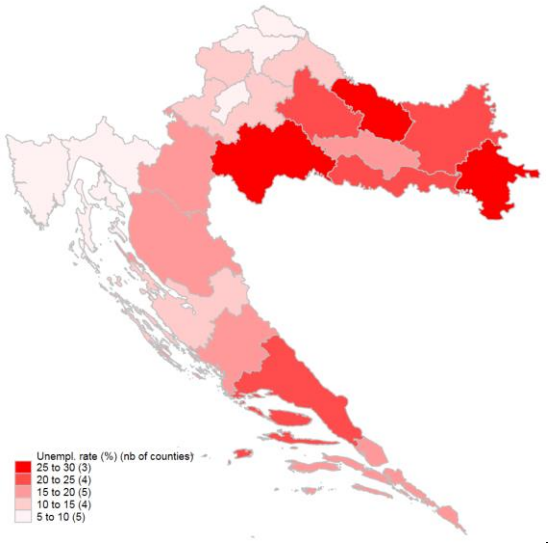
Gradski prijevoz razvijen je samo u nekoliko velikih gradova, dok u ostalima nedostaje i najosnovnija infrastruktura. U razdoblju 2014.–2020. Zagreb i Osijek ulažu u gradski prijevoz, dok je on u druga dva velika grada – Splitu i Rijeci – te u manjim gradovima i dalje zastario i ne može zadovoljiti ni postojeće potrebe, a kamoli se nositi s povećanom potražnjom u budućnosti ili sa sezonskim fluktuacijama.

Udio energije iz obnovljivih izvora u prometnom sektoru (1,3 % u 2016.) među najnižima je u EU-u i ispod razine cilja od 10 % do 2020. U 2018. hrvatska vlada uvela je poticaje za kupnju električnih automobila. Ipak, potrebni su dodatni napori i ulaganja da bi se stvarno smanjio velik udio osobnih automobila s pogonom na fosilna goriva, potaknula intermodalnost i općenito ograničile sve veće emisije stakleničkih plinova u prometnom sektoru.

([46]) S 23,1 km autoceste na tisuću km^2 Hrvatska je iznad prosjeka EU-a (17 km) (Eurostat).

Hrvatska ima nisku stopu korištenja ultrabrzog širokopojasnog interneta. U 2018. pristup brzom širokopojasnom internetu imalo je 80 % kućanstava, što predstavlja poboljšanje u odnosu na 77 % u 2017. i približavanje prosjeku EU-a (86 %). U međuvremenu se i stopa korištenja brzog širokopojasnog interneta znatno povećala (s 14 % na 19 % kućanstava), ali je i dalje znatno ispod prosjeka EU-a od 41 % (Europska komisija, 2019x). Čimbenici koji utječu na nisku stopu korištenja slabo su korištenje internetom i visoke cijene (brzog) širokopojasnog interneta. Postizanje ciljeva europskog gigabitnog društva za 2025. (Europska komisija, 2016q) upitno je bez javne potpore. Učinkovitim uvođenjem 5G mreža poboljšala bi se brza povezivost u ruralnim i udaljenim područjima.

Grafikon 4.4.5.: **Stopa registrirane nezaposlenosti (%) po županijama, 2017.**

Izvor: Državni zavod za statistiku Republike Hrvatske.

4.4.3. REGIONALNE RAZLIKE

U Hrvatskoj su vrlo izražene teritorijalne razlike. Slično kao i BDP po glavni stanovnika (vidjeti poglavlje 1.), i rezultati na tržištu rada znatno se razlikuju u različitim dijelovima zemlje, a stopa nezaposlenosti u 2017. kretala se u rasponu od 4,6 u Istarskoj županiji do čak 26 % u Sisačko-moslavačkoj županiji (vidjeti grafikon 4.4.5.). Gotovo 40 % nezaposlenih živi u istočnoj i središnjoj Hrvatskoj iako u tim regijama živi tek četvrtina ukupnog stanovništva Hrvatske, što je djelomično i posljedica intenzivnog iseljavanja ([47]). Osim toga, slično kao i u ostalim državama članicama, velik je jaz između urbanih i ruralnih područja jer gradovi nude bolje mogućnosti za zapošljavanje i privlače visokokvalificiranu radnu snagu. Konkretno, u gradovima je zaposleno 69,5 % aktivnog stanovništva, a u ruralnim područjima 59,2 %. Samo 18,8 % stanovništva u ruralnim područjima ima visoko obrazovanje, u odnosu na 43,5 % u gradovima, što je više od prosjeka EU-a (vidjeti grafikon 4.4.6.).

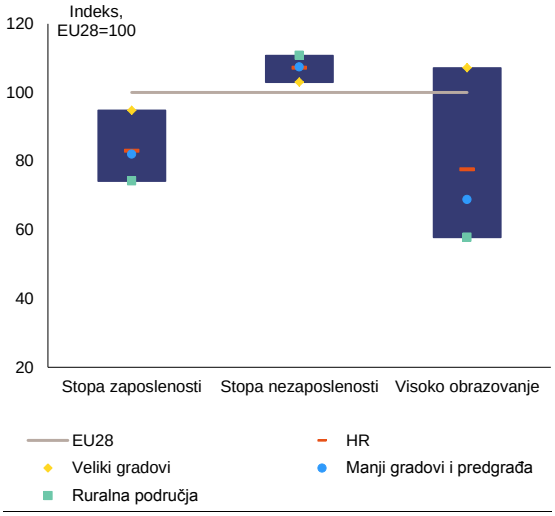
Znatne regionalne razlike u smislu bogatstva prirodnih resursa upućuju na različite potrebe za ulaganjima u različitim dijelovima zemlje. Industrijska proizvodnja snažno je koncentrirana na području Zagreba i Primorsko-goranske županije (Svjetska banka, 2018b), a veliki gradovi (Zagreb, Split, Rijeka, Osijek) pokazuju najveći potencijal za inovacije, uključujući svjetske centre izvrsnosti u području informacijske i komunikacijske tehnologije, biomedicinskih i prirodnih znanosti u Zagrebu i Rijeci. Istočna Hrvatska ovisi o poljoprivredi i drvnoj industriji, a blizinu srednje Europe mogla bi iskoristiti kao konkurentsku prednost. Regije na jadranskoj obali i otoci svoje relativno blagostanje mogu najvećim djelom zahvaliti turizmu. Suočavaju se s problemima povezanosti i pristupa čistoj energiji, usluga vodoopskrbe i odvodnje i zaštite prirode na otocima, koji se pogoršavaju priljevom velikog broja ljudi u glavnom dijelu turističke sezone.

Pri donošenju odluka o ulaganjima koja se sufinanciraju sredstvima EU-a potrebno je voditi računa o regionalnim specifičnostima. Ciljanim ulaganjima s naglaskom na ljudskom kapitalu i konkurentnosti ojačao bi se unutarnji potencijal rasta regija koje zaostaju. Time bi se riješili nedostaci u pogledu prometne povezanosti (otoci) i/ili pristupa uslugama zdravstvene skrbi i kvalitetne socijalne skrbi (pogranične regije). Međutim, iskustva s provedbom strategija

([47]) U razdoblju 2014. – 2017. broj stanovnika u sedam županija srednje i istočne Hrvatske smanjio se za više od 5 %, dok je smanjenje broja stanovnika na državnoj razini iznosilo 2 %.

održivog urbanog razvoja ([48]) sufinanciranih sredstvima EU-a još uvijek su neodređena. Gradovi su uložili hvalevrijedne napore kako bi definirali strategije kojima se uzimaju u obzir šire potrebe susjednih općina, ali je došlo do velikih zastoja u njihovoj provedbi. Osim toga, zbog nedostatka sveobuhvatnog nacionalnog okvira urbanističke politike u posljednjih je nekoliko godina u gradovima provedeno više zasebnih projekata ograničenog učinka. Gradovi bi u budućnosti mogli ojačati svoju ulogu pokretača rasta na regionalnoj razini.

Grafikon 4.4.6.: **Stope zaposlenosti, nezaposlenosti i visokog obrazovanja, po stupnju urbanizacije, 2015.–2017.**

Izvor: Eurostat, vlastiti izračuni.

4.4.4. JAVNA UPRAVA

Regionalne razlike dodatno pogoršavaju velike nejednakosti u učinkovitosti javne uprave. U prethodnim izvješćima naglašeno je da su mnoge manje jedinice lokalne uprave i samouprave nadležne i odgovorne za pružanje javnih usluga, ali da im često nedostaju odgovarajući financijski, administrativni i ljudski resursi za obavljanje njihovih zadaća. To dovodi do znatnih razlika u pružanju javnih usluga između financijski i administrativno jakih i slabijih jedinica lokalne uprave i samouprave u Hrvatskoj. Stanje se dodatno pogoršava time što podjela nadležnosti i odgovornosti za pružanje usluga na razini jedinica lokalne uprave i samouprave (općine, gradovi, županije) nije jasno definirana (Europska komisija 2016b) ([49]). Postojećim teritorijalnom ustrojem povećavaju se troškovi i smanjuje kvaliteta i djelotvornost usluga (Svjetska banka, 2018b).

Ulažu se napori za poboljšanje koordinacije središnje državne uprave. Strategija razvoja javne uprave iz 2015. u kojoj su utvrđeni ciljevi za modernizaciju državne uprave provedena je tek u nekoliko područja. Posebno sporo napreduju mjere koje se odnose na poboljšanje upravljanja ljudskim resursima i uvođenje modernih sustava za poboljšanje kvalitete usluga. Isto tako, koordinacija prijedloga politika među ministarstvima do nedavno je bila vrlo ograničena, kao i uključivanje akademskih stručnjaka u postupke donošenja politika (Petak i suradnici, 2018). U Izvješću za Hrvatsku 2018. istaknuta je i potreba jačanja administrativnih kapaciteta za izradu i provedbu javnih politika te učinkovitije i djelotvornije korištenje sredstava EU-a. Nadležna tijela pripremaju nacionalnu strategiju razvoja za razdoblje 2021.–2030. u cilju poboljšanja donošenja, koordinacije i provedbe politika. Strategijom bi se trebale objediniti brojne male, neusklađene sektorske i teritorijalne strategije te uspostaviti jasna veza između prioriteta i ciljeva s jedne strane i proračunskog planiranja s druge strane. To uključuje i zajedničku informatičku platformu kojom se osigurava transparentnost i olakšava objedinjavanje podataka i informacija te izvješćivanje.

Ostvaren je napredak u provedbi niza drugih mjera za povećanje učinkovitosti javne uprave. Vlada je u kolovozu donijela odluku o znatnoj racionalizaciji složenog sustava državnih agencija, čime je učinjen korak prema pojednostavnjenju i većoj učinkovitosti. Ukupno 54 državnih agencija, državnih institucija i poduzeća u državnom vlasništvu bit će ukinuto ili spojeno s agencijama ili resornim ministarstvima. Za preostale agencije nadležna tijela planiraju utvrditi novi okvir kojim će se povećati homogenost cijelog sustava.

([48]) U Zagrebu, Osijeku, Rijeci, Splitu, Zadru, Slavonskom Brodu i Puli.

(() Nedostatak jasnih nacionalnih standarda koje bi primjenjivale sve jedinice lokalne uprave i samouprave osobito se osjeti u području socijalne politike, u kojem se propisi doneseni na državnoj razini različito provode u različitim općinama. U nekim se slučajevima ne poštuju zakonske obveze, primjerice odredba Zakona o socijalnoj skrbi prema kojoj općine 5 % sredstava iz svojeg proračuna trebaju izdvojiti za pomoć za podmirenje troškova stanovanja socijalno ugroženih skupina.

Nadležna tijela izradila su i propise kojima se predviđa prijenos nadležnosti s područnih jedinica i ispostava središnjih tijela državne uprave (npr. ministarstava) koje djeluju na lokalnoj razini na županijska tijela. Propisi bi trebali biti doneseni u travnju 2019. (i provedeni u 2020.) te bi djelomično bili usmjereni na rješavanje problema rascjepkanosti sustava državne uprave. Međutim, učinak tih mjera i dalje uvelike ovisi o njihovoj učinkovitoj provedbi. Naposljetku, pružanje javnih e-usluga poboljšalo se zahvaljujući unaprjeđenju sustava e-Građani (trenutačno su dostupne 54 elektroničke usluge), eIDAS (elektronička identifikacija, autentikacija i usluge povjerenja) te raznih drugih sustava e-Uprave ([50]).

Donošenje novih propisa o plaćama u državnoj upravi planira se u prvom tromjesečju 2019. Novim propisima, čije je donošenje vlada već više puta odgađala, bit će obuhvaćene plaće državnih službenika i namještenika, dok će plaće ostalih zaposlenika u javnom sektoru doći na red u drugoj fazi. Zakonom se želi postići bolja usklađenost plaća u javnoj upravi uvođenjem zajedničke osnovice za plaće i koeficijenata složenosti poslova, na temelju dosljednijih opisa radnih mjesta i okvira za kompetencije. Novim propisima obuhvatila bi se i područja iz radnog odnosa državnih službenika i namještenika koja su sada predmet kolektivnog pregovaranja, uz uvjet provedbe novog sustava ocjenjivanja državnih službenika i namještenika. Kad je riječ o poduzećima u državnom vlasništvu, zasada nisu poduzeti daljnji koraci za uspostavu koordiniranog sustava za kolektivno pregovaranje.

Potrebno je ojačati cjelokupni institucionalni ustroj u području javne nabave. U izvješću Državnog ureda za reviziju u 2018. (Državni ured za reviziju, 2018.) zabilježeno je opće kašnjenje i nedostatak osoblja u većini institucija uključenih u javnu nabavu, uključujući Središnji državni ured za javnu nabavu i tijela koja djeluju u području europskih strukturnih i investicijskih fondova. U izvješću se naglašava ključna uloga Središnje agencije za financiranje i ugovaranje te drugih posredničkih tijela razine 2 ([51]) kao specijaliziranih službi koje provode neobvezne provjere i pomažu u izradi nacrta natječajne dokumentacije. U tim službama nedostaje osoblja, a ključne su za pomoć krajnjim korisnicima sredstava EU-a te moraju imati visoku razinu stručnog znanja i otpornosti na korupciju i neprimjerene utjecaje. Daljnje mjere u području javne nabave mogle bi uključivati širi razvoj i provedbu politika (koje u određenim slučajevima već postoje), uz korištenje javne nabave kao strateškog instrumenta politike (socijalna, zelena i inovativna nabava).

Pravosuđe

Ostvaren je napredak u smanjenju broja neriješenih predmeta, ali i dalje je potrebno poboljšati kvalitetu i učinkovitost pravosudnog sustava i okvir za osobni stečaj. Uz iznimku Visokog trgovačkog suda, smanjeni broj neriješenih predmeta ([52]) uglavnom je posljedica manjeg priljeva predmeta. Naglasak na rješavanju najstarijih predmeta (10 godina i stariji) pokazuje rezultate, ali Pregled stanja u području pravosuđa u EU-u za 2019. (Europska komisija, uskoro) pokazuje da je Hrvatska i dalje među vodećima u EU-u prema trajanju sudskih postupaka i broju neriješenih predmeta. Od 1. siječnja 2019. Financijska agencija bit će ovlaštena u određenim slučajevima pokrenuti osobni stečaj po službenoj dužnosti (npr. za osobe s blokiranim računima) i postupak posredovanja u Financijskoj agenciji ukinut je kao proceduralni korak prije pokretanja sudskog postupka. Očekuje se da će to pridonijeti češćem korištenju postupaka osobnog stečaja i smanjenju prezaduženosti nekih kućanstava; u međuvremenu prosječno trajanje stečajnih postupaka i postupaka restrukturiranja dodatno se povećalo u svim kategorijama.

Ostvaren je napredak u elektroničkoj komunikaciji na sudovima i provedbi reforme pravosudne karte. Svi trgovački sudovi sada imaju mogućnost e-komunikacije s odvjetnicima, javnim bilježnicima i državnim odvjetništvom, a to

([50]) Sustav e-Uprava uključuje sustav e-Novorođenče (registracija novorođenog djeteta putem interneta), e-Porezna (razni porezni poslovi), a planira se i razvoj sustava m-Potpis i m-Pečat (elektroničko potpisivanje, pečatiranje ili ovjeravanje dokumenata). Osnivanjem zajedničkog uslužnog centra sva će tijela u javnom sektoru moći upotrebljavati zajedničku, pouzdanu i prilagodljivu infrastrukturu u „oblaku”.

([51]) Tijela koja su izravno zadužena za ugovore o bespovratnim sredstvima za projekte koji se financiraju sredstvima iz europskih strukturnih i investicijskih fondova.

([52]) 18 % u građanskim, trgovačkim i ovršnim predmetima na prvostupanjskim sudovima te 23 % na Visokom trgovačkom sudu (2018. u usporedbi s 2017.) (Ministarstvo pravosuđa).

bi se u sljedećoj fazi trebalo omogućiti i za stečajne upravitelje, sudske vještake i općinske sudove. Elektroničko plaćanje sudskih pristojbi potiče se odobravanjem popusta od 50 % svima koji dostave podnesak putem interneta i pristojbu plate odmah. Od 2019. Financijska agencija sudovima dostavlja dokumentaciju o osobnom stečaju i stečaju poduzeća elektroničkim putem. U tijeku je pilot-projekt kojim se testira centralizirana poštanska dostava sudskih dokumenata. Vrhovni sud u potpunosti je uveo sustav e-Predmet te planira povećati broj objavljenih prvostupanjskih i drugostupanjskih odluka, među ostalim radi poboljšanja dosljednosti sudske prakse. Reformom pravosudne karte (koja je na snazi od siječnja 2019.) skoro svi prekršajni sudovi pripojit će se općinskim sudovima. Očekuje se da će se tako povećati učinkovitost i kvaliteta boljom raspodjelom radnog opterećenja.

Izazovi povezani s učinkovitošću i kvalitetom kaznenopravnog sustava mogu biti kočnica u učinkovitoj borbi protiv gospodarskog i financijskog kriminala. Broj neriješenih predmeta povećao se na kaznenim sudovima svih razina, a postupci su i dalje dugotrajni (650 dana na općinskim sudovima i 400 dana u prvostupanjskim predmetima na županijskim sudovima). Državno odvjetništvo dobilo je određeno kadrovsko pojačanje, ali njegov je kapacitet za borbu protiv gospodarskog i financijskog kriminala i dalje ograničen.

Neovisnost sudstva i dalje je pitanje koje izaziva zabrinutost. Prema odluci Ustavnog suda (Ustavni sud Republike Hrvatske, 2018.) Državno sudbeno vijeće nije pružilo dostatno obrazloženje u određenim odlukama o karijeri sudaca, što je dovelo do zakonodavnih izmjena kojima su smanjene ovlasti Vijeća pri odabiru sudaca, a to bi moglo negativno utjecati na izvršavanje njegove institucionalne uloge. Istraživanje Eurobarometra pokazuje da se percepcija neovisnosti sudstva u Hrvatskoj, već ionako na niskoj razini, dodatno pogoršala (Europska komisija, 2019b).

Borba protiv korupcije

Snažna je percepcija o raširenosti korupcije. Hrvatska je među najlošije rangiranim državama članicama prema percepciji i kontroli korupcije te se ne bilježi trend poboljšanja ([53]). Više od polovine ispitanika koji su sudjelovali u posebnom istraživanju Eurobarometra o korupciji iz 2017. smatra da korupcija utječe na njihov svakodnevni život (59 %), a Hrvatska među svim državama članicama ima i najveći postotak ispitanika (16 %) koji su bili izloženi korupciji (Europska komisija, 2017g). Isto tako, prema istraživanju Eurobarometra iz 2017. o stavovima poduzeća prema korupciji u EU-u (Europska komisija, 2017d) Hrvatska je država članica u kojoj najmanji postotak poduzeća (5 %) smatra da se osobe koje primaju mito primjereno kažnjavaju, što je 14 postotnih bodova manje u odnosu na prethodne rezultate. Osim toga, samo 15 % poduzeća vjeruje da se mjere protiv korupcije primjenjuju nepristrano i bez skrivenih namjera, što je smanjenje od čak 24 postotna boda u odnosu na 2015. ([54]).

Pojedine zakonodavne inicijative ne nude prikladne provedbene instrumente za suzbijanje korupcije. Unatoč određenom napretku ostvarenom djelomičnom provedbom akcijskog plana za suzbijanje korupcije Hrvatska i dalje ima ograničen kapacitet za sprečavanje i sankcioniranje slučajeva korupcije. Trenutačno su u saborskoj proceduri dva zakonodavna prijedloga o zaštiti zviždača i sprečavanju sukoba interesa ([55]), ali ovim potonjim nisu u cijelosti obuhvaćeni slučajevi nakon prestanka mandata („rotirajuća vrata"). Osim toga, nacrtom zakona Povjerenstvu za sprečavanje sukoba interesa otežano je pokretanje postupaka i sankcioniranje dužnosnika koji dostave netočne imovinske kartice. Nadalje, on se ne odnosi na predsjednike i članove uprave poduzeća u većinskom vlasništvu jedinica lokalne uprave i samouprave, koja upravljaju znatnim financijskim sredstvima te su stoga izložena riziku korupcije. I na kraju, nije ostvaren napredak u donošenju etičkog kodeksa za saborske zastupnike, a došlo je do zastoja i u planiranom zakonskom reguliranju lobiranja.

Mehanizmi kontrola i sankcija na lokalnoj razini slabi su. Nakon izmjena okvira koji se odnosi na funkcioniranje jedinica lokalne uprave i

([53]) Transparency International, Indeks percepcije korupcije; Svjetska banka, Pokazatelj kontrole korupcije.
([54]) Pitanje: „U kojoj je mjeri javnim dužnosnicima onemogućena zlouporaba položaja u privatne svrhe?" (Petak i suradnici, 2018).
([55]) Donošenje zakona bilo je predviđeno krajem 2018.

samouprave nije došlo do poboljšanja u kontroli korupcije na lokalnoj razini. Zakonom o lokalnoj i područnoj (regionalnoj) samoupravi izabranim dužnosnicima na lokalnoj razini daje se znatna sloboda odlučivanja. Njihove diskrecijsko pravo odlučivanja o raspolaganju imovinom i financijskim sredstvima u iznosu do milijun kuna i imenovanju članove uprave javnih poduzeća značajni su čimbenici rizika jer ti članovi uprave ne podliježu istoj vrsti nadzora. Posebno istraživanje Eurobarometra o korupciji iz 2017. pokazuje da 90 % građana smatra da je korupcija prisutna u javnim lokalnim ili regionalnim institucijama, a 72 % poduzeća smatra da je korupcija raširena u javnoj nabavi kojom se upravlja na lokalnoj ili regionalnoj razini, što je povećanje za šest postotnih bodova u odnosu na 2015. Istraživanja pokazuju i da se konkurentske prednosti na lokalnoj razini uglavnom postižu zahvaljujući vezama, a ne sposobnostima (Vuković, 2017).

Borba protiv korupcije može se poduprijeti jačanjem *ex ante* provjera i sustava e-nabave. E-nabava u Hrvatskoj je u naprednoj fazi i dobra je osnova za daljnji razvoj transparentnosti daljnjom uporabom podataka, integracijom s drugim rješenjima e-Uprave i uvođenjem najnovijih tehnologija. Pozitivni pomaci ostvareni su i uspostavom registra ugovora te omogućivanjem podnošenja žalbi Državnoj komisiji za kontrolu postupaka javne nabave elektroničkim putem ([56]).

([56]) To će uskoro postati obvezno te je ključno osigurati odgovarajuća sredstva za moguće tehničke izazove.

PRILOG A: TABLICA

Tablica A.1.: **Ocjena provedbe preporuka (i potpodručja) za Hrvatsku iz 2018.**

Preporuka 1.: Jačati fiskalni okvir, među ostalim jačanjem mandata i neovisnosti Povjerenstva za fiskalnu politiku. Uvesti periodični porez na nekretnine.	Hrvatska je ostvarila **određeni napredak** u provedbi preporuke 1.
Jačati fiskalni okvir, među ostalim jačanjem mandata i neovisnosti Povjerenstva za fiskalnu politiku.	**Značajan napredak** u jačanju fiskalnog okvira. Nakon dugotrajnog odgađanja, u prosincu 2018. Sabor je donio novi Zakon o fiskalnoj odgovornosti i novi Zakon o Državnom uredu za reviziju. No odgođeno je donošenje novog Zakona o proračunu.
Uvesti periodični porez na nekretnine.	**Nema napretka**. Više se ne planira uvođenje periodičnog poreza na nekretnine.
Preporuka 2.: Odvraćati od prijevremenog umirovljenja, ubrzati prelazak na višu dobnu granicu za zakonsko umirovljenje i uskladiti odredbe o mirovinama za posebne kategorije s općim pravilima za umirovljenje. Provesti reformu sustava obrazovanja i osposobljavanja u cilju poboljšanja njegove kvalitete i relevantnosti za tržište rada za mlade i odrasle. Konsolidirati socijalne naknade i povećati njihov kapacitet za smanjenje siromaštva.	Hrvatska je ostvarila **određeni napredak** u provedbi preporuke 2.
Odvraćati od prijevremenog umirovljenja, ubrzati prelazak na višu dobnu granicu za zakonsko umirovljenje i uskladiti odredbe o mirovinama za posebne kategorije s općim pravilima za umirovljenje.	**Značajan napredak.** U prosincu 2018. Sabor je donio važan paket mjera reforme mirovinskog sustava s ciljem uklanjanja strukturnih nedosljednosti, poboljšanja adekvatnosti mirovinskog sustava produljenjem radnog vijeka te jačanja institucijske strukture i poboljšanja učinkovitosti drugog obveznog mirovinskog stupa.
Provesti reformu sustava obrazovanja i osposobljavanja u cilju poboljšanja njegove kvalitete i relevantnosti za tržište rada za mlade i odrasle.	**Određeni napredak** u provedbi reforme sustava obrazovanja i osposobljavanja. Uveden je niz mjera, primjerice novi kurikulumi u općeobrazovnim predmetima kao pilot-projekt. Predstoji donošenje i provedba ostalih ciljeva utvrđenih u strateškom okviru Obrazovanje i osposobljavanje 2020.
Konsolidirati socijalne naknade i povećati njihov kapacitet za smanjenje siromaštva.	**Ograničeni napredak** u konsolidaciji socijalnih naknada. Dovršena je kategorizacija vrsta naknada koje dodjeljuju jedinice lokalne uprave i samouprave u skladu s nomenklaturom Europskog sustava integrirane statistike socijalne zaštite. Međutim, većina mjera politike i dalje je u pripremnoj fazi.

Preporuka 3.: Smanjiti teritorijalnu rascjepkanost javne uprave, pojednostavniti funkcionalnu raspodjelu nadležnosti i povećati kapacitete za izradu i provedbu javnih politika. Na temelju savjetovanja sa socijalnim partnerima uvesti usklađene okvire za određivanje plaća u javnoj upravi i javnim službama.	Hrvatska je ostvarila **ograničeni napredak** u provedbi preporuke 3.
Smanjiti teritorijalnu rascjepkanost javne uprave, pojednostavniti funkcionalnu raspodjelu nadležnosti i povećati kapacitete za izradu i provedbu javnih politika.	**Određeni napredak** u reformi javne uprave. U tijeku je značajna racionalizacija složenog sustava državnih agencija, što predstavlja pomak prema pojednostavnjenju i većoj učinkovitosti. Teritorijalna rascjepkanost na lokalnoj razini i dalje je problem.
Na temelju savjetovanja sa socijalnim partnerima uvesti usklađene okvire za određivanje plaća u javnoj upravi i javnim službama.	**Ograničeni napredak** u usklađivanju okvira za određivanje plaća u javnoj upravi i javnim službama, s obzirom na to da je relevantno zakonodavstvo i dalje u pripremnoj fazi.
Preporuka 4.: Poboljšati korporativno upravljanje poduzećima u državnom vlasništvu i intenzivirati prodaju poduzeća u državnom vlasništvu i neproduktivne imovine. Znatno smanjiti opterećenje poduzeća koje proizlazi iz parafiskalnih nameta te složenih administrativnih i zakonodavnih zahtjeva. Poboljšati tržišno natjecanje u području poslovnih usluga i reguliranih profesija. Smanjiti trajanje sudskih postupaka i unaprijediti elektroničku komunikaciju na sudovima.	Hrvatska je ostvarila **određeni napredak** u provedbi preporuke 4.
Poboljšati korporativno upravljanje poduzećima u državnom vlasništvu i intenzivirati prodaju poduzeća u državnom vlasništvu i neproduktivne imovine.	**Ograničeni napredak.** Donesen je novi Kodeks korporativnog upravljanja te je u svim važnim poduzećima u državnom vlasništvu uvedena obveza izvješćivanja o poslovnim planovima i rezultatima. Prodaja državne imovine sporo napreduje zbog kašnjenja u donošenju relevantnog zakonodavstva.
Znatno smanjiti opterećenje poduzeća koje proizlazi iz parafiskalnih nameta te složenih administrativnih i zakonodavnih zahtjeva.	**Određeni napredak** u smanjenju opterećenja poduzeća. Ostvaren je određeni napredak u daljnjem uklanjanju utvrđenog administrativnog opterećenja i ograničeni napredak u ukidanju parafiskalnih nameta.
Poboljšati tržišno natjecanje u području poslovnih usluga i reguliranih profesija.	**Ograničeni napredak** u poboljšanju tržišnog natjecanja u području poslovnih usluga i reguliranih profesija. Napokon je započela provedba određenih mjera za uklanjanje prekomjernih ograničenja, prije svega u putničkom prometu, reviziji i obrazovanju.

Smanjiti trajanje sudskih postupaka i unaprijediti elektroničku komunikaciju na sudovima.	**Određeni napredak** u reformi pravosudnog sustava. Smanjen je broj neriješenih sudskih predmeta i postignut je napredak u uvođenju elektroničke komunikacije. Očekuje se da će se spajanjem sudova koje se počelo provoditi od siječnja 2019. povećati učinkovitost.

Sljedeće se kategorije upotrebljavaju za ocjenu napretka provedbe preporuka za Hrvatsku:

Nema napretka: Država članica nije najavila niti donijela mjere za provedbu preporuke. Ova kategorija obuhvaća nekoliko uobičajenih situacija koje je potrebno tumačiti na pojedinačnoj osnovi vodeći računa o specifičnim uvjetima u određenoj državi članici, odnosno sljedeće:

- zakonske, administrativne ili proračunske mjere nisu najavljene
- u nacionalnom programu reformi
- ni u drugim službenim dokumentima upućenima nacionalnom parlamentu ili relevantnim parlamentarnim odborima ili Europskoj komisiji
- javno (npr. u priopćenju za javnost ili na internetskim stranicama vlade)
- upravljačko ili zakonodavno tijelo nije predstavilo nezakonodavne akte
- država članica poduzela je prve korake za provedbu preporuke, npr. naručila je studiju ili je osnovala istraživačku grupu za analizu mogućih mjera koje je potrebno poduzeti (osim ako se u preporuci izričito zahtijeva izrada smjernica ili provedba istraživanja). Međutim, nije predložila jasno utvrđene mjere za provedbu preporuke.

Ograničeni napredak: Država članica:

- najavila je određene mjere kojima se mjere iz preporuke samo donekle provode; i/ili
- predstavila je zakonodavne akte upravljačkom ili zakonodavnom tijelu koji međutim još nisu doneseni te je prije provedbe preporuke potrebno značajno poraditi na nezakonodavnim postupcima;
- predstavila je nezakonodavne akte, ali bez dodatnih mjera potrebnih za provedbu preporuke.

Određeni napredak: Država članica donijela je:

- mjere kojima se djelomično provodi preporuka; i/ili
- mjere za provedbu preporuke, ali je potrebno još prilično poraditi na potpunoj provedbi preporuke jer je provedeno samo nekoliko donesenih mjera. Na primjer, nacionalni parlament donio je mjere ili su mjere donesene podzakonskim aktom, ali nisu donesene provedbene odluke.

Značajan napredak: Država članica donijela je mjere kojima se uvelike provodi preporuka jer je većina mjera iz preporuke provedena.

Potpuna provedba: Država članica provela je sve mjere potrebne za odgovarajuću provedbu preporuke.

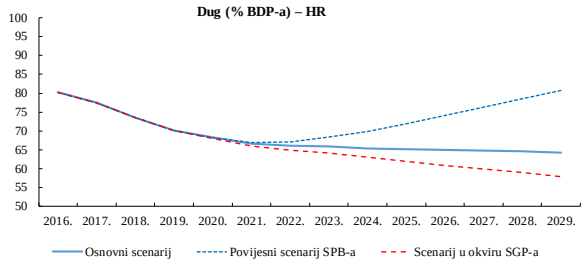
Europa 2020. (nacionalni ciljevi i napredak)	
Cilj za stopu zaposlenosti (dobna skupina 20–64) utvrđen u Nacionalnom programu reformi: 65,2 %	Stopa zaposlenosti u Hrvatskoj polako i kontinuirano raste (s 58,3 % u 2013. na 66,3 % u trećem tromjesečju 2018.). Hrvatska je ostvarila svoj nacionalni cilj, no stopa zaposlenosti i dalje je među najnižima u EU-u i znatno ispod prosjeka EU-a.
Cilj za istraživanje i razvoj utvrđen u Nacionalnom programu reformi: 1,4 % BDP-a	U 2017. intenzitet istraživanja i razvoja u Hrvatskoj iznosio je 0,86 % BDP-a, čemu su u jednakoj mjeri pridonijela privatna (0,43 % BDP-a) i javna ulaganja (0,43 % BDP-a). Hrvatska nije na dobrom putu da ostvari cilj.
Nacionalni cilj za emisije stakleničkih plinova: + 11 % od 2005. do 2020.	Ukupne emisije stakleničkih plinova u Hrvatskoj smanjile su se za 23,3 % od 1990. do 2017. Na temelju najnovijih nacionalnih projekcija dostavljenih Komisiji i uzimajući u obzir postojeće mjere očekuje se da će Hrvatska uvelike ostvariti svoj cilj za emisije stakleničkih plinova (–12,5 % od 2005. do 2020.).
Cilj za obnovljive izvore energije 2020.: 20 % Cilj za udio energije iz obnovljivih izvora u prometu do 2020.: 10 %	Budući da je udio energije iz obnovljivih izvora iznosio 28,3 % u 2016., Hrvatska je uvelike ostvarila svoj cilj za 2020. Budući da je udio energije iz obnovljivih izvora u prometu iznosio 1,3 % u 2016., Hrvatska je daleko od ostvarenja svojeg cilja za 2020.
Energetska učinkovitost, ciljevi potrošnje energije za 2020.: • 11,2 Mtoe (potrošnja primarne energije); • 7 Mtoe (krajnja potrošnja energije).	Potrošnja primarne energije i krajnja potrošnja energije u Hrvatskoj i dalje su ispod ciljeva energetske učinkovitosti za 2020. • 8,07 Mtoe (potrošnja primarne energije, 2016.); • 6,64 Mtoe (krajnja potrošnja energije, 2016.).
Cilj u pogledu prijevremenog napuštanja školovanja: 4 %	Sa stopom od 3,1 % Hrvatska je i dalje među vodećim državama članicama EU-a koje uspijevaju osigurati da mladi završe srednjoškolsko obrazovanje. Nacionalni cilj od 4 % i cilj na razini EU-a od 10 % uvelike su ostvareni.
Cilj za visoko obrazovanje: 35 %	U Hrvatskoj se stopa stjecanja visokog obrazovanja polako smanjuje od 2014. te je u 2017. iznosila 28,7 %. S obzirom na stopu upisa studenata odgovarajuće dobne skupine i ukupnu stopu napuštanja školovanja nije vjerojatno da će Hrvatska do 2020. ostvariti svoj nacionalni cilj.

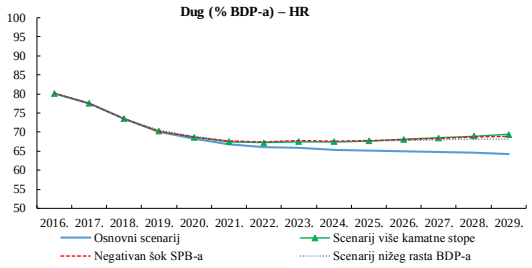
Cilj u pogledu smanjenja broja osoba izloženih riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti izražen u apsolutnom broju osoba: smanjiti za 150 000	Broj osoba izloženih riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti smanjio se s 1,384 milijuna u 2011. na 1,085 milijuna u 2017. Dakle, nacionalni cilj već je ostvaren.

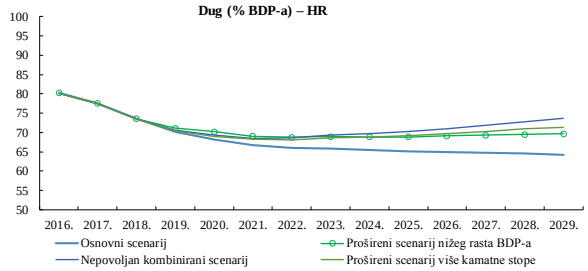
PRILOG B: KOMISIJINA ANALIZA ODRŽIVOSTI DUGA I FISKALNI RIZICI

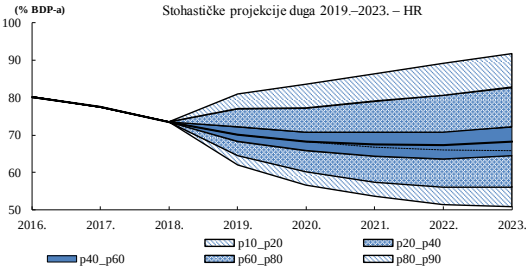
Projekcije duga opće države na temelju osnovnog scenarija, alternativnih scenarija i testova osjetljivosti

HR – projekcija duga na temelju osnovnog scenarija	2017.	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	2024.	2025.	2026.	2027.	2028.	2029.
Udio bruto duga	**77,5**	**73,5**	**70,1**	**68,2**	**66,7**	**66,0**	**65,9**	**65,4**	**65,1**	**64,9**	**64,7**	**64,5**	**64,3**
Promjene udjela (-1+2+3)	*-2,7*	*-4,0*	*-3,4*	*-1,9*	*-1,5*	*-0,7*	*-0,1*	*-0,5*	*-0,3*	*-0,2*	*-0,2*	*-0,2*	*-0,3*
od čega													
(1) Primarni saldo (1.1+1.2+1.3)	**3,5**	**2,7**	**2,6**	**2,2**	**1,7**	**1,3**	**0,9**	**0,9**	**0,8**	**0,8**	**0,9**	**1,0**	**1,1**
(1.1.) Strukturni primarni saldo *(1.1.1.-1.1.2.+1.1.3.)*	***3,3***	***1,9***	***1,6***	***1,0***	***1,0***	***0,9***	***0,9***	***0,9***	***0,8***	***0,8***	***0,9***	***1,0***	***1,1***
(1.1.1.) Strukturni primarni saldo (bez troška starenja stanovništva)	*3,3*	*1,9*	*1,6*	*1,0*	*1,0*	*1,0*	*1,0*	*1,0*	*1,0*	*1,0*	*1,0*	*1,0*	*1,0*
(1.1.2.) Trošak starenja stanovništva					*0,1*	*0,1*	*0,1*	*0,2*	*0,2*	*0,2*	*0,1*	*0,0*	*-0,2*
(1.1.3) Ostalo (porezi i dohodci od imovine)					*0,0*	*0,0*	*0,0*	*0,0*	*0,0*	*0,0*	*-0,1*	*-0,1*	*-0,1*
(1.2.) Ciklička komponenta	***0,3***	***0,8***	***1,1***	***1,2***	***0,8***	***0,4***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***
(1.3.) Jednokratne i ostale privremene mjere	***-0,1***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***	***0,0***
(2) Efekt grude snijega (2.1+2.2+2.3)	**-0,5**	**-1,4**	**-0,9**	**-0,6**	**0,2**	**0,7**	**0,8**	**0,4**	**0,5**	**0,6**	**0,7**	**0,8**	**0,9**
(2.1.) Kamatni rashodi	*2,7*	*2,4*	*2,3*	*2,2*	*2,2*	*2,2*	*2,2*	*2,3*	*2,4*	*2,5*	*2,6*	*2,7*	*2,7*
(2.2.) Učinak rasta	*-2,3*	*-2,1*	*-1,9*	*-1,7*	*-0,8*	*-0,3*	*-0,2*	*-0,7*	*-0,6*	*-0,6*	*-0,6*	*-0,6*	*-0,6*
(2.3.) Učinak inflacije	*-0,9*	*-1,7*	*-1,2*	*-1,1*	*-1,2*	*-1,2*	*-1,3*	*-1,3*	*-1,3*	*-1,3*	*-1,3*	*-1,3*	*-1,3*
(3) Prilagodba stanja i tokova	**1,3**	**0,1**	**0,1**	**1,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**	**0,0**

Kratkoročno	Srednjoročno	S1	Analiza održivosti duga (DSA) (pojedinosti)						DSA	S2	Dugoročno
				Osnovni scenarij	Povijesni SPB	Niži rast BDP-a	Viša kamatna stopa	Negativan šok SPB-a	Sohastičke projekcije			
			Kategorija rizika	SREDNJI	SREDNJI	SREDNJI	SREDNJI	SREDNJI	SREDNJI			
NIZAK (S0 = 0,2)	SREDNJI	SREDNJI (S1 = 0,2)	Razina duga (2029.)	64,3	80,7	68,2	69,4	68,9		SREDNJI	NIZAK (S2 = -2,1)	SREDNJI
			Godina najvećeg duga	2018.	2029.	2018.	2018.	2018.				
			Percentilni rang	38,0%	68,0%							
			Vjerojatnost većeg duga						35,8%			
			Razlika između percentila						40,8			

Napomena: Za dodatne informacije vidjeti Izvješće Europske komisije o fiskalnoj održivosti iz 2018.

[1] U prvoj tablici prikazane su projekcije na temelju osnovnog scenarija bez promjene fiskalne politike. Prikazano je predviđeno kretanje državnog duga i njegova raščlamba na primarni saldo, efekt grude snijega i prilagodbu stanja i tokova. Efektom grude snijega mjeri se neto učinak međuodnosa kamatnih stopa, inflacije i rasta realnog BDP-a (i devizne tečaja u nekim državama). Prilagodba stanja i tokova uključuje razlike u gotovinskom računovodstvu i računovodstvu na temelju nastanka poslovnih događaja, neto akumulaciju imovine te vrednovanje i druge preostale učinke.

[2] Grafikoni prikazuju niz testova osjetljivosti temeljenih na osnovnom scenariju i alternativnim scenarijima politike, posebno: povijesni scenarij strukturnog primarnog salda (SPB) (u kojem se uzima povijesni prosjek SPB-a), scenarij u okviru Pakta o stabilnosti i rastu (SGP) (u kojem se pretpostavlja da će se fiskalna politika razvijati u skladu s glavnim odredbama Pakta o stabilnosti i rastu), scenarij više kamatne stope (+ 1 postotni bod u odnosu na osnovni scenarij), scenarij nižeg rasta BDP-a (–0,5 postotnih bodova u odnosu na osnovni scenarij) i negativan šok strukturnog primarnog salda (SPB) (kalibriran na temelju predviđenih promjena). Uključeni su i nepovoljan kombinirani scenarij i poboljšani testovi osjetljivosti (u odnosu na kamatnu stopu i rast) te stohastičke projekcije. Detaljne informacije o izradi tih projekcija nalaze se u Izvješću o fiskalnoj održivosti iz 2018.

[3] U drugoj tablici prikazana je opća klasifikacija fiskalnih rizika u kratkoročnom, srednjoročnom i dugoročnom razdoblju.

a. Za kratkoročno razdoblje kategorija rizika (nizak/visok) temelji se na pokazatelju S0. S0 je pokazatelj ranog otkrivanja fiskalnog stresa u nadolazećoj godini, koji se temelji na 25 fiskalnih varijabli i varijabli financijske konkurentnosti koje su se u prošlosti pokazale kao vodeći pokazatelji fiskalnog stresa. Kritični prag iznad kojeg se upućuje na fiskalne poteškoće jest 0,46.

b. Za srednjoročno razdoblje kategorija rizika (nizak/srednji/visok) temelji se na zajedničkoj primjeni pokazatelja S1 i rezultata analize održivosti duga (DSA). Pokazatelj S1 mjeri potrebu za fiskalnom prilagodbom (kumulirana tijekom razdoblja od 5 godina nakon razdoblja obuhvaćenog prognozom i koja je konstantna nakon toga) kako bi se udio duga u BDP-u smanjio na 60 % do 2033. Primjenjuju se kritične vrijednosti od 0 i 2,5 postotnih bodova BDP-a. Klasifikacija analize održivosti duga (DSA) temelji se na rezultatima pet deterministčkih scenarija (osnovni scenarij, povijesni strukturni primarni saldo (SPB), viša kamatna stopa, niži rast BDP-a i negativan šok SPB-a) i stohastičkim projekcijama. Primjenjuju se različiti kriteriji, kao što su predviđena razina duga, kretanja duga, realnost fiskalnih pretpostavki, vjerojatnost stabilizacije duga i opsega nesigurnosti.

c. Za dugoročno razdoblje kategorija rizika (nizak/srednji/visok) temelji se na zajedničkoj primjeni pokazatelja S2 i rezultata analize održivosti duga (DSA). Pokazatelj S2 mjeri početnu i stalnu fiskalnu prilagodbu koja je potrebna za stabilizaciju udjela duga u BDP-u na neodređeno vrijeme, uključujući troškove starenja stanovništva. Primjenjuju se kritične vrijednosti od 2 i 6 postotnih bodova BDP-a. Rezultati analize održivosti duga (DSA) upotrebljavaju se kako bi se dodatno odredila kategorija dugoročnog rizika, posebno u slučajevima kada su utvrđene ranjivosti u pogledu duga (kategorija srednjeg/visokog rizika na temelju analize održivosti duga).

PRILOG C: STANDARDNE TABLICE

Tablica C.1.: **Pokazatelji financijskog tržišta**

	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.
Ukupna imovina bankarskog sektora (% BDP-a) (1)	132,4	133,1	129,8	124,6	119,2	115,2
Udio imovine pet najvećih banaka (% ukupne imovine)	72,9	72,3	72,7	73,0	72,8	-
Udio inozemnog vlasništva u bankarskom sustavu (% ukupne imovine)(2)	89,9	90,2	90,5	90,1	90,8	90,7
Pokazatelji financijskog zdravlja:(2)						
- loši krediti (% ukupnih kredita)	-	13,6	13,0	10,7	8,8	8,7
- omjer adekvatnosti kapitala (%)	19,6	20,4	19,2	20,8	21,4	20,3
- povrat na kapital (%)(3)	0,6	3,9	-6,8	8,9	5,9	11,1
Krediti banaka privatnom sektoru (godišnja promjena u %)(1)	-0,1	-1,7	-2,4	0,5	4,5	5,0
Kreditiranje za kupnju stambene nekretnine (godišnja promjena u %)(1)	-2,0	-2,8	-1,9	-2,1	2,7	3,3
Omjer kredita i depozita(2)	-	92,0	89,2	85,3	82,1	83,1
Likvidnost središnje banke kao % obveza(1)	0,0	0,0	0,1	0,3	0,4	0,3
Privatni dug (% BDP-a)	117,7	118,0	113,0	105,3	98,4	-
Bruto vanjski dug (% BDP-a)(2) - javni	32,5	35,5	35,7	31,7	29,1	27,7
- privatni	50,3	51,8	48,7	44,7	40,7	39,0
Razlika prinosa na dugoročne kamatne stope u odnosu na njemačke obveznice (bazni bodovi)*	311,1	288,8	305,5	339,6	245,0	176,9
Kreditna marža na osnovi nastanka statusa neispunjavanja obveza za državne vrijed. papire (5 g.)*	303,7	276,1	273,1	240,1	148,4	94,5

(1) Najnoviji podaci iz trećeg tromjesečja 2018. uključuju ne samo banke već sve monetarne financijske institucije, osim središnjih banaka.
(2) Najnoviji podaci iz drugog tromjesečja 2018.
(3) Tromjesečne vrijednosti na godišnjoj su razini.
* Mjereno u baznim bodovima.
Izvor: Europska komisija (dugoročne kamatne stope); Svjetska banka (bruto vanjski dug); Eurostat (privatni dug); ESB (svi ostali pokazatelji).

Tablica C.2.: **Glavni socijalni pokazatelji**

	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.	2018.[6]
Jednake mogućnosti i pristup tržištu rada						
Osobe koje prijevremeno napuštaju obrazovanje i osposobljavanje (% stanovništva u dobi 18-24)	4,5	2,8	2,8	2,8	3,1	:
Razlika u zaposlenosti između muškaraca i žena (postotni bodovi)	8,8	10,0	9,5	9,6	10,6	9,9
Nejednakost dohotka, izmjerena kvintilnim omjerom (S80/S20)	5,3	5,1	5,2	5,0	5,0	:
Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti[1] (AROPE)	29,9	29,3	29,1	27,9	26,4	:
Mladi koji nisu zaposleni, ne obrazuju se niti se osposobljavaju (% stanovništva u dobi 15-24)	19,6	19,3	18,1	16,9	15,4	:
Dinamično tržište rada i pravedni radni uvjeti						
Stopa zaposlenosti (20-64 godine)	57,2	59,2	60,6	61,4	63,6	65,2
Stopa nezaposlenosti[2] (15-74 godine)	17,4	17,2	16,1	13,4	11,0	8,5
Stopa dugotrajne nezaposlenosti[3] (% aktivnog stanovništva)	11,0	10,1	10,2	6,6	4,6	3,5
Realni bruto raspoloživi dohodak kućanstava po stanovniku[4] (Indeks 2008=100)	:	:	:	:	:	:
Godišnji neto dohodak radnika samca zaposlenog u punom radnom vremenu koji nema djece i zarađuje prosječnu plaću (razine u standardu kupovne moći, trogodišnji prosjek)	:	:	12789	13113	:	:
Godišnji neto dohodak radnika zaposlenog u punom radnom vremenu koji nema djece i zarađuje prosječnu plaću (postotna promjena, u realnoj vrijednosti, trogodišnji prosjek)	:	:	:	2,3	:	:
Javna potpora/socijalna zaštita i uključenost						
Učinak socijalnih transfera (isključujući mirovine) na smanjenje siromaštva[5]	34,3	35,1	35,5	28,6	24,8	:
Djeca mlađa od tri godine u sustavu formalne skrbi	11,0	17,1	11,8	15,7	15,9	:
Samoprijavljena neispunjena potreba za zdravstvenom skrbi	3,3	3,3	1,9	1,7	1,6	:
Osobe koji posjeduju osnovne opće digitalne vještine ili napredne vještine (% stanovništva u dobi 16-74)	:	:	51,0	55,0	41,0	:

(1) Osobe izložene riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti (AROPE): osobe koje su izložene riziku od siromaštva (AROP) i/ili su u teškoj materijalnoj oskudici (SMD) i/ili žive u kućanstvima s nultim ili vrlo niskim intenzitetom rada (LWI).
AROPE: stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti (% ukupnog stanovništva). Osobe koje su izložene riziku od siromaštva i/ili se nalaze u teškoj materijalnoj oskudici i/ili žive u kućanstvu s nultim ili vrlo niskim intenzitetom rada.
AROP: stopa rizika od siromaštva (% ukupnog stanovništva). Osobe kojima je ekvivalentni raspoloživi dohodak manji od 60 % srednje vrijednosti nacionalnog ekvivalentnog dohotka.
SMD: stopa teške materijalne oskudice (% ukupnog stanovništva). Osobe na koje se odnosi najmanje četiri od devet oblika oskudice: osobe koje si ne mogu priuštiti i. plaćanje stanarine ili režija, ii. adekvatno grijanje u kućanstvu iii. podmirivanje iznenadnih troškova iv. obrok koji sadržava meso, ribu ili ekvivalentni proteinski obrok svaki drugi dan v. tjedan dana odmora izvan kuće jednom godišnje vi. automobil vii. stroj za pranje odjeće; viii. televizor u boji ili ix. telefon.
LWI: osobe koje žive u kućanstvu s niskim intenzitetom rada (% stanovništva u dobi od 0 do 59 godina). Osobe koje žive u kućanstvima u kojima su odrasle osobe radile manje od 20 % svojeg ukupnog potencijalnog radnog vremena tijekom prethodnih 12 mjeseci.
AROPE, AROP: dohodak u prethodnoj godini; SMD: tekuća godina, JLH: prethodna godina.
(2) Nezaposlene osobe sve su osobe koje nisu bile zaposlene, ali su aktivno tražile posao i bile su spremne prihvatiti posao odmah ili u roku od dva tjedna.
(3) Dugotrajno nezaposleni su oni koji su nezaposleni barem 12 mjeseci.
(4) Bruto raspoloživi dohodak kućanstava definiran je bez prilagodbe, prema nacrtu Zajedničkog izvješća o zapošljavanju za 2019.
(5) Smanjenje stope rizika od siromaštva zahvaljujući socijalnim transferima (izračunano usporedbom stopa rizika od siromaštva prije i nakon socijalnih transfera; mirovine se u izračunu ne smatraju socijalnim transferima).
(6) Prosjek prva tri tromjesečja 2018. za stopu zaposlenosti, stopu dugotrajne nezaposlenosti i razliku u zaposlenosti žena i muškaraca. Podaci o stopi nezaposlenosti godišnji su podaci (osim za DK, EE, EL, HU, IT i UK, za koje se podaci temelje na prva tri tromjesečja 2018.).
Izvor: Eurostat.

Tablica C.3.: **Pokazatelji tržišta rada i obrazovanja**

Pokazatelji tržišta rada	**2013.**	**2014.**	**2015.**	**2016.**	**2017.**	**2018.**[4]
Stopa aktivnosti (15-64)	63,7	66,1	66,9	65,6	66,4	66,3
Razina postojeće zaposlenosti po trajanju						
Od 0 do 11 mjeseci	8,9	11,6	11,5	14,1	14,2	:
Od 12 do 23 mjeseca	7,1	6,0	7,5	8,8	9,0	:
Od 24 do 59 mjeseci	14,0	14,1	12,9	13,6	14,8	:
60 mjeseci i više	70,0	68,3	68,0	62,4	60,7	:
Rast zaposlenosti* (% promjene u odnosu na prethodnu godinu)	-2,6	2,7	1,2	0,3	2,2	2,4
Stopa zaposlenosti žena (% ženskog stanovništva u dobi 20-64)	52,8	54,2	55,9	56,6	58,3	60,3
Stopa zaposlenosti muškaraca (% muškog stanovništva u dobi 20-64)	61,6	64,2	65,4	66,2	68,9	70,2
Stopa zaposlenosti starijih radnika* (% stanovništva u dobi 55-64)	37,8	36,2	39,2	38,1	40,3	42,9
Zaposlenost u nepunom radnom vremenu* (% ukupno zaposlenih, dobna skupina 15-64)	5,4	5,3	6,0	5,6	4,8	5,0
Zaposlenost na određeno vrijeme* (% zaposlenih s ugovorom na određeno vrijeme, dobna skupina 15-64)	14,5	16,9	20,2	22,2	20,7	20,2
Sudjelovanje u mjerama aktiviranja politike tržišta rada (na 100 osoba koje žele raditi)	4,8	4,5	6,6	7,0	:	:
Stopa prelaska s ugovora na određeno vrijeme na ugovor na neodređeno vrijeme (trogodišnji prosjek)	35,5	:	30,8	32,2	34,1	:
Stopa nezaposlenosti mladih (% aktivnog stanovništva u dobi 15-24)	49,9	44,9	42,3	31,8	27,2	24,5
Razlika u zaposlenosti između muškaraca i žena u nepunom radnom vremenu (dobna skupina 20-64)	1,7	2,7	2,6	2,7	2,2	2,6
Razlike u plaćama između muškaraca i žena[1] (bez prilagodbe)	7,7	8,7	:	:	:	:
Pokazatelji obrazovanja i osposobljavanja	**2013.**	**2014.**	**2015.**	**2016.**	**2017.**	**2018.**
Sudjelovanje odraslih u obrazovanju (% osoba u dobi 25-64 koje sudjeluju u obrazovanju i osposobljavanju)	3,1	2,8	3,1	3,0	2,3	:
Loši rezultati u obrazovanju[2]	:	:	32,0	:	:	:
Udio stanovništva sa završenim visokim obrazovanjem (% stanovništva u dobi 30-34 koje je uspješno završilo visoko obrazovanje)	25,6	32,1	30,8	29,3	28,7	:
Razlike u rezultatima temeljene na socioekonomskom statusu učenika[3]	:	:	12,1	:	:	:

*Nije pokazatelj u tablici rezultata.
(1) Razlika između prosječnog bruto dohotka po satu muških i ženskih zaposlenika izražena u postotku prosječnog bruto dohotka po satu muških zaposlenika. Definira se kao „bez prilagodbe" jer se ne korigira za potrebe distribucije pojedinačnih obilježja (i stoga pruža opći pregled razlika u plaćama muškaraca i žena). Uključeni su svi zaposlenici koji rade u poduzećima s deset ili više zaposlenika, bez ograničenja za dob i odrađeni broj sati.
(2) Rezultati istraživanja programa PISA (OECD) koji se odnose na slabe rezultate u matematici kod petnaestogodišnjaka.
(3) Utjecaj socioekonomskog i kulturnog statusa na rezultate istraživanja programa PISA (OECD). Vrijednosti za 2012. i 2015. odnose se na matematiku odnosno prirodne znanosti.
(4) Prosjek prva tri tromjesečja 2018. za stopu aktivnosti, rast zaposlenosti, stopu zaposlenosti, zaposlenost u nepunom radnom vremenu i zaposlenost na određeno vrijeme. Podaci o stopi nezaposlenosti mladih godišnji su podaci (osim za DK, EE, EL, HU, IT i UK, za koje se podaci temelje na prva tri tromjesečja 2018.).
Izvor: Eurostat, OECD.

Tablica C.4.: **Pokazatelji socijalne uključenosti i zdravlja**

	2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Rashodi za naknade u području socijalne zaštite* (% BDP-a)						
Bolovanje/zdravstvena zaštita	7,4	6,9	6,8	7,1	7,0	:
Invaliditet	2,7	2,7	2,6	2,5	2,3	:
Starosne i obiteljske mirovine	8,7	9,0	9,3	9,1	9,0	:
Obitelj/djeca	1,6	1,6	1,9	1,9	1,8	:
Nezaposlenost	0,5	0,5	0,5	0,6	0,5	:
Stanovanje	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	:
Socijalna isključenost n.d.r.	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	:
Ukupno	21,1	20,9	21,4	21,4	20,9	:
od čega: naknade uz provjeru dohodovnog i imovinskog statusa	1,1	1,1	1,1	1,1	1,0	:
Rashodi opće države po funkcijama (% BDP-a, COFOG)						
Socijalna zaštita	15,5	15,4	15,9	15,3	14,7	:
Zdravlje	7,2	6,5	6,6	6,4	6,5	:
Obrazovanje	4,9	5,1	4,8	4,8	4,8	:
Neposredna potrošnja za zdravstvenu skrb (% ukupnih rashoda za zdravstvo)	:	12,8	15,8	15,5	15,4	:
Djeca suočena s rizikom od siromaštva ili socijalne isključenosti (% osoba u dobi 0-17)*	34,8	29,3	29,0	28,2	26,6	25,8
Stopa rizika od siromaštva[1] (% ukupnog stanovništva)	20,4	19,5	19,4	20,0	19,5	20,0
Stopa zaposlenih suočenih s rizikom od siromaštva (% zaposlenih osoba)	6,0	6,2	5,7	5,9	5,6	5,8
Stopa teške materijalne oskudice[2] (% ukupnog stanovništva)	15,9	14,7	13,9	13,7	12,5	10,3
Stopa krajnje stambene nezbrinutosti[3], po vlasničkom statusu						
Vlasnik, s hipotekom ili kreditom	11,6	5,8	2,3	6,1	5,4	6,2
Stanar, najamnina po tržišnoj cijeni	17,6	7,1	16,0	15,0	7,6	5,5
Udio osoba koje žive u kućanstvima s niskim intenzitetom rada[4] (% osoba u dobi 0-59)	16,8	14,8	14,7	14,4	13,0	12,2
Pragovi siromaštva, izraženi u nacionalnoj valuti po stalnim cijenama*	20922	19330	19585	20544	21568	23293
Godine zdravog života (u dobi od 65 godina)						
Žene	7,9	5,9	5,8	4,5	4,9	:
Muškarci	7,7	5,5	6,0	4,7	5,2	:
Ukupna stopa zamjene za mirovine[5] (u dobi od 65 godina)	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
Dimenzija povezivosti indeksa gospodarske i društvene digitalizacije (DESI)[6]	:	:	29,9	35,4	42,0	45,0
Ginijev koeficijent prije poreza i transfera*	50,6	50,8	50,1	51,0	49,9	49,4
Ginijev koeficijent nakon poreza i transfera*	30,9	30,9	30,2	30,6	29,8	29,9

*Nije pokazatelj u tablici rezultata.
(1) Stopa rizika od siromaštva (AROP): udio osoba kojima je ekvivalentni raspoloživi dohodak manji od 60 % srednje vrijednosti nacionalnog ekvivalentnog dohotka.
(2) Udio osoba na koje se odnose barem četiri od sljedećih oblika oskudice: osobe koje si ne mogu priuštiti i. plaćanje stanarine ili režija, ii. adekvatno grijanje u kućanstvu iii. podmirivanje iznenadnih troškova iv. obrok koji sadržava meso, ribu ili ekvivalentni proteinski obrok svaki drugi dan v. tjedan dana odmora izvan kuće jednom godišnje vi. automobil vii. stroj za pranje odjeće; viii. televizor u boji ili ix. telefon.
(3) Postotak ukupnog stanovništva koje živi u prenapučenim stambenim objektima i stambeno je nezbrinuto.
(4) Osobe koje žive u kućanstvima s vrlo niskim intenzitetom rada: udio osoba u dobi 0–59 koje žive u kućanstvima u kojima su odrasle osobe (ne uključujući uzdržavanu djecu) odradile manje od 20 % ukupnog potencijalnog radnog vremena u prethodnih 12 mjeseci.
(5) Omjer medijana pojedinačnih bruto mirovina u dobnoj skupini 65-74 i medijana pojedinačnih bruto dohodaka u dobnoj skupini 50-59.
(6) Fiksni širokopojasni pristup (33 %), mobilni širokopojasni pristup (22 %), brzina (33 %) i cjenovna pristupačnost (11 %) iz Pregleda digitalnih rezultata.
Izvor: Eurostat, OECD.

Tablica C.5.: **Pokazatelji uspješnosti tržišta proizvoda i politika**

Pokazatelji uspješnosti	**2012.**	**2013.**	**2014.**	**2015.**	**2016.**	**2017.**
Produktivnost rada po osobi [1] rast (t/t-1) u %						
Rast produktivnosti rada u industriji	-2,72	2,53	0,79	4,23	5,07	-0,39
Rast produktivnosti rada u graditeljstvu	-5,62	-2,51	0,92	-2,90	-0,86	6,18
Rast produktivnosti rada u tržišnim uslugama	-1,03	2,64	-4,35	-0,56	-0,35	-2,48
Indeks jediničnih troškova rada [2] rast (t/t-1) u %						
Rast jediničnih troškova rada u industriji	6,01	1,61	-2,66	-1,36	-3,77	1,33
Rast jediničnih troškova rada u graditeljstvu	8,64	-2,42	-3,39	4,02	-1,00	2,02
Rast jediničnih troškova rada u tržišnim uslugama	1,48	-1,33	1,73	-1,29	2,23	0,15
Poslovno okruženje	**2012.**	**2013.**	**2014.**	**2015.**	**2016.**	**2017.**
Vrijeme potrebno za izvršenje ugovora[3] (u danima)	572	650	650	650	650	650
Vrijeme potrebno za osnivanje poduzeća[3] (u danima)	22,5	22,5	22,5	22,5	22,5	22,5
Rezultat prihvaćenih zahtjeva MSP-ova za bankovne kredite[4]	:	0,19	0,88	0,31	0,60	0,10
Istraživanje i inovacije	**2012.**	**2013.**	**2014.**	**2015.**	**2016.**	**2017.**
Intenzitet istraživanja i razvoja	0,75	0,81	0,78	0,84	0,84	0,86
Ukupni javni rashodi za obrazovanje kao % BDP-a	4,90	5,10	4,80	4,80	4,80	:
Broj zaposlenih visokoobrazovanih osoba i/ili osoba zaposlenih u području znanosti i tehnologije kao % ukupne zaposlenosti	32	36	37	38	38	38
Visokoobrazovano stanovništvo[5]	16	17	19	20	20	21
Mladi sa srednjom školskom ili stručnom spremom[6]	94	94	96	96	96	96
Trgovinska bilanca proizvoda visoke tehnologije kao % BDP-a	-1,27	-1,48	-1,52	-1,75	-1,85	-1,15
Tržište proizvoda i usluga i tržišno natjecanje				**2003.**	**2008.**	**2013.**
Reguliranost tržišta proizvoda OECD-a[7], općenito				:	:	2,08
Reguliranost tržišta proizvoda OECD-a[7], trgovina na malo				:	:	1,42
Reguliranost tržišta proizvoda OECD-a[7], profesionalne usluge				:	:	3,70
Reguliranost tržišta proizvoda OECD-a[7], mrežne industrije[8]				:	:	2,75

(1) Dodana vrijednost u stalnim cijenama podijeljena s brojem zaposlenih osoba.
(2) Plaće zaposlenika u tekućim cijenama podijeljene s dodanom vrijednošću u stalnim cijenama.
(3) Metodologije, uključujući pretpostavke, u vezi s ovim pokazateljem detaljno su opisane na: http://www.doingbusiness.org/methodology
(4) Prosjek odgovora na pitanje Q7B_a. „[Bankovni kredit]: Ako ste zatražili i pokušali dobiti ovu vrstu financiranja tijekom proteklih šest mjeseci, koji je bio ishod?". Odgovori su kodificirani na sljedeći način: nula ako su dobili cijeli iznos, jedan ako su dobili 75 % ili više, dva ako su dobili ispod 75 %, tri ako je zahtjev odbijen ili odbačen te „vrijednosti koje nedostaju" ako je zahtjev još u tijeku ili je ishod nepoznat.
(5) Postotak visokoobrazovanog stanovništva u dobi 15–64.
(6) Postotak stanovništva s najmanje srednjom školskom ili stručnom spremom u dobi 20–24.
(7) Indeks: 0 = nije regulirano; 6 = najviše regulirano. Metodologije u vezi s OECD-ovim pokazateljima reguliranosti tržišta proizvoda detaljno su opisane na: http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm
(8) Ukupni OECD-ovi pokazatelji regulative u sektoru energetike, prometa i komunikacija.
Izvor: Europska komisija; Svjetska banka – Izvješće o poslovanju (za izvršenje ugovora i osnivanje poduzeća); OECD (za pokazatelje reguliranosti tržišta proizvoda); SAFE (za ishod u pogledu zahtjeva MSP-ova za bankovne kredite).

Tablica C.6.: **Zeleni rast**

Uspješnost zelenog rasta		2012.	2013.	2014.	2015.	2016.	2017.
Makroekonomska [1]							
Energetski intenzitet[2]	kgoe / €	0,20	0,20	0,19	0,19	0,18	0,19
Intenzitet ugljika[3]	kg / €	0,59	0,56	0,54	0,54	0,52	-
Intenzitet resursa (recipročno u odnosu na produktivnost resursa)[4]	kg / €	0,92	0,97	0,88	0,92	0,91	0,84
Intenzitet otpada[5]	kg / €	0,08	-	0,09	-	0,11	-
Energetska bilanca trgovine[6]	% BDP-a	-5,6	-5,1	-4,0	-3,4	-2,7	-2,9
Udio energenata u HIPC-u[7]	%	14,5	15,7	16,5	14,9	10,8	11,6
Razlika između promjene u cijeni energenata i inflacije[8]	%	11,4	2,6	-0,2	-2,7	-4,4	-5,3
Realni jedinični trošak energije[9]	% dodane vrijednosti	9,4	9,0	8,7	9,0	9,3	-
Udio poreza za okoliš u porezima za rad	omjer	0,18	0,20	0,22	0,23	0,24	-
Porezi za zaštitu okoliša	% BDP-a	2,6	2,9	3,2	3,4	3,5	3,4
Sektorska							
Energetski intenzitet industrije[10]	kgoe / €	0,12	0,12	0,12	0,11	0,11	-
Realni jedinični trošak energije za proizvodnu industriju isključujući rafiniranje[11]	% dodane vrijednosti	5,6	5,5	5,4	5,5	5,6	-
Udio energetski intenzivnih industrija u gospodarstvu[12]	% BDP-a	9,2	9,2	9,4	9,5	9,8	-
Cijene električne energije za industrijske korisnike srednje veličine[13]	€ / kWh	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09	0,09
Cijene plina za industrijske korisnike srednje veličine	€ / kWh	0,04	0,04	0,04	0,04	0,03	0,02
Javnofinancirana istraživanja i razvoj za energetiku[15]	% BDP-a	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Javnofinancirana istraživanja i razvoj za zaštitu okoliša[15]% GDP	% BDP-a	0,00	0,00	0,00	0,00	0,01	0,00
Stopa recikliranja komunalnog otpada[14]	%	14,7	14,9	16,5	18,0	21,0	23,6
Udio emisija stakleničkih plinova uključenih u sustav trgovanja emisijama[16]*	%	37,5	37,0	36,7	37,2	34,1	-
Energetski intenzitet prometa[17]	kgoe / €	1,23	1,34	1,36	1,42	1,37	-
Intenzitet ugljika u prometu[18]	kg / €	3,45	3,75	3,81	4,00	3,91	-
Sigurnost energetske opskrbe							
Ovisnost o uvozu energenata[19]	%	49,9	47,5	44,3	48,9	48,5	53,3
Indeks agregatne koncentracije dobavljača[20]	HHI	19,8	28,2	19,5	14,7	12,6	-
Diversifikacija kombinacije izvora energije[21]	HHI	0,26	0,27	0,28	0,26	0,27	0,28

(1) Svi makropokazatelji intenziteta izraženi su kao udio fizičke kvantitete u BDP-u (u cijenama iz 2010.).
(2) Bruto nacionalna energetska potrošnja (u kgoe) podijeljena s BDP-om (u EUR).
(3) Emisije stakleničkih plinova (u kg ekvivalenta CO2) podijeljene s BDP-om (u EUR).
(4) Domaća materijalna potrošnja (u kg) podijeljena s BDP-om (u EUR).
(5) Otpad (u kg) podijeljen s BDP-om (u EUR).
(6) Bilanca izvoza i uvoza energenata izražena kao % BDP-a.
(7) Udio energenata u potrošačkoj košarici koja se koristi za izradu HIPC-a.
(8) Energetska komponenta HIPC-a i ukupna inflacija mjerena HIPC-om (godišnja promjena u %).
(9) Realni energetski troškovi kao postotak ukupne dodane vrijednosti za gospodarstvo.
(10) Konačna energetska potrošnja u industriji (u kgoe) podijeljena s bruto dodanom vrijednosti industrije (u 2010., EUR).
(11) Realni troškovi kao postotak ukupne dodane vrijednosti za proizvodne sektore.
(12) Udio bruto dodane vrijednosti energetski intenzivnih industrija u BDP-u.
(13) Skupina potrošnje 500–2 000 Mwh i 10 000–100 000 GJ; iznosi ne uključuju PDV.
(14) Udio recikliranog i kompostiranog komunalnog otpada u ukupnom komunalnom otpadu.
(15) Državni rashodi za istraživanje i razvoj za ove kategorije kao % BDP-a.
(16) Na temelju podataka o emisijama stakleničkih plinova (ne uključujući zrakoplovstvo, uporabu zemljišta, prenamjenu zemljišta i šumarstvo) koje su države članice dostavile Europskoj agenciji za okoliš.
(17) Konačna energetska potrošnja prometa (kgoe) podijeljena s bruto dodanom vrijednosti prometne industrije (u 2010., EUR)
(18) Emisije stakleničkih plinova u prometu podijeljene s bruto dodanom vrijednosti prometne industrije.
(19) Neto uvoz energenata podijeljen s bruto nacionalnom energetskom potrošnjom uključujući energetsku potrošnju u međunarodnom prometu.
(20) Uključuje naftu, plin i ugljen. Manje vrijednosti upućuju na veću diversifikaciju te stoga niži rizik.
(21) Herfindahlov indeks koji uključuje prirodni plin, ukupne naftne proizvode, nuklearnu toplinu, obnovljive izvore energije i kruta goriva.
* Europska komisija i Europska agencija za okoliš.
Izvor: Europska komisija i Europska agencija za okoliš (udio emisija stakleničkih plinova uključenih u sastav trgovanja emisijama); Europska komisija (porezi za okoliš u odnosu na poreze za rad i BDP); Eurostat (svi ostali pokazatelji).

PRILOG D: SMJERNICE ZA ULAGANJA FINANCIRANA SREDSTVIMA IZ KOHEZIJSKE POLITIKE ZA RAZDOBLJE 2021.–2027. ZA HRVATSKU

Na temelju prijedloga Komisije o sljedećem višegodišnjem financijskom okviru za razdoblje 2021.–2027. od 2. svibnja 2018. (COM (2018) 321) ovaj Prilog sadržava preliminarna stajališta službi Komisije o prioritetnim područjima ulaganja i okvirnim uvjetima za učinkovitu provedbu kohezijske politike u razdoblju od 2021. do 2027. Ta prioritetna područja ulaganja definirana su na temelju šireg konteksta prepreka ulaganjima, potreba za ulaganjem i regionalnih razlika koje su ocijenjene u izvješću. Ovaj je Prilog ([57]) osnova za dijalog između Hrvatske i službi Komisije o programiranju fondova kohezijske politike (Europski fond za regionalni razvoj, Kohezijski fond i Europski socijalni fond plus).

Cilj politike br. 1: Pametnija Europa promicanjem inovativne i pametne gospodarske preobrazbe

Hrvatsko gospodarstvo nije dovoljno inovativno i poboljšanje inovacijskih rezultata vrlo slabo napreduje. Utvrđene su visokoprioritetne potrebe za ulaganjima ([58]) u cilju **povećanja istraživačkih i inovacijskih kapaciteta i primjene naprednih tehnologija** uzimajući u obzir teritorijalne razlike, konkretno sljedeće:

- poboljšanje inovacijskih rezultata i poticanje rasta produktivnosti utvrđivanjem područja pametne specijalizacije na temelju nacionalnih i regionalnih potreba i potencijala;
- povećanje broja inovativnih poduzeća u područjima pametne specijalizacije s najvećim potencijalom rasta;
- razvoj kapaciteta sveučilišta i istraživačkih ustanova da povećaju tržišnu relevantnost svojih istraživačkih projekata, uspostave kritičnu masu istraživanja i privuku talente u područja strategije pametne specijalizacije;
- poticanje suradnje sveučilišta i poduzeća kako bi se omogućili prijenos tehnologije i komercijalizacija istraživačkih rezultata; poticanje regionalnih, transnacionalnih i međuregionalnih projekata;
- bolje upravljanje strategijom pametne specijalizacije.

Hrvatska je ostvarila napredak u području digitalizacije, ali potrebne su daljnje mjere kako bi se iskoristio njezin potencijal. Utvrđene su prioritetne potrebe za ulaganjima kako bi **građani, poduzeća i vlade imali koristi od digitalizacije**, konkretno sljedeće:

- potpora integraciji digitalnih tehnologija u mala i srednja poduzeća, uključujući infrastrukturu i usluge, uzimajući u obzir teritorijalne razlike;
- promicanje raznih interoperabilnih e-usluga i njihove uporabe među građanima;
- sustavno unaprjeđenje i brže korištenje digitalnih javnih usluga.

Hrvatska zauzima posljednje mjesto među usporedivim gospodarstvima kad je riječ o rezultatima poslovnog okruženja. Hrvatska poduzeća slabo su uključena u globalne lance vrijednosti. Niska je razina ulaganja poduzeća u istraživanje i razvoj te su ona koncentrirana u velikim poduzećima, dok je razina sudjelovanja malih i srednjih poduzeća niska. Utvrđene su visokoprioritetne potrebe za ulaganjima u cilju **povećanja rasta i konkurentnosti malih i srednjih poduzeća**, konkretno sljedeće:

- napredovanje u globalnim lancima vrijednosti;
- identifikacija novih tržišta i mreža suradnje; stimuliranje razvoja potencijala inovacijskih klastera uzimajući u obzir nove trendove, tržišta i koncentraciju u visokoučinkovitim sektorima;
- poboljšanje kvalitete poduzetničkih potpornih institucija i poslovnog okruženja.

Nedostatak i neusklađenost vještina među glavnim su preprekama daljnjem gospodarskom razvoju Hrvatske. Utvrđene su visokoprioritetne potrebe za ulaganjima **u razvoj vještina za pametnu specijalizaciju, industrijsku tranziciju i poduzetništvo**, konkretno sljedeće:

- prekvalifikacija i dokvalifikacija u područjima pametne specijalizacije, s posebnim naglaskom na stjecanje ključnih kompetencija, uključujući digitalne vještine;
- jačanje ustanova za obrazovanje i osposobljavanje, uključujući visokoobrazovne ustanove i strukovne škole koje su odabrane kao centri izvrsnosti, radi poticanja vještina potrebnih za razvoj inovacija i poduzetničke kulture.

([57]) Ovaj se Prilog treba uzeti u obzir zajedno s Komisijinim Prijedlogom uredbe Europskog parlamenta i Vijeća o Europskom fondu za regionalni razvoj i Kohezijskom fondu COM(2018) 372 i Komisijinim Prijedlogom uredbe Europskog parlamenta i Vijeća o Europskom socijalnom fondu plus COM(2018) 382, posebno kad je riječ o zahtjevima za tematsku koncentraciju i izdvajanju sredstava za gradove koji su navedeni u tim prijedlozima.

([58]) Intenzitet potrebe svrstava se u jednu od tri kategorije silaznim redoslijedom – visokoprioritetne potrebe, prioritetne potrebe i potrebe.

Cilj politike br. 2: Zelenija Europa s niskom razinom emisija ugljika promicanjem prelaska na čistu i pravednu energiju, zelenih i plavih ulaganja, kružnoga gospodarstva, prilagodbe klimatskim promjenama i upravljanja rizikom i njegova sprječavanja
Prelazak na odvojeno prikupljanje i recikliranje otpada umjesto njegova odlaganja na odlagališta sporo napreduje. Utvrđene su visokoprioritetne potrebe za ulaganjima u cilju **promicanja prelaska na kružno gospodarstvo**, konkretno sljedeće: • potpora izgradnji sustava za odvojeno prikupljanje, postrojenja za kompostiranje i razvrstavanje i drugih mjera za ponovnu uporabu i recikliranje, razvoju alternativa sirovinama i povećanju potražnje za recikliranim materijalima; • modernizacija i unaprjeđenje postojećih infrastruktura za recikliranje i obradu otpada radi prilagodbe novim ciljevima dugoročnog recikliranja; • podizanje svijesti građana o održivim potrošačkim praksama i navikama te bolji kapaciteti dostupni svim dionicima, među ostalim suradnjom i razmjenom iskustava među državama članicama; • bolje prikupljanje znanja i praćenje tokova otpada i materijala.
Iako su vodoopskrbne mreže prilično dobro razvijene, sanitarni uvjeti nisu na zadovoljavajućoj razini. Utvrđene su visokoprioritetne potrebe za ulaganjima u cilju **promicanja održivog upravljanja vodama**, konkretno sljedeće: • ulaganje u prikupljanje i obradu otpadnih voda u aglomeracijama s populacijskim ekvivalentom od 2000 ili više; • ulaganje u vodu za piće kako bi se smanjilo propuštanje vodoopskrbnih mreža i jamčila kvaliteta vode za piće ako zahtjevi za kvalitetu nisu ispunjeni (npr. u istočnoj Slavoniji); • povećanje kapaciteta korisnika, posebno na lokalnoj i regionalnoj razini, kako bi se jamčila dugoročna održivost sektora.
Gospodarstvo općenito, a posebno turizam, ovisi o održivom upravljanju prirodnim resursima. Utvrđene su prioritetne potrebe za ulaganjima u cilju **povećanja biološke raznolikosti i zelene infrastrukture u urbanim sredinama te smanjenja onečišćenja**, konkretno sljedeće: • promicanje biološke raznolikosti te projekata očuvanja i obnove ekosustava, mjera za zaštitu vrsta i zelene infrastrukture.
Hrvatska se suočava sa značajnim rizicima uzrokovanima ekstremnim vremenskim uvjetima, posebno poplavama i šumskim požarima. Utvrđene su prioritetne potrebe za ulaganjima u cilju **promicanja prilagodbe klimatskim promjenama, sprječavanja rizika i otpornosti na katastrofe**, konkretno sljedeće: • uklanjanje rizika utvrđenih u nacionalnoj procjeni rizika i klimatskoj strategiji, prije svega poplava i šumskih požara.
Visok energetski intenzitet mogao bi se smanjiti povećanjem energetske učinkovitosti. Utvrđene su visokoprioritetne potrebe za ulaganjima u cilju **promicanja mjera energetske učinkovitosti** i **razvoja pametnih energetskih sustava**, konkretno sljedeće: • smanjenje energetske potrošnje u sektoru građevinarstva, tj. obnova javnih i stambenih zgrada; rješavanje problema energetskog siromaštva te poboljšanje energetske učinkovitosti mreža centraliziranog grijanja; • uvođenje rješenja povezanih s potražnjom i opskrbom električnom energijom koja se odnose na pametnu električnu energiju, distribucijske mreže i skladištenje.
Iako je u 2016. udio obnovljivih izvora energije bio iznad prosjeka EU-a, posebno zahvaljujući snažnoj hidroenergetskoj industriji, postoji značajan potencijal za razvoj sljedeće faze projekata za obnovljive izvore energije, posebno energiju vjetra i sunca. Utvrđene su prioritetne potrebe za ulaganjima u cilju **promicanja obnovljivih izvora energije**, konkretno sljedeće: • potpora prelasku na korištenje obnovljivih izvora energije za grijanje i hlađenje; • jamčenje većeg korištenja održivih i čistih izvora energije, prije svega energije vjetra i sunca, s posebnim naglaskom na energetsku samoodrživost otoka u skladu s inicijativom „Čista energija za otoke EU-a”.

Cilj politike br. 3: Povezanija Europa jačanjem mobilnosti i regionalne povezanosti IKT-a
Željeznička i multimodalna infrastruktura još uvijek znatno zaostaje u razvoju u usporedbi s infrastrukturom autocesta kad je riječ o kvaliteti i povezanosti. Utvrđene su visokoprioritetne potrebe za ulaganjima u cilju **razvoja održive, pametne, sigurne i intermodalne transeuropske prometne mreže koja je otporna na klimatske promjene**, konkretno sljedeće: • dovršetak izgradnje osnovne i sveobuhvatne željezničke mreže u okviru transeuropske prometne mreže koja ispunjava zahtjeve za interoperabilnost, uključujući prekogranične dionice. Ulaganja će biti usmjerena na završetak izgradnje željezničke mreže duž Mediteranskog koridora i prigradske željezničke mreže šireg funkcionalnog područja grada Zagreba; • potpora ulaganjima u multimodalni promet, pri čemu se prednost daje većoj povezanosti različitih održivih načina prijevoza.
Za hrvatski prometni sektor specifična je sve veća energetska potrošnja, smanjenje udjela obnovljivih izvora energije i visoka stopa smrtnosti na cestama. Utvrđene su potrebe za ulaganjima u cilju **razvoja održive, pametne i intermodalne nacionalne, regionalne i lokalne mobilnosti koja je otporna na klimatske promjene, uključujući bolji pristup transeuropskoj prometnoj mreži i prekograničnu mobilnost**, konkretno sljedeće: • otklanjanje negativnih vanjskih učinaka prometa ulaganjem u održive načine prijevoza (javni prijevoz, multimodalni prijevoz, željeznice) te uvođenjem mjera sigurnosti na cestama; • razvoj pametnog, povezanog i čistog prometnog sustava te izgradnja s time povezane infrastrukture; • bolji pristup nacionalnih mreža transeuropskoj prometnoj mreži.
U Hrvatskoj se u velikoj mjeri koriste osobni automobili, dok su drugi načini prijevoza slabije razvijeni te je provedba planova održive gradske mobilnosti i dalje izazov. Utvrđene su prioritetne potrebe za ulaganjima u cilju **promicanja održive multimodalne gradske mobilnosti**, konkretno sljedeće: • poboljšanje sustava gradskog prometa i s time povezanog voznog parka (uzimajući u obzir relevantne glavne planove razvoja prometnih sustava funkcionalnih regija) kako bi se smanjilo korištenje privatnih automobila i omogućio prelazak na održive i pristupačne načine prijevoza (npr. kolektivni javni prijevoz s niskim emisijama ugljika, aktivni načini prijevoza); • ulaganje u inteligentna rješenja za prometni sustav radi boljeg korištenja infrastrukture i kvalitetnije usluge; • ulaganje u lučku infrastrukturu za dnevne migracije otočnog stanovništva i plovni park u slučaju primjene ugovora o javnim uslugama.
Cilj politike br. 4: Europa s istaknutijom socijalnom komponentom provedbom Europskog stupa socijalnih prava
Stopa sudjelovanja na tržištu rada i dalje je niska, posebno za ranjive skupine, dok su visoki neto migracijski odljevi i manjak vještina sve veći izazov. Stoga su utvrđene visokoprioritetne potrebe za ulaganjima u cilju **poboljšanja pristupa zaposlenju za sve tražitelje posla i predviđanja potreba za vještinama**, konkretno sljedeće: • modernizacija institucija tržišta rada, uključujući naprednu opremu i infrastrukturu; • poboljšanje suradnje službi za zapošljavanje i socijalnih službi te poslodavaca i obrazovnih ustanova; • ocjena i predviđanje potreba za vještinama te razvoj strategija informiranja i sustava praćenja; • bolja pokrivenost mjerama aktivnih politika tržišta rada i njihova usmjerenost; • uklanjanje uzroka neaktivnosti, uključujući neprijavljeni rad; • smanjenje teritorijalnih nejednakosti u rezultatima tržišta rada; • izrada mehanizama za brzu prilagodbu novim oblicima rada i poticanje mobilnosti radnika; • osnivanje poslovnih inkubatora i ulaganje u samozapošljavanje, mala i srednja poduzeća te otvaranje poduzeća/radnih mjesta i razvoj socijalnog poduzetništva.
Hrvatska je ispod prosjeka EU-a u obrazovnim ishodima. Stoga su utvrđene visokoprioritetne potrebe za ulaganjima u cilju **poboljšanja kvalitete, učinkovitosti i relevantnosti obrazovanja i osposobljavanja za tržište rada**, konkretno sljedeće: • jamčenje ravnopravnog pristupa uključivom kvalitetnom obrazovanju na svim razinama, uključujući ulaganja u infrastrukturu i opremu, a posebno u predškolski odgoj i obrazovanje, posebno za ranjive

skupe i u manje razvijenim područjima;
- dokvalifikacija i prekvalifikacija aktivnog stanovništva u okviru obrazovanja odraslih; modernizacija opreme i infrastrukture;
- pružanje potpore obrazovanju i osposobljavanju nastavnika i odgojitelja.

Udio stanovništva izloženog riziku od siromaštva ili socijalne isključenosti i dalje je visok. Utvrđene su visokoprioritetne potrebe za ulaganjima kako bi se **potaknula aktivna uključenost u cilju promicanja jednakih mogućnosti i rješavanja problema materijalne oskudice**, konkretno sljedeće:
- bolje socijalne usluge i infrastruktura centara za potporu ranjivim skupinama i obiteljima;
- poboljšanje prijelaza s institucijske skrbi na skrb u obiteljskom okruženju i u zajednici;
- smanjenje teritorijalne nejednakosti u socijalnim ishodima;
- suzbijanje materijalne oskudice pružanjem pomoći najpotrebitijim osobama podjelom hrane i/ili osnovne materijalne pomoći;
- promicanje socijalnih inovacija.

Zdravstveni ishodi i dalje su nedovoljni te je zdravstveni sektor i dalje neučinkovit. Stoga su utvrđene visokoprioritetne potrebe za ulaganjima u cilju **poboljšanja dostupnosti, učinkovitosti i stabilnosti pružanja usluga zdravstvene i dugotrajne skrbi**, konkretno sljedeće:
- restrukturiranje bolničke skrbi i jačanje ambulantnih usluga, posebno usluga primarne i dugoročne skrbi, uključujući infrastrukturu i opremu;
- uklanjanje geografskih prepreka u pristupu zdravstvenoj skrbi te manjkavosti infrastrukture i nedostatka radne snage u zdravstvenom sektoru na temelju mapiranja potreba;
- potpora primjeni standardâ kvalitete u zdravstvu;
- razvoj programa za promicanje zdravlja i prevenciju bolesti;
- daljnje uvođenje usluga e-zdravstva i bolja primjena digitalnih rješenja, primjerice telemedicine.

Cilj politike br. 5: Europa bliža građanima poticanjem održivog i integriranog razvoja urbanih, ruralnih i obalnih područja putem lokalnih inicijativa

U Hrvatskoj postoje primjetne teritorijalne neravnoteže koje negativno utječu na njezinu konkurentnost i održivi potencijal rasta. Utvrđene su visokoprioritetne potrebe za ulaganjima u cilju **poticanja integriranog socioekonomskog razvoja, među ostalim u ruralnim i obalnim područjima te na otocima**, konkretno sljedeće:
- smanjenje nejednakosti među regijama te urbanim i ruralnim područjima na način da se iskoristi unutarnji potencijal manje razvijenih regija (npr. istočna Hrvatska), uzmu u obzir zemljopisne specifičnosti (otoci), potiče gospodarska aktivnost te da ih se povezuje s vodećim razvijenim središtima;
- potpora razvoju zajednica primjenom strategija integriranog teritorijalnog razvoja u ruralnim i slabo naseljenim područjima te osnaživanja lokalnih dionika, po mogućnosti s pomoću lokalnog razvoja pod vodstvom zajednice.

Hrvatska urbana središta nude bolje mogućnosti zapošljavanja za kvalificiranije radnike, ali ne ispunjavaju u potpunosti svoju ulogu pokretača regionalnog rasta. Utvrđene su prioritetne potrebe za ulaganjima te bi ih trebalo dodatno razraditi u strategijama integriranog urbanog razvoja u cilju **poticanja integriranog socioekonomskog razvoja u urbanim područjima**, konkretno sljedeće:
- jačanje uloge vodećih gospodarskih središta kao pokretača regionalnog rasta te održivog i integriranog razvoja njihovih funkcionalnih područja (sveučilišna središta, središta inovacija, povezanost između urbanih i ruralnih područja itd.);
- potpora obnovi zapostavljenih urbanih naselja kako bi bila privlačnija poduzećima i radi povećanja socijalne uključenosti s pomoću lokalnog razvoja pod vodstvom zajednice ako je to moguće;
- jačanje kapaciteta lokalnih tijela vlasti za izradu pouzdanih integriranih teritorijalnih strategija.

Čimbenici za učinkovitu provedbu kohezijske politike

Potrebni su dodatni napori za povećanje administrativnih kapaciteta potrebnih za učinkovito upravljanje fondovima i izvršenje njihovih sredstava, posebno:
- bolji dijalog s dionicima, među ostalim sa socijalnim partnerima, i veći kapaciteti krajnjih korisnika i dionika na svim razinama za učinkovitu provedbu projekata i osiguravanje dugoročne održivosti

ulaganja, među ostalim kroz institucionalnu konsolidaciju;

- smanjenje administrativnog opterećenja, poboljšanje i pojednostavnjenje postupaka, ukidanje zahtjeva za pretjeranu dokumentaciju i pretjeranih birokratskih zahtjeva koji se odnose na prijedloge projekata;
- konsolidirano i pravilno funkcioniranje sustava upravljanja i kontrole te kulture evaluacije rada kako bi se omogućilo odgovarajuće praćenje i donošenje na dokazima utemeljenih odluka o izvršenju sredstava EU-a;
- poboljšanje učinkovitosti javne nabave na način da se osigura dovoljan broj osoblja i potrebnih sredstava za osoblje;
- bolje i učinkovitije mjere za sprječavanje i suzbijanje sukoba interesa, prijevara i korupcije;
- izrada i provedba plana izgradnje administrativnih kapaciteta u okviru pilot-projekta za izgradnju administrativnih kapaciteta potrebnih za sljedeće programsko razdoblje u cilju učinkovitog upravljanja sredstvima iz fondova EU-a i njihovog korištenja;
- sveobuhvatnija upotreba financijskih instrumenata i/ili financijskog doprinosa iz odjeljka programa InvestEU koji se odnosi na Hrvatsku za aktivnosti kojima se ostvaruju prihodi i uštede.

LITERATURA

Atoyan, R. i suradnici (2016), *Emigration and its economic impact on Eastern Europe*, Napomena s rasprave osoblja MMF-a, Međunarodni monetarni fond, Washington (www.imf.org/external/pubs/ft/sdn/2016/sdn1607.pdf).

Ustavni sud Republike Hrvatske (USRH) (2018), *Odluka U-III-5074/2017 od 22. svibnja 2018.*, Zagreb.

Dobrotić, I. i suradnici (2018), *Analiza pristupačnosti, kvalitete, kapaciteta i financiranja sustava ranoga i predškolskog odgoja i obrazovanja u republici hrvatskoj*, Ministarstvo za demografiju, obitelj, mlade i socijalnu politiku, Zagreb (https://mdomsp.gov.hr/UserDocsImages/Publikacije/Analiza%20pristupačnosti%20%2C%20kvalitete%2C%20kapaciteta%20i%20financiranja%20sustava%20ranog%20i%20predškolskog%20odgoja%20i%20obrazovanja%20u%20Republici%20Hrvatskoj.pdf).

Doolan, K. i suradnici (2018), „Social inequalities in access to higher education in Croatia: five decades of resilient findings", *Journal of further and higher education*, 42:4.

Eurofound (2013), *Tackling undeclared work in Croatia and four EU candidate countries*, Eurofound, Dublin (www.eurofound.europa.eu/publications/report/2013/labour-market/tackling-undeclared-work-in-croatia-and-four-eu-candidate-countries).

Eurofound (2018), *Involvement of the national social partners in the European Semester 2017: Social dialogue practices*, Eurofound, Luxembourg (www.eurofound.europa.eu/publications/report/2018/involvement-of-the-national-social-partners-in-the-european-semester-2017-social-dialogue-practices).

Europska komisija (2016a), *Povezivošću do konkurentnog jedinstvenog digitalnog tržišta – Ususret europskom gigabitnom društvu*, Europska komisija, Bruxelles (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016AE5303&from=EN).

Europska komisija (2016b), *Izvješće za Hrvatsku 2016. s detaljnim preispitivanjem o sprječavanju i ispravljanju makroekonomskih neravnoteža*, Europska komisija, Bruxelles (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/cr_croatia_2016_hr.pdf).

Europska komisija (2016c), *Detailed information on the assessment of regulation in professional services*, Europska komisija, Bruxelles (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016SC0436&from=DE).

Europska komisija (2016d), *Employment and social developments in Europe*, Europska komisija, Luxembourg (https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=hr&pubId=7952&visible=0&).

Europska komisija (2016e), *European platform tackling undeclared work: Member state factsheets and synthesis report*, Europska komisija, Bruxelles (www.ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=18860&langId=en).

Europska komisija (2016f), Izvješće o ranom upozoravanju za Hrvatsku, Europska komisija, Bruxelles (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018SC0414&from=en).

Europska komisija (2017a), *Annual accident report 2017*, Europska komisija, Bruxelles (https://ec.europa.eu/transport/road_safety/sites/roadsafety/files/pdf/statistics/dacota/asr2017.pdf).

Europska komisija (2017b), *Benchmarks for the assessment of private debt. Note for the Economic Policy Committee*, Europska komisija, Bruxelles.

Europska komisija (2017c), *Izvješće za Hrvatsku 2017. s detaljnim preispitivanjem o sprječavanju i ispravljanju makroekonomskih neravnoteža*, Europska komisija, Bruxelles (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2017-european-semester-country-report-croatia-hr.pdf).

Europska komisija (2017d), *Flash Eurobarometar br. 457. Report. Businesses' attitudes towards corruption in the EU*, Europska unija, Bruxelles (http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/FLASH/search/corruption/surveyKy/2177http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/FLASH/search/corruption/surveyKy/2177).

Europska komisija (2017e), *Impact assessment*, Europska komisija, Bruxelles (https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/b2d53cb5-074f-11e8-b8f5-01aa75ed71a1/language-en).

Europska komisija (2017f), *Deveto izvješće o stanju provedbe i programima za provedbu (kako se zahtijeva člankom 17.) Direktive Vijeća 91/271/EEZ o pročišćavanju komunalnih otpadnih voda* (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0749&from=EN).

Europska komisija (2017g), *Posebno izvješće Eurobarometra br. 470. Izvješće o korupciji*, Europska unija, Bruxelles (http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2176http://ec.europa.eu/commfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2176).

Europska komisija (2017h), *The 2018 ageing report: Underlying assumptions and projection methodologies*, Europska komisija, Bruxelles (https://ec.europa.eu/info/publications/economy-finance/2018-ageing-report-underlying-assumptions-and-projection-methodologies_hr).

Europska komisija (2018a), *Europski semestar 2018.: ocjena napretka u provedbi strukturnih reformi te sprječavanju i ispravljanju makroekonomskih neravnoteža i rezultati detaljnih preispitivanja u skladu s Uredbom (EU) br. 1176/2011*, Europska komisija, Bruxelles (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0120&from=EN).

Europska komisija (2018b), *Izvješće o mehanizmu upozoravanja za 2019.*, Europska komisija , Bruxelles, (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0758&from=EN).

Europska komisija, (2018c), *Allocative efficiency in the euro area. Thematic discussion on growth and jobs. Note for the Eurogroup*, Europska unija, Bruxelles (https://www.consilium.europa.eu/media/36345/eg_ae_20180827.pdf).

Europska komisija (2018d), *Godišnji pregled rasta za 2018.*, Europska komisija, Bruxelles (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017DC0690&from=HR).

Europska komisija (2018e), *Izvješće za Hrvatsku 2018. s detaljnim preispitivanjem o sprječavanju i ispravljanju makroekonomskih neravnoteža*, Europska komisija, Bruxelles (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018SC0209&from=EN).

Europska komisija (2018f), *Hrvatska – Preispitivanje napretka u provedbi mjera politike relevantnih za uklanjanje makroekonomskih neravnoteža*, Europska komisija, Bruxelles (https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/economic-and-fiscal-policy-coordination/eu-economic-governance-monitoring-prevention-correction/macroeconomic-imbalance-procedure/specific-monitoring_en).

Europska komisija (2018g), *Nacrt zajedničkog izvješća o zapošljavanju*, Europska komisija, Bruxelles (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0761&from=EN).

Europska komisija (2018h), *Employment and social developments in Europe. Annual Review 2018*, Ured za publikacije Europske unije, Luxembourg (https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=738&langId=hr&pubId=8110&furtherPubs=yes).

Europska komisija (2018i), *ESIF 2014-2020 EU payments*, Europska komisija, Bruxelles (https://cohesiondata.ec.europa.eu/2014-2020/ESIF-2014-2020-EU-payments-daily-update-/gayr-92qh).

Europska komisija (2018j), *Europska ekonomska prognoza. Jesenska prognoza 2018.*, Europska komisija, Bruxelles (https://ec.europa.eu/info/publications/economy-finance/european-economic-forecast-autumn-2018_en).

Europska komisija (2018k), *Europska ljestvica uspjeha u inoviranju za 2018.*, Europska komisija, Bruxelles (https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en).

Europska komisija (2018l), *Fundamentals-based private debt benchmarks: enhanced sample and robustness checks. Note to LIME*, nije objavljeno.

Europska komisija (2018m), *Pension adequacy report. Current and future income adequacy in old age in the EU*, Ured za publikacije Europske unije, Luxembourg (https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/f0e89c3f-7821-11e8-ac6a-01aa75ed71a1/language-en).

Europska komisija (2018n), *Transport in the European Union. Current trends and issues*, Europska komisija, Bruxelles (https://ec.europa.eu/transport/sites/transport/files/2018-transport-in-the-eu-current-trends-and-issues.pdf).

Europska komisija (2019a), *Digital Scoreboard 2019*, Europska komisija, Bruxelles (https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-scoreboard).

Europska komisija (2019b), *EU Justice scoreboard 2019*, Europska komisija, Bruxelles (https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/effective-justice/eu-justice-scoreboard_en).

Europska komisija (2019c), *Europska ekonomska prognoza. Zimska prognoza 2019.*, Europska komisija, Bruxelles.

Europska komisija/EACEA/Eurydice (2018), *Structural Indicators for Monitoring Education and Training Systems in Europe – 2018. Eurydice Report*, Ured za publikacije Europske unije, Luxembourg (https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/structural-indicators-monitoring-education-and-training-systems-europe-%E2%80%93-2018_en).

Europska komisija/EACEA/Eurydice/Eurostat (2014), *Key data on early childhood education and care in Europe. Eurydice and Eurostat report*, Ured za publikacije Europske unije, Luxembourg (https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5785249/EC-01-14-484-EN.PDF/cbdf1804-a139-43a9-b8f1-ca5223eea2a1).

Invest Europe (2018), *2017 European private equity activity*, *Invest Europe*, Bruxelles (www.investeurope.eu/research/activity-data/annual-activity-statistics/).

Jelavić, V. i EKOBERG (2017), *Strategija niskougljičnog razvoja Republike Hrvatske do 2030. godine, s pogledom na 2050. godinu*, Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zagreb (www.hgk.hr/documents/prezentacija-14759783310589eb.pdf).

Kralj, A. i suradnici (2011), *Institutional Evaluation Programme – Evaluation report*, Sveučilište u Zagrebu, Zagreb (www.iep-qaa.org/downloads/publications/iep%20zagreb%20report%20final.pdf).

Matković, T. i D. Caha (2017), „Patterns of welfare-to-employment transitions of Croatian Guaranteed Minimum Benefit recipients: a preliminary study", *Public Sector Economics*, 41:3.

Medina, L. i F. Schneider (2018), *Shadow economies around the world: What did we learn over the last 20 years?*, Radni dokument MMF-a, Međunarodni monetarni fond, Washington (www.imf.org/en/Publications/WP/Issues/2018/01/25/Shadow-Economies-Around-the-World-What-Did-We-Learn-Over-the-Last-20-Years-45583).

Munta, M. (2018), *Iako broj nezaposlenih pada broj uključenih u javne radove raste, čak i onih sa srednjom i višom školom. O čemu se tu radi*, Ideje, Zagreb (http://ideje.hr/iako-broj-nezaposlenih-pada-broj-ukljucenih-u-javne-radove-raste-cak-i-onih-sa-srednjom-i-visom-skolom-o-cemu-se-tu-radi/).

Orsini K. i V. Ostojić (2018) *Croatia's Tourism Industry: Beyond the Sun and Sea*, Economic Brief, Europska komisija, Bruxelles (https://ec.europa.eu/info/publications/economy-finance/croatias-tourism-industry-beyond-sun-and-sea_en).

Petak, Z. i suradnici (2018), *Sustainable governance indicators 2018 - Croatia report*, Bertelsmann Stiftung, Gütersloh (www.sgi-network.org/docs/2018/country/SGI2018_Croatia.pdf).

PricewaterhouseCoopers (PwC) (2017), *2017 Asset quality report*, nije objavljeno.

Državni ured za reviziju (2018), *Izvješće o obavljenoj reviziji učinkovitosti provedbe operativnog programa konkurentnost i kohezija 2014. - 2020.*, Republika Hrvatska – Državni ured za reviziju, Zagreb (www.revizija.hr/datastore/filestore/160/PROVEDBA-OPERATIVNOG-PROGRAMA-KONKURENTNOST-I-KOHEZIJA-2014-2020.pdf).

Stefanov i suradnici (2017), *Tackling undeclared work in Croatia: Knowledge-informed policy responses*, GREY Policy Brief (https://www.researchgate.net/publication/319289121_TACKLING_UNDECLARED_WORK_IN_CROATIA_KNOWLEDGE-INFORMED_POLICY_RESPONSES).

Tkalec, M. i suradnici (2018), *An overview of the real estate market in the Republic of Croatia*, Ekonomski institut (EIZ), Zagreb (www.eizg.hr/publications/serial-publications/an-overview-of-the-real-estate-market-in-the-republic-of-croatia/4274).

Trumbić, I. (ur.) i suradnici (2017), *Draft Climate Change Adaptation Strategy in the Republic of Croatia for the period to 2040 with a view to 2070*, EPTISA ADRIA d.o.o. / Ministarstvo zaštite okoliša i energetike, Zagreb (http://prilagodba-klimi.hr/wp-content/uploads/docs/Draft%20CC%20Adaptation%20Strategy.pdf.

Vuković, V. „The political economy of local government in Croatia: Winning coalitions, corruption and taxes", *Public Sector Economics*, 41:4.

Williams, C.C. i suradnici (2017a), *An evaluation of the scale of undeclared work in the European Union and its structural determinants: Estimates using the Labour Input Method*, Ured za publikacije Europske unije, Luxembourg (https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=19002&langId=en).

Williams, C.C. i suradnici (2017b), *Preventative policy measures to tackle undeclared work in Croatia*, Ministarstvo rada i mirovinskog sustava, Zagreb (www.researchgate.net/publication/318453335_Preventative_Policy_Measures_to_Tackle_Undeclared_Work_in_Croatia).

Williams, C.C. i I.A. Horodnić (2017), *Under-declaring work, falsely declaring work: Undeclared employment in the European Union*, Europska komisija, Bruxelles (https://ec.europa.eu/social/BlobServlet?docId=18376&langId=en).

Svjetska banka (2018a), *Doing business 2019. Training for reform*, Grupa Svjetske banke, Washington (www.doingbusiness.org/en/reports/global-reports/doing-business-2019).

Svjetska banka (2018b), *The Republic of Croatia systematic country diagnostic*, Grupa Svjetske banke, Washington (http://documents.worldbank.org/curated/en/452231526559636808/Croatia-Systematic-Country-Diagnostic).